

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

**Nacionalna strategija upravljanja
hemikalijama 2019-2022. godina, s
Akcionim planom za period 2019-
2022. godine**

Podgorica, mart 2019.

SADRŽAJ

I) UVOD	8
II) ANALIZA STANJA	13
2.1. PROIZVODNJA, UVOZ, IZVOZ, UPOTREBA HEMIKALIJA I ODLAGANJE OTPADA	13
2.1.1. Proizvodnja, uvoz, izvoz i upotreba hemikalija	13
2.1.1.1. Hemikalije u industrijskoj proizvodnji i prometu robe u trgovini na veliko	17
2.1.1.2. Hemikalije u domaćinstvima i poljoprivrednim gazdinstvima.....	18
2.2.2. Industrijski/hemijski otpad	19
2.2.3. Zaostale, napuštene i zastarjele hemikalije.....	19
2.2.4. Kontaminirani lokaliteti na teritoriji Crne Gore.....	22
2.2.5. Monitoring.....	24
2.2.5.1. Monitoring u segmentima životne sredine	24
2.2.5.2. Monitoring u uzorcima hrane, predmeta opšte upotrebe i vodi za piće	27
2.2.6. Inspekcijski nadzor.....	27
2.2. ZAKONODAVNI INSTRUMENTI I MEHANIZMI ZA UPRAVLJANJE HEMIKALIJAMA	28
2.2.1. Pregled relevantnog nacionalnog zakonodavstva	29
2.2.1.1. Krovni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama	29
2.2.1.2. Propisi koji se odnose na hemikalije sa specifičnim djelovanjem i namjenom	31
2.2.1.2.1. Propisi o biocidnim proizvodima	32
2.2.1.2.2. Propisi o sredstvima za zaštitu bilja.....	33
2.2.1.2.3. Propisi o sredstvima za ishranu bilja	34
2.3.1.3. Drugi propisi od značaja za bezbjedno upravljanje hemikalijama	34
2.2.1.3.1. Propisi u oblasti životne sredine.....	34
2.2.1.3.2. Propisi iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.....	37
2.2.1.3.3. Propisi u oblasti prevoza opasnih materija	37
2.2.1.3.4. Ostali propisi.....	38
2.2.3. Evropske integracije	38
2.2.3.1. Usklađenost sa EU propisima	39
2.2.4. Mehanizmi za ostvarivanje predviđenih ciljeva	43
2.3. MINISTARSTVA, AGENCIJE I DRUGE DRŽAVNE INSTITUCIJE	44
2.3.1. Nadležnosti relevantnih državnih organa i institucija u pogledu upravljanja hemikalijama.....	44
2.3.2. Administrativni kapaciteti	46
2.4. AKTIVNOSTI PRIVREDE, CIVILNOG SEKTORA, STRUKOVNIH I ISTRAŽIVAČKIH ORGANIZACIJA.....	47
2.4.1. Aktivnosti privrednih asocijacija	47
2.4.2. Aktivnosti civilnog sektora.....	48
2.4.3. Aktivnosti strukovnih udruženja.....	48

2.4.4. Aktivnosti naučno-istraživačkog sektora	49
2.5. MEĐURESORSKA SARADNJA I KOORDINACIONI MEHANIZMI.....	49
2.5.1. Međuresorska saradnja i koordinacioni mehanizmi pri izradi i realizaciji strategija.....	49
2.5.2. Koordinacija procesa evropskih integracija.....	50
2.5.3. Nacionalna savjetodavna tijela.....	50
2.5.4. Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu	51
2.6. UPRAVLJANJE INFORMACIJAMA, PRISTUP I KORIŠĆENJE.....	51
2.6.1. Upravljanje informacijama	51
2.6.2. Informisanje javnosti i pristup informacijama o životnoj sredini	53
2.6.3. Učešće nevladinog sektora	54
2.7. LABORATORIJSKA INFRASTRUKTURA	54
2.8. PRIPREMLJENOST ZA VANREDNE SITUACIJE, UKLJUČUJUĆI HEMIJSKE UDESE	56
2.8.1. Nadležnosti u vanrednoj situaciji.....	56
2.8.2. Planiranje.....	57
2.8.3. Reagovanje na vanredne situacije, uključujući hemijske udese.....	58
2.8.4. Izgradnja kapaciteta za odgovor na hemijske udese.....	59
2.9. SVIJEST O RIZICIMA OD HEMIKALIJA; INFORMISANJE I EDUKACIJA.....	60
2.9.1. Svijest potrošača i opšte javnosti o rizicima od hemikalija	60
2.9.2. Informisanje i edukacija ciljnih grupa i profesionalnih korisnika	62
2.10. MEĐUNARODNI SPORAZUMI U VEZI SA UPRAVLJANJEM HEMIKALIJAMA.....	63
2.11. ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	65
2.11.1. Osvrt na realizaciju prethodnog strateškog dokumenta	65
2.11.2. Ključni nalazi analize stanja i identifikacija prioriternih problema i izazova	65
III) CILJEVI, AKTIVNOSTI I PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE	75
3.1. STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI SA PRATEĆIM INDIKATORIMA USPJEHA I AKTIVNOSTIMA.....	76
3.2. PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA.....	79
3.2.1. Praćenje sprovođenja strategije i godišnje izvještavanje.....	79
3.2.2. Evaluacija i završno izvještavanje	80
IV) REZIME.....	82
4.1 KRATKA INFORMACIJA O CILJEVIMA I OČEKIVANIM REZULTATIMA STRATEGIJE	83
V) AKCIONI PLAN.....	85
5.1. AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE NACIONALNE STRATEGIJE UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA.....	86
Prilog: Pregled relevantnog nacionalnog zakonodavstva.....	115

LISTA TABELA

Tabela 1. Lista preduzeća upisanih u Registar hemikalija za 2016. godinu

Tabela 2. Podaci o najzastupljenijim hemikalijama za tržištu Crne Gore na osnovu upisa u Registar hemikalija za 2016. godinu

Tabela 3. Seveso postrojenja većeg rizika shodno količinama opasnih materija

Tabela 4. Indeks industrijske proizvodnje u podsektoru hemikalija i hemijskih proizvoda i proizvodnje osnovnih metala u periodu 2012-2016.

Tabela 5. Proizvodnja relevantnih industrijskih proizvoda po PRODCOM-u 2015-2016.

Tabela 6. Promet i stopa učešća po robnim grupama koje uključuju hemikalije

Tabela 7. Lična potrošnja po grupama proizvoda u Crnoj Gori za 2015. i 2017. (mjesečni prosjek u €)

Tabela 8. Potrošnja sredstava za zaštitu bilja u Crnoj Gori po godinama (u tonama)

Tabela 9. Vrste i količina opasnog otpada na osnovu izdatih dozvola za izvoz u 2016. godini

Tabela 10. Podaci o zaostalim hemikalijama u bivšim fabrikama u Crnoj Gori

Tabela 11. Inicijalne i nove POPs hemikalije

Tabela 12. Utvrđena oboljenja, stanja i povreda u vanbolničkoj zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori za dijagnoze sa šifrom T36 - T50 i T51 - T65

Tabela 13. Broj bolničkih otpusta u Crnoj Gori zbog trovanja lijekovima, ljekovitim i biološkim materijama (T36-T50) i toksičnog dejstva neljekovitih supstanci (T51-T65) za period od 2010-2016.

Tabela 14. Operativnih ciljevi Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama sa pratećim indikatorima uspjeha

Tabela 15. Akcioni plan sprovođenja Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama za period 2019-2022. godine

Prilog

Tabela A1. Važeći propisi kojima se uređuje upravljanje hemikalijama

Tabela A2. Važeći propisi koji se odnose na oblast biocidnih proizvoda

Tabela A3. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za zaštitu bilja

Tabela A4. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za ishranu bilja

Tabela A5. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o životnoj sredini

Tabela A6. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine

Tabela A7. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine-Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu

Tabela A8. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu

Tabela A9. Važeći propisi koji se odnose na oblast upravljanja otpadom

Tabela A10. Važeći propisi koji se odnose na oblast zaštite vazduha

Tabela A11. Važeći propisi koji se odnose na zaštitu i zdravlje na radu

Tabela A12. Važeći propisi koji se odnose na oblast prevoza opasnih materija

Tabela A13. Važeći propisi iz ostalih oblasti koji su od značaja za upravljanje hemikalijama

LISTA SKRAĆENICA

AZPŽS - Agencija za zaštitu prirode i životne sredine

BAT (*Best Available Techniques*) – Najbolje dostupne tehnike

BDP - Bruto domaći proizvod

BPR- Reglativa (EC) 528/2012 o biocidnim proizvodima

CETI - DOO Centar za ekotoksikološka ispitivanja

CLRTAP (*Convention on Long Range Trans-boundary Air Pollution*) – Konvencija o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima

CLP - Reglativa (EC) 1272/2008 o klasifikaciji, označavanju i pakovanju hemikalija

DVS- Direktorat za vanredne situacije

ECHA (*European Chemical Agency*) - Evropska agencija za hemikalije

EMAS (*Eco-Management and Audit Scheme*) - Sistem Evropske unije za ekološko upravljanje

EMEP (*Environmental Monitoring, Evaluation and Protection Program*) - Program praćenja i procjene prekograničnog prenosa zagađujućih materija u vazduhu na velikim udaljenostima u Evropi

EU – Evropska unija

GEF (*Global Environmental Fund*)-Globalni fond za životnu sredinu

ICCM - Međunarodna konferencija o upravljanju hemikalijama

IFCS - Međunarodni forum za hemijsku bezbjednost

IJZ – Institut za javno zdravlje

ILO (*International Labour Organization*)- Međunarodna organizacija rada

IOMC - Međuorganizacioni program za pravilno upravljanje hemikalijama

IPA – Instrument za pretpristupnu podršku

IPPC (*Integrated Pollution Prevention and Control*) - Integrisano sprječavanje i kontrola zagađenja

ISO - (*International Organization for Standardization*) - Svjetska organizacija za standardizaciju

KAP – Kombinat aluminijuma Podgorica

MDK – Maksimalno dozvoljene koncentracije

ME – Ministarstvo ekonomije

MONSTAT - Zavod za statistiku Crne Gore

MORT - Ministarstvo održivog razvoja i turizma

MPRR – Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja

MRSS– Ministarstvo rada i socijalnog staranja

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

MZ – Ministarstvo zdravlja

NIP - Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije za period 2014-2021.

PAH (*Polycyclic aromatic Hydrocarbons*)- Policiklični aromatični ugljovodonici

PBT (*Persistent, Bioaccumulative and Toxic*) – Perzistentne, bioakumulativne i toksične supstance

PCB (*Polychlorinated Biphenyl*) - Polihlorovani bifenili

POPs (*Persistent Organic Pollutants*) – Dugotrajne organske zagađujuće supstance

POPs Protokol - Protokol o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama

REACH – Uredba (EC) 1907/2006 koja se tiče registracije, evaluacije, autorizacije i zabrane hemikalija

SAICM - Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama

SSP - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

TE – Termoelektrane

UBHVFP– Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove

UC - Uprava carina

UIP – Uprava za inspekcijske poslove

UNITAR (*United Nations Institute for Training and Research*) - Institut Ujedinjenih nacija za trening i istraživanje

UNDP (*United Nations Development Programme*) - Program Ujedinjenih nacija za razvoj

UNEP (*United Nations Environment Programme*) - Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine

vPvB (*Very Persistent and Very Bioaccumulative*) – Veoma perzistentne, veoma bioakumulativne supstance

WHO (*World Health Organisation*) – Svjetska zdravstvena organizacija

I) UVOD

Hemikalije predstavljaju veoma bitnu kariku privrednog razvoja, neophodne su za ostvarenje savremenog načina života i sastavni su dio svakodnevice. Svjetska proizvodnja svih vrsta hemikalija prelazi nekoliko stotina miliona tona svake godine i predstavlja značajnu komponentu međunarodne ekonomije i trgovine. Bez dobre prakse upravljanja i odlaganja, hemikalije predstavljaju rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu, sa negativnim efektima kojima su posebno ugroženi najranjiviji članovi globalne zajednice, a posebno žene i djeca. Širom svijeta raste posvećenost uspostavljanju adekvatnog sistema upravljanja hemikalijama. S obzirom da hemikalije prožimaju mnoge sfere privrednog i društvenog razvoja, međusektorskom saradnjom državnih institucija i drugih zainteresovanih strana u ovoj oblasti, kao i dobro koordinisanim i integrisanim pristupom upravljanju hemikalijama može se postići visok nivo zaštite zdravlja ljudi i životne sredine.

- Međunarodni kontekst upravljanja hemikalijama

Sve države svijeta su se još 1992, kroz prihvatanje *Agende 21. i Poglavlja 19. UN konferencije o životnoj sredini i razvoju (UNCED)*, obavezale da će ojačati nacionalne kapacitete za bezbjedno upravljanje hemikalijama, što uključuje: odgovarajuće zakonodavstvo, prikupljanje i praćenje podataka, uspostavljanje bezbjednog upravljanja hemikalijama, stvaranje administrativnih kapaciteta za upravljanje hemikalijama uključujući edukaciju, uspostavljanje odgovarajućeg nadzora, te uspostavljanje djelotvornog sistema pripravnosti i reagovanja na hemijske udese. Kroz razne međunarodne sporazume, države su se obavezale na sprovođenje nekoliko Konvencija (od kojih treba posebno istaći **Stokholmsku¹, Roterdamsku², Bazelsku³, kao i najnoviju Minamatsku konvenciju⁴**) kojima se postiže globalni odgovor na ključne izazove u pogledu bezbjednog upravljanja hemikalijama.

Međuvladin forum za hemijsku bezbjednost (Intergovernmental Forum on Chemical Safety - IFCS) podstiče države širom svijeta da izrade svoje nacionalne strategije, programe i akcione planove za hemijsku bezbjednost, što je posebno potvrđeno na Internacionalnoj konferenciji o upravljanju hemikalijama (*International Conference on Chemical Management – ICCM*) održanoj u Dubaiju 2006. godine, kada je usvojen i **Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama** (*Strategic Approach to International Chemicals Management – SAICM*). SAICM program obavezuje države da naprave procjenu situacije i izrade nacionalne programe bezbjednog upravljanja hemikalijama.

Analizom postojećeg stanja u području bezbjednog upravljanja hemikalijama utvrđeno je da u svijetu postoje različiti primjeri pristupu toj kompleksnoj problematici. Dok su se u nekim državama prilikom procjene situacije i uspostavljanja sistema hemijske bezbjednosti fokusirali na kvantifikaciju proizvodnje i prometa hemikalija, odnosno na procjenu zagađenosti životne sredine i posljedica u smislu negativnog uticaja na zdravlje, u drugim slučajevima naponi su bili usmjereni na ocjenu podobnosti »instrumenata upravljanja«, kao što su primjereno zakonodavstvo, administrativne i institucionalne sposobnosti, nadzor, informacioni sistem i praćenje, obrazovanje, informisanje javnosti i slično.

¹ Stokholmska Konvencija o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama

² Roterdamska konvencija o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještanja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini

³ Bazelska konvencija o prekograničnom kretanju otpada

⁴ Minamatska konvencija o živi

U državama koje su pristupale Evropskoj uniji (EU), težište u izradi programa za uspostavljanje djelotvornog sistema hemijske bezbjednosti stavljano je na ocjenu usklađenosti propisa i prakse pojedine države sa propisima EU. Takav pristup polazi od toga da **pravna tekovina EU** utvrđuje minimalne uslove koje svaka država članica treba da zadovolji u pogledu zdravlja ljudi i zaštiti životne sredine od mogućih štetnih uticaja hemikalija. Pritom, nijedna država članica ne smije koristiti taj sistem za sprječavanje slobode protoka roba i usluga. Uz to, pravni sistem EU u zaštiti životne sredine i ljudskog zdravlja se stalno nadograđuje i unapređuje uz blisku saradnju država članica, slijedeći prvenstveno nova naučna dostignuća i pozitivna iskustva iz prakse. Najbolji primjer za takav pristup je REACH Regulativa (EZ 1907/2006), kao krovni zakonodavni okvir EU za upravljanje hemikalijama.

- Nacionalni kontekst upravljanja hemikalijama

Crna Gora je pristupila uspostavljanju savremenog sistema upravljanja hemikalijama u 2007. godini, kada je donesen prvi Zakon o hemikalijama („Sl. list RCG“, br. 11/07). Ovim Zakonom je utvrđen postupak prijavljivanja i stavljanja u promet novih i postojećih hemikalija, uvoz i izvoz, i druga pitanja od značaja za zaštitu zdravlja ljudi i životne sredine. Za ovaj zakon je bilo nadležno ministarstvo nadležno za poslove zdravlja.

Tokom 2012. godine usvojen je Zakon o hemikalijama („Sl. list CG“, br. 18/12) koji je djelimično transponovao REACH i druge propise EU u oblasti hemikalija, a predstavljao je i značajan zaokret u pogledu nadležnosti jer je ovim zakonom nadležnost za upravljanje hemikalijama prenijeta na ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine. Primjena ovog Zakona počela je 01.03.2013. Član 58 Zakona utvrdio je obavezu donošenja Strategije upravljanja hemikalijama.

Strategija upravljanja hemikalijama za period 2015-2018. godina donesena na osnovu Zakona o hemikalijama („Sl. list CG“, br. 18/12) dala je strateški okvir i Akcioni plan za uspostavljanje sistema upravljanja hemikalijama, od proizvodnje, odnosno uvoza do odlaganja, koji doprinosi održivom razvoju Crne Gore, a u saglasnosti je sa relevantnim principima i praksom utvrđenom u EU. Akcioni plan za period 2015-2018. godina u velikoj mjeri je realizovan, pri čemu treba naglasiti da skoro sve mjere navedene u Akcionom planu Strategije imaju kontinuirani period implementacije.

Zakon o hemikalijama ("Sl. list CG", br. 51/17) usvojen je u julu 2017. i isti je zamijenio zakon iz 2012, i donosi nadogradnju i unapređenje politike u oblasti upravljanja hemikalijama i dalje usaglašavanje sa REACH i drugim EU propisima u oblasti hemikalija.

Članom 63 Zakona o hemikalijama ("Sl. list CG", br. 51/17) predviđeno je donošenje Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama (u daljem tekstu: Nacionalna strategija) u cilju obezbjeđivanja adekvatnog upravljanja hemikalijama, od proizvodnje, odnosno uvoza do odlaganja, u narednom četvorogodišnjem periodu, tj. periodu 2019-2022. godina.

Nacionalna strategija treba da obuhvati:

- 1) procjenu stanja i problema u oblasti upravljanja hemikalijama;
- 2) prioritetne aktivnosti i mjere za očuvanje zdravlja ljudi i životne sredine;
- 3) srednjoročne i dugoročne nacionalne strateške ciljeve;
- 4) prioritetne zadatke na svim područjima hemijske bezbjednosti;
- 5) Akcione planove za sprovođenje Nacionalne strategije sa prioritetima i izvorima finansiranja.

Godišnji izvještaj o sprovođenju Strategije sačinjava Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT) i dostavlja Vladi na usvajanje do 31. marta tekuće za prethodnu godinu.

Sticanjem statusa kandidata za članstvo u EU, u Crnoj Gori je ubrzan i proces prenošenja Direktiva i Regulative EU u crnogorsko zakonodavstvo i njihova implementacija u svim oblastima, pa i u vrlo složenom području hemijske bezbjednosti, tako da je do sada usvojena većina zakona i sa njima povezanih podzakonskih akata koji su važni za sistem upravljanja hemikalijama. EU preporučuje izradu Strategije upravljanja hemikalijama kao osnove za uspostavljanje: integrisanog, djelotvornog i racionalnog sistema za bezbjedno upravljanje hemikalijama, usklađenog s propisima i praksom EU.

- Metodologija i sadržaj strategije

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama za period 2019-2022. treba da, na bazi opsežne analize i ocjene stanja hemijske bezbjednosti u Crnoj Gori, utvrdi glavne strateške pravce i mjere za razvoj racionalnog, djelotvornog, dinamičnog i integrisanog sistema upravljanja hemikalijama u Crnoj Gori, koji će biti u potpunosti usaglašen sa zakonodavstvom i praksom EU i kroz međuresorsku saradnju obezbijedi ravnomjernu zaštitu zdravlja i životne sredine od štetnih uticaja hemikalija.

EU je u području bezbjednog upravljanja hemikalijama utvrdila nekoliko ciljeva. Primarni cilj je zaštita zdravlja ljudi i životne sredine od štetnih uticaja hemikalija. Drugi cilj je izgradnja zajedničkog tržišta u pogledu hemikalija kroz usklađivanje zakonodavstva država članica. Treći cilj je ostvarivanje principa održivog razvoja u državama članicama i na nivou EU uz podsticanje razvoja bezbjednijih alternativa. Ti se ciljevi postižu kroz jedinstveno zakonodavstvo EU, odnosno zajedničku pravnu tekovinu u oblasti hemikalija. Imajući u vidu status Crne Gore kao države kandidata za članstvo u EU, jedan od prioriteta je i postizanje visokog stepena usklađenosti zakonodavstva i prakse u upravljanju hemikalijama sa EU.

Prilikom izrade Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama imalo se na umu da je odgovornost za različite aspekte zaštite zdravlja ljudi i životne sredine od eventualnih štetnih efekata hemikalija obrađena u različitim poglavljima pravne tekovine EU, i to primarno u Poglavlju 27. koje se odnosi na životnu sredinu i klimatske promjene, ali i u Poglavlju 1. (Sloboda kretanja robe), Poglavlju 12. (Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor) i Poglavlju 28. (Zaštita potrošača i zdravlja). Zbog svega navedenog, u opštem pristupu analize stanja i utvrđivanju daljih aktivnosti za unapređenje sistema upravljanja hemikalijama u okviru ove strategije, pristupni proces Crne Gore EU i s njim povezane aktivnosti predstavljale su veoma značajan aspekt.

Shvatanje hemijske bezbjednosti (*eng. Chemical Safety*) slijedi definiciju Međunarodnog programa hemijske bezbjednosti (*International Programme on Chemical Safety – UNEP, ILO, WHO*) da »*hemijska bezbjednost predstavlja upravljanje hemikalijama i prevenciju štetnih uticaja hemikalija na zdravlje ljudi i životnu sredinu, koji mogu biti uzrokovani kratkotrajnom ili dugotrajnom izloženošću hemikalijama u proizvodnji, skladištenju, prevozu, kao i korišćenju i odlaganju hemikalija*«. Slijedeći osnovnu definiciju hemijske bezbjednosti, kao i preporuke pomenutih međunarodnih organizacija, odlučeno je da se u izradi ocjene stanja, kao i strategije dugoročnog razvoja hemijske bezbjednosti to kompleksno područje obuhvati vrlo široko, te da obuhvati i hemikalije koje su zbog svojih specifičnih karakteristika i namjene uređene posebnim propisima, poput biocida, sredstava za zaštitu bilja, đubriva i sl. Zbog specifičnosti zakonodavstva u pogledu lijekova i medicinskih sredstava, kozmetike, prehrambenih aditiva i eksploziva, ova strategija neće se baviti hemikalijama u proizvodima: prehrambene, farmaceutske i kozmetičke industrije, niti supstancama i proizvodima koji su opasni zbog radioaktivnih svojstava i eksplozivima.

Za izradu Nacionalne strategije za period 2019-2022, korišćen je **UNITAR vodič za pripremu nacionalnog profila za upravljanje hemikalija**⁵, koji izrađen od strane Instituta Ujedinjenih nacija za trening i istraživanje-UNITAR⁶ pod okriljem Međuorganizacionog programa za pravilno upravljanje hemikalijama-IOMC⁷, a usvojen je od strane Međunarodnog foruma za hemijsku bezbjednost-IFCS⁸. Ovaj dokument je izrađen kako bi se pomoglo državama u pripremi nacionalnih strategija kojima će se procijeniti infrastruktura i kapaciteti potrebni za kvalitetno upravljanje hemikalijama kroz proces koji uključuje sve zainteresovane strane na nivou države. U skladu sa preporukama ovog vodiča, Nacionalna strategija obrađuje sve relevantne aspekte za upravljanje hemikalijama.

Imajući u vidu mali obim proizvodnje hemikalija i veličinu tržišta povezanog s hemikalijama u Crnoj Gori, ali i zahtjeve **Uredbe o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata („Sl. list CG“, br. 54/18)**, kao i prateće **Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata**, kojom je, između ostalog, utvrđen i obavezan sadržaj strategija, struktura i sadržaj Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2019-2022. prilagođeni su nacionalnim okolnostima tako da sadrži relevantne aspekte navedene u UNITAR vodiču, ali istovremeno zadovoljava zahtjeve pomenute Uredbe i Metodologije.

U cilju ostvarivanja neophodne međuresorske saradnje i koordinacije u prikupljanju informacija potrebnih za procjenu stanja i određivanju ciljeva, aktivnosti i prioriternih zadataka u svim područjima hemijske bezbjednost formirana je Radna grupa za izradu Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama. Osim predstavnika Ministarstva održivog razvoja i turizma (MORT), kao primarno nadležnog organa za upravljanje hemikalijama, Radnu grupu su činili i predstavnici: Agencije za zaštitu prirode i životne sredine (AZPŽS), Uprave za inspeksijske poslove (UIP), Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (UBHVFP), Ministarstva rada i socijalnog staranja (MRSS), Ministarstva ekonomije (ME), Uprave carina (UC), Ministarstva zdravlja (MZ), Instituta za javno zdravlje (IJZ), Centra za ekotoksikološka istraživanja (CETI) i Univerziteta Crne Gore (UCG). Za koordinaciju rada Radne grupe bio je zadužen MORT.

Za stručnu i tehničku podršku u pogledu izrade strategije, uključujući prikupljanje i analizu podataka uzimajući u obzir sve relevantne akte, kao i međunarodne sporazume i konvencije u oblasti upravljanja hemikalijama, uz podršku UNDP-ija, angažovan je međunarodni konsultant sa višegodišnjim iskustvom u oblasti upravljanja hemikalijama.

Shodno Zakonu o hemikalijama, Strategija pokriva četvorogodišnji period 2019–2022. i utvrđuje odgovarajuće aktivnosti koje je moguće sprovesti u ovom periodu imajući u vidu identifikovane prednosti, slabosti i nedostatake, postojeći zakonodavni i institucionalni okvir, administrativne i tehničke kapacitete, kao i prioritne potrebe. Pored toga, analiza stanja u okviru Strategije pruža širu sliku koja sadrži informacije o svim relevantnim pitanjima bitnim za upravljanje hemikalijama u dugoročnom periodu kako bi ovaj strateški dokument mogao da posluži kao dokaz jasne vizije u pogledu politike bezbjednog upravljanja hemikalijama u Crnoj Gori, što predstavlja osnovni preduslov za prikupljanje sredstava neophodnih za sprovođenje planiranih aktivnosti, kako iz eksternih izvora, tako i iz budžeta.

⁵ Preparing a National Profile to Assess Infrastructure and Capacity Needs for Chemicals Management, Second Edition 2012, Guidance Document

⁶ UNITAR – United Nations Institute for Training and Research

⁷ IOMC - Inter-organization Programme for the Sound Management of Chemicals

⁸ IFCS - International Forum for Chemicals Safety

- Usklađenost sa postojećim strateškim okvirom

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama za period 2019-2022. izrađena je uzimajući u obzir opšte strateške pravce Crne Gore definisane u sljedećim strateškim dokumentima:

- **Program pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji** koji u pogledu upravljanja hemikalijama sadrži dinamiku daljeg usaglašavanja nacionalnih propisa sa odgovarajućim propisima EU;
- **Pravci razvoja Crne Gore**, koji u pogledu upravljanja hemikalijama apostrofira potrebu za uspostavljanjem Nacionalnog Help deska, nacionalnog Centra za kontrolu trovanja i Registra hemikalija u odgovarajućoj formi;
- **Nacionalna strategija održivog razvoja** koja utvrđuje principe, strateške ciljeve i smjernice za dostizanje dugoročnog održivog razvoja društva do 2030, uzimajući u obzir preuzete međunarodne obaveze u skladu sa ciljevima održivog razvoja UN-a i obavezama iz procesa pristupanja EU. Između ostalog, određene mjere koje se odnose na Cilj 12. *Obezbijediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje*, uključuju i unapređenje u oblasti upravljanja hemikalijama;
- **Strategija regionalnog razvoja**, koja definiše ključne prioritete razvoja na nacionalnom nivou. Između ostalog, ovom Strategijom podstiče se promocija održivog regionalnog razvoja zasnovanog na: zaštiti prirode, smanjenju zagađenja vazduha, zaštiti voda i efikasnog upravljanja čvrstim otpadom i otpadnim vodama, zaštiti od buke, bezbjednog upravljanja hemikalijama i kontroli industrijskog zagađenja.

Ciljevi utvrđeni ovom Strategijom u saglasnosti su sa preporukama iz drugih sektorskih strateških dokumenta i planova koji su od značaja za upravljanje hemikalijama i povezani sa ispunjavanjem preuzetih međunarodnih obaveza, i to:

- **Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s Akcionim planom za period 2016-2020** koja utvrđuje da kada je riječ o podsektorima posebnu pažnju treba posvetiti horizontalnom zakonodavstvu, kvalitetu voda, upravljanju otpadom, zaštiti prirode, klimatskim promjenama, industrijskom zagađenju i hemikalijama.
- **Strategija upravljanja hemikalijama sa Akcionim planom za period 2015-2018.** koja sadrži mjere za uspostavljanje sistema upravljanja hemikalijama, od kojih je značajan broj u velikoj mjeri realizovan, pri čemu treba naglasiti da skoro sve mjere navedene u Akcionom planu Strategije imaju kontinuirani period implementacije. Treba istaći posebno značaj realizacije određenih mjera poput onih koje se odnose na: jačanje administrativnih kapaciteta i stručnu obučenost kadrova za vršenje poslova evaluacije i ocjene tehničkih dosijea za hemikalije i biocidne proizvode, edukaciju inspektora u vezi sa kontrolom subjekata koji se bave proizvodnjom, prometom ili profesionalnom upotrebom, podizanje svijesti o pravilnom skladištenju i uništavanju otpada i sl. U cilju daljeg razvoja sistema upravljanja hemikalijama potrebno je utvrditi strateške pravce, prioritete i aktivnosti koji doprinose ostvarenju ciljeva u ovoj oblasti za naredni četvorogodišnji period.
- **Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije sa Akcionim planom za period 2014-2021. (NIP)** koji sadrži mjere potrebne za ispunjavanje obaveza koje proističu iz Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama (POPs). S obzirom, da je Stokholmska konvencija inicijalno obuhvatala 12 POPs hemikalija, ali da je nakon 2009. godine amandmanima na anekse Stokholmske konvencije ovaj broj proširen novim POPs hemikalija, krajem 2018. je završen projekat koji se ticao revizije Nacionalnog plana implementacije Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađivačima (POPs), sa ciljem da se ažuriraju inventari starih POPs hemikalija i izrade inventari novih POPs hemikalija i predlože mjere za eliminaciju, odnosno smanjenje rizika i izloženosti POPs-ovima u skladu sa revidiranim nalazima.

II) ANALIZA STANJA

2.1. PROIZVODNJA, UVOZ, IZVOZ, UPOTREBA HEMIKALIJA I ODLAGANJE OTPADA

Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda u ukupnoj strukturi industrije u Crnoj Gori ima učešće od svega 0,1-0,2%⁹, te su stoga hemikalije za tržište Crne Gore u najvećoj mjeri porijeklom iz uvoza. Zakonodavstvo Crne Gore u sektoru hemikalija u velikoj mjeri usaglašeno je sa odgovarajućim EU propisima te se proizvodnja, uvoz, izvoz, upotreba hemikalija i odlaganje otpada sprovodi u saglasnosti sa osnovnim principima koji su u EU uspostavljeni u pogledu hemikalija.

2.1.1. Proizvodnja, uvoz, izvoz i upotreba hemikalija

Prema podacima iz registra hemikalija koji vodi Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, u 2017. godini, hemikalije je u promet na tržište Crne Gore stavljalo 49 privrednih subjekata (u količinama iznad 1t za godinu dana), i to uvozici. Takođe, postoje i kompanije koje hemikalije uvoze radi korišćenja u proizvodnji prehrambenih proizvoda, poput sirćeta i sirila ili radi korišćenja u drugim industrijskim granama, odnosno za sopstvene potrebe u obavljanju registrovane djelatnosti (poput vodovoda koji hemikalije uvoze radi dezinfekcije i tretmana vode za piće). U tabeli br. 1 prikazana je lista kompanija upisanih u registar hemikalija za 2017. godinu, kao i kratak opis njihove aktivnosti u vezi sa hemikalijama.

Tabela 1 Lista preduzeća upisanih u Registar hemikalija za 2017.

Br.	Naziv preduzeća	Aktivnost
1.	Bar-Kod doo Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
2.	TARA Aerospace and Defence Products A.D. Mojkovac	Za potrebe proizvodnje
3.	Heming doo, Danilovgrad	Proizvodnja sredstava za čišćenje i održavanje domaćinstva
4.	Teikom Monte doo Nikšić	Dalja prodaja
5.	Floring doo Bar	Dalja prodaja, Dezinfekcija vode
6.	Mega-auto d.o.o. Plav	Dalja prodaja (motorno ulje)
7.	Šljukić CO Mljekara Srna, Nikšić	CIP pranje i dezinfekcija
8.	Šik Polimlje doo, Berane	Upotreba u drvanoj industriji
9.	LUKOIL Montenegro d.o.o. Podgorica	Dalja prodaja (aditiv za benzin i dizel gorivo)
10.	Matik MT doo, Mojkovac	Proizvodnja sirćeta i esencije
11.	KIPS doo, Podgorica	Dalja prodaja
12.	MISS COMPANY D.O.O. MOJKOVAC	Dalja prodaja
13.	BOLEX D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
14.	MOGUL CRNA GORA D.O.O. PODGORIC	Dalja prodaja (motorna ulja)
15.	DOO Montell, Cetinje	Dalja prodaja detergenata i drugih sredstava za održavanje higijene
16.	SINCOMMERCE D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja i antifriz)
17.	Šimšić Montmilk doo, Danilovgrad-Mljekara Lazine	Pranje proizvodnih linija i cistijerni
18.	Interesta doo, Podgorica	Dalja prodaja (snabdjevanje hotela za mašinsko pranje suđa, veša, tepiha...radnih i podnih površina)

⁹ Izvor: Privredna komora Crne Gore, <http://www.privrednakomora.me/privredna-drustva-i-privreda>

19.	KOMODUM D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja, antifriz)
20.	Veletex doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
21.	MI-COM TRADE D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
22.	BALDER D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
23.	Stadion doo Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
24.	M OIL D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
25.	JUGOPETROL AD PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
26.	Industrija piva i sokova "Trebjesa" doo, Nikšić	Pranje tankova, linija, i cjevovoda za potrebe proizvodnje
27.	INDUSTRIJA MESA GORANOVIĆ D.O.O. NIKŠIĆ	Pranje proizvodnih linija
28.	PEGASUS D.O.O. CETINJE	Dalja prodaja (motorna ulja)
29.	FEEL TRAVEL D.O.O. CETINJ	Dalja prodaja (motorna ulja)
30.	ELEKTROPRIVREDA CRNE GORE AD NIKŠIĆ	Tretman kotlovske vode i tretman uglja
31.	CENTROMETAL D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja
32.	SURFMONT D.O.O. KOTOR	Upotreba u hemijskoj čistioni
33.	GRADIR MONTENEGRO D.O.O. PLJEVLJA	Za proizvodnju cinka i olova
34.	Daido Metal Kotor ad, Kotor	Industrijska upotreba
35.	Okov doo, Podgorica	Dalja prodaja
36.	Calgo MN doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
37.	MONTE PARTS D.O.O. NIKŠIĆ	Dalja prodaja (motorna ulja)
38.	Darma doo, Podgorica	Proizvodnja sirila
39.	EFEL MOTORS D.O.O. CETINJE	Dalja prodaja
40.	OSMANAGIĆ CO D.O.O. NIKŠIĆ	Dalja prodaja i za pranje
41.	PDG doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
42.	TRIO TRADE D.O.O. NIKŠIĆ	Dalja prodaja (motorna ulja)
43.	Farmegra doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
44.	D.S.INŽENJERING-CG D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
45.	ALLIANCE D.O.O. PODGORICA	Dalja prodaja (motorna ulja)
46.	Tekom Promet doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
47.	Glosarij doo, Podgorica	Dalja prodaja (hemije za upotrebu u domaćinstvu)
48.	Poliex A.D. Berane	Proizvodnju plastičnih eksploziva i dalja prodaja
49.	ORBICO D.O.O. CETINJE	Dalja prodaja (motorna ulja)

Izvor: Agencija za zaštitu prirode i životne sredine

Prema podacima iz registra hemikalija, ukupna količina hemikalija stavljenih u promet u 2017. iznosi 3322.18 tona, od čega najveće količinsko učešće (1324.72 tona) čine ulja dobijena od nafte i ulja dobijena od bitumenoznih minerala. Opis i pripadajuće količine najzastupljenijih hemikalija na tržištu Crne Gore prema tarifnim brojevima date su u tabeli br. 2.

Tabela 2 Podaci o najzastupljenijim hemikalijama za tržištu Crne Gore na osnovu upisa u Registar hemikalija za 2017.

Opis	Tarifna oznaka	Broj hemikalija upisanih u Registar	Ukupna količina (tona)
Ulja dobijena od nafte i ulja dobijena od bitumenoznih minerala, osim sirovih; proizvodi, na drugom mjestu nepomenuti niti obuhvaćeni, koji sadrže po masi 70% ili više ulja od nafte ili ulja dobijena od bitumenoznih minerala, i ako čine osnovne sastojke tih proizvoda; otpadna ulja	2710*	234	1324.72

Preparati protiv smrzavanja i pripremljene tečnosti za odležavanje	3820*	14	89.25
Organska površinski aktivna sredstva (osim sapuna); površinski, aktivni preparati, preparati za pranje, (uključujući pomoćne preparate za pranje) i preparati za čišćenje sa dodatkom ili bez dodatka sapuna	3402 *	80	462.20
Sapun, organski površinski aktivna sredstva, preparati za pranje, preparati za podmazivanje, vještački voskovi, pripremljeni voskovi, preparati za poliranje i čišćenje, sveće i slični proizvodi, paste za modeliranje, zubarski voskovi i zubarski preparati na bazi gipsa.	3403*	7	41.43
Preparati protiv detonacije, preparati za sprečavanje oksidacije, za sprečavanje taloženja smole, poboljšivači viskoziteta, preparati za sprečavanje korozije i ostali pripremljeni aditivi za mineralna ulja (uključujući benzin) ili druge tečnosti koje se upotrebljavaju za iste svrhe kao mineralna ulja.	3811*	4	20.22
Hloridi, oksihloridi i hidrosihloridi; bromidi i oksibromidi; jodidi i oksijodidi	2827*	3	17.00
Hipohloriti; komercijalni kalcijumhipohlorit; hloriti; hipobromiti	2828*	2	29.25
Natrijum hidroksid (kaustična soda); kalijum hidroksid (kaustična potaša)	2815*	8	234.53
Hlorati i perhlorati; bromati i perbromati; jodati i perjodati:	2829*	2	100.60
Insekticidi, rodenticidi, fungicidi, herbicidi, sredstva protiv klijanja, sredstva za regulaciju rasta biljaka, dezinfektanti i proizvodi pripremljeni u oblike ili pakovanja za prodaju na malo ili kao preparati ili proizvodi (na primjer, sumporisane trake, fitilji, svijeće i hartija za ubijanje muva)	3808*	7	20.58
Politure i kreme, za obuću, namještaj, podove, karoserije, staklo ili metal, paste i praškovi za čišćenje i slični preparati (bez obzira na to da li su u obliku hartije, vate, filca, netkanih tkanina, celularnih (sunderastih) materijala, od plastike ili gume, impregnisani ili prevučeni takvim preparatima), osim voskova	3405*	7	23.51
Sulfati stipse, perokso-sulfati(persulfati)	2833*	3	173.35
Sirćetna kisjelina	2915 21 00	2	48.64
Azotna kisjelina; sulfoazotne kisjeline	2808 00 00	3	19.65
Boje i premazi (uključujući emajle i lakove) na bazi sintetičkih polimera ili hemijski modifikovanih prirodnih polimera, dispergovanih ili rastvorenih u nevodenom medijumu	3208*	7	17.88
Pripremljena vezivna sredstva za livačke kalupe ili livačka jezgra; hemijski proizvodi i preparati srodnih industrija (uključujući i one koji se sastoje od mješavina prirodnih proizvoda)	3824*	6	143.48
Ostalo (zastupljeno u manjim količinama)	ostalo	26	555.90
UKUPNO		415	3322.18

Napomena*: Za grupe hemikalija sa istim početnim tarifnim brojevima i sličnim karakteristikama dat je početni tarifni broj grupe sa zajedničkim opisom

Izvor: Agencija za zaštitu prirode i životne sredine

Shodno odredbama Zakona o hemikalijama ("Sl.list CG", br. 51/17), AZPŽS je u 2018. godini izdala:

- ✓ 542 dozvole za slobodan promet (uvoz) opasnih hemikalija;
- ✓ 17 PIC saglasnosti (postupak davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještenja);

Takođe, 26 zahtjeva za uvoz hemikalija je odbijeno, 1 zahtjev je obustavljen na zahtjev podnosioca zahtjeva, dok zahtjeva za izvoz nije bilo.

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima ("Sl.list CG", 54/16), u skladu sa kojim se biocid, na osnovu zahtjeva upisuje u privremenu listu, u 2018. godini AZPŽS je izdala 331 rješenje o upisu u Privremenu listu biocidnih proizvoda i 3 rješenja za obavljanje djelatnosti prometa, upotrebe i skladištenja biocida. 4 zahtjeva su prenesena u 2019, dok je 20 zahtjeva odbijeno.

Treba napomenuti da se dozvola za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija može izdati samo ako dobavljač ima odgovarajući prostor za skladištenje i čuvanje opasnih hemikalija na način kojim se onemogućava dostupnost licima za korišćenje u nedozvoljene svrhe, te da se na ovaj način obezbjeđuje i adekvatno skladištenje hemikalija.

Dodatno, AZŽS vodi registar Seveso postrojenja urađen na osnovu dostavljenih Obavještenja, shodno Pravilniku o količinama opasnih materija po kategorijama kojima se određuje stepen rizika ("Sl. list CG", br. 63/16) na osnovu kojeg je identifikovano 6 postrojenja u kojima se skladišti količina hemikalija koja predstavlja veći rizik (Tabela 3).

Tabela 3- Seveso postrojenja većeg rizika shodno količinama opasnih materija

Operater postrojenja, sjedište i adresa	Status postrojenja	Ime i lokacija postrojenja	Djelatnost	Opasna materija	Količina
"Energogas" D.O.O., Dajbabe bb., Podgorica	VEĆI RIZIK	DOO Energogas, Dajbabe bb, Podgorica	Skladištenje i distribucija TNG-a	Propan butan	627 t
„Poliex” AD, Polica bb., Berane	VEĆI RIZIK	AD „Poliex”, Polica bb., Berane	Proizvodnja i skladištenje eksploziva	Eksploziv	365 t
“Jugopetrol” AD Podgorica, ul. Stanka Dragojevića bb, Podgorica	VEĆI RIZIK	Instalacija – Bar, u krugu Luke Bar, na brdu Volujica	Skladištenje i distribucija goriva	LPG	128.500 m3(cca 110.000t)
Jugobicikl - promet D.O.O, Jerevanska br. 2 - Podgorica	VEĆI RIZIK	Magacin M3 u okviru skladišta B - luka Bar, lokacija Volujica	Skladištenje eksploziva	Eksploziv	50 t
„LUKA BAR” AD, Obala 13 jula bb, Bar	VEĆI RIZIK	Skladišta “B” materije, na katast. parceli br. 6505/1 KO Novi Bar	Skladištenje eksploziva	Eksploziv	50 t
„Mirnovac Montenegro” D.O.O, Cetinjski put, lamela 5-17, City kvart, Podgorica	VEĆI RIZIK	Skladište broj M2, brdo Volujica, Luka Bar	Skladištenje eksploziva	Eksploziv	100 t

Izvor: AZPŽS

Procedure i propisane obaveze u sektoru hemikalija u velikoj mjeri usaglašene su sa zahtjevima EU i relevantnim međunarodnim konvencijama i ugovorima. Hemikalije na tržište Crne Gore dopijevaju uglavnom uvozom, a najveće količine uvezenih hemikalija koriste se kao sirovine u industrijskoj

proizvodnji ili za profesionalnu upotrebu prilikom obavljanja registrovane djelatnosti. Postrojenja u kojima se vrši sinteza hemikalija ne postoje u Crnoj Gori, a eventualna proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda svodi se na miješanje smješa namijenjenih za čišćenje i održavanje domaćinstva (tzv. kućna hemija). Izvoza hemikalija iz Crne Gore posljednjih godina nema, a godišnje se izda jednocifreni broj dozvola za tranzit hemikalija, uglavnom zbog pogodnosti transporta preko luke Bar. Transport opasnih hemikalija obavlja se u skladu sa nacionalnim propisima i međunarodnim pravilima o prevozu opasnih materija (ADR/RID/ADN, IMDG, IATA).

2.1.1.1. Hemikalije u industrijskoj proizvodnji i prometu robe u trgovini na veliko

Sektor prerađivačke industrije, koji obuhvata i podsektor proizvodnje hemikalija i hemijskih proizvoda, kao i podsektor proizvodnje osnovnih metala, u ukupnom BDP-u Crne Gore ima relativno malo učešće od oko 4%. U pogledu indeksa industrijske proizvodnje u podsektoru hemikalija i hemijskih proizvoda, kao i u podsektoru proizvodnje osnovnih metala u periodu 2013-2017. bilježe se oscilacije. (Tabela br. 4).

Tabela 4 - Indeks industrijske proizvodnje u podsektoru hemikalija i hemijskih proizvoda i proizvodnje osnovnih metala u periodu 2013-2017.

	2013	2014	2015	2016	2017	Napomena:
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	121,6	99,7	102,1	65,8	140,4	prethodna godina = 100
Proizvodnja osnovnih metala	62,7	84,5	112,3	85,0	101,6	

Izvor: MONSTAT

Proizvodnja najvažnijih industrijskih proizvoda iz podsektora hemikalija i hemijskih proizvoda, kao i osnovnih metala data je u tabeli br. 5.

Tabela 5 - Proizvodnja relevantnih industrijskih proizvoda po PRODCOM-u¹⁰ 2015-2017.

VRSTA PROIZVODA	PRODCOM	Jedinica mjere	2015		2016		2017	
			količina	hilj. €	količina	hilj. €	količina	hilj. €
Koncentrati olova, cinka i kalaja	07291502	t	-	-	21 414	9 838	20 397	8 172
Kiseonik	20111170	m ³	617	689	975	1 193	2 067	1 620
Šamponi	20421630	kg	73 652	73	68 400	69	60 000	62
Pripremljeni eksplozivi (osim baruta)	20511150	t	781	962	373	294	445	447
Ingoti, ostali primarni oblici, kao i dugački poluproizvodi za proizvodnju bešavnih cijevi (od nelegiranog čelika)	24102121	t	36 602	-	26 246	-	27 638	-
Sirovi aluminijum, nelegirani	24421130	t	42 499	70 548	38 915	58 067	39 379	72 597

¹⁰ Termin PRODCOM potiče iz francuskog jezika "PRODUCTION COMMUNAUTAIRE" što znači proizvodnja zajednice i odnosi se na proizvodnju u sektorima Vađenje ruda i kamena i prerađivačka industrija po Klasifikaciji djelatnosti 2010

(isključujući prah i ljuskice)								
Čelični liv za mašinsku i mehaničku obradu	24521050	t	24 712	21 178	19 977	17 912	17 265	20 163

Izvor: MONSTAT

Promet hemikalija obuhvata 3 robne grupe za koje su podaci za period 2015-2017. dati u tabeli br. 6.

Tabela 6 - Promet i stopa učešća po robnim grupama koje uključuju hemikalije

	2015		2016		2017	
	u hilj.€	%	u hilj.€	%	u hilj.€	%
Ukupno trgovina na veliko	1,867,456	100,0	1,907,882	100,0	2 064 823	100,0
Lakovi, boje, zidni tapeti i sredstva za čišćenje u domaćinstvu	30,469	1,6	32,501	1,7	34 874	1,7
Čvrsta, tečna i gasovita goriva	352,760	18,9	375,077	19,7	439 965	21,3
Hemijski proizvodi (u industriji i poljoprivredi)	8,422	0,5	10,689	0,6	12 435	0,6

Izvor: MONSTAT

2.1.1.2. Hemikalije u domaćinstvima i poljoprivrednim gazdinstvima

U tabeli br. 7. dati su podaci iz ankete o potrošnji domaćinstava koji se odnose na potrošnju hemikalija u domaćinstvima, i to: (1) proizvoda za redovno održavanje stana i (2) ostalih predmeta za ličnu njegu.¹¹ U anketi je primijenjen dvoetafni stratifikovani uzorak, sa popisnim krugovima kao primarnim i domaćinstvima kao sekundarnim jedinicama izbora.

Tabela 7 - Lična potrošnja po grupama proizvoda u Crnoj Gori za 2015. i 2017. (mjesečni prosjek u €)

	COICOP	2015.	2017.
Proizvodi za redovno održavanje stana	05.6.1.1	1 794 707	1 989 242
Ostali predmeti za ličnu njegu	12.1.3.1	2 843 756	2 962 895

Izvor: Anketa o potrošnji domaćinstava-MONSTAT

Prema statističkim podacima o potrošnji sredstava za zaštitu bilja, u Crnoj Gori se godišnje utroši 75-90 tona sredstava za zaštitu bilja od čega najviše fungicida. Prikaz potrošnje sredstava za zaštitu bilja u Crnoj Gori za 2013-2017. dat je u tabeli br. 8.¹²

Tabela 8 - Potrošnja sredstava za zaštitu bilja u Crnoj Gori po godinama (u tonama)

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Fungicidi	65	72	59	75	73
Herbicidi	11	9	9	11	10
Insekticidi	6	9	8	4	8
Ostalo	1	-	-	-	-
UKUPNO (t)	83	90	75	90	91

Izvor: Statistički godišnjak-MONSTAT

¹¹ Podaci su na mjesečnom nivou izraženi u € na nivou Crne Gore, koristeći COICOP klasifikaciju lične potrošnje po namjeni.

¹² Monstat: Statistički godišnjak Crne Gore-Poglavlje 11: Poljoprivreda. Podaci se odnose samo na potrošnju sredstava za zaštitu bilja na nivou poljoprivrednih preduzeća i zemljoradničkih zadruga.

2.2.2. Industrijski/hemijski otpad

U Strategiji upravljanja otpadom Crne Gore do 2030. utvrđeni su ciljevi u skladu s potrebom da se obezbijedi sinergija između razvoja države i zaštite životne sredine u smislu uticaja otpada na kvalitet njenih osnovnih parametara. Sveukupni cilj koji treba postići u oblasti upravljanja otpadom je uspostavljanje održivog sistema za upravljanje otpadom i njegovo kontinuirano unapređivanje.

U Crnoj Gori se ne vrši spaljivanje opasnog otpada, niti postoje deponije projektovane za prihvatanje opasnih materijala. Kada se sakupi, opasni otpad pažljivo se čuva u skladu sa zakonom na za to predviđenoj lokaciji, a zatim se izvozi uglavnom u zemlje EU gdje se obrađuje i spaljuje.

U Crnoj Gori, ne postoji infrastruktura za odlaganje opasnog otpada, koja je tehnički i tehnološki riješena u skladu sa evropskim standardima. Iz tog razloga, u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i zahtjevima Bazelske konvencije o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovog odlaganja, a na osnovu dozvola koje izdaje AZPŽS, opasni otpad se izvozi iz Crne Gore. U 2017. godini, AZPŽS je izdala 5 dozvola za izvoz opasnog otpada. Iste se odnose na izvoz 3.350 tona opasnog otpada navedenog po vrstama u tabeli br. 9.

Tabela 9 - Vrste i količina opasnog otpada na osnovu izdatih dozvola za izvoz u 2017. godini

Vrsta otpada	Količina (t)
Otpadne olovne baterije	2.800
Otpadna mineralna ulja koja nisu pogodna za svoju prvobitnu namjenu	500
Otpadni hlorofluorovodonici	0.5
UKUPNO:	3.350t

Izvor: AZPŽS

Na nacionalnom nivou, u toku je rješavanje problema „istorijskog“ industrijskog otpada nastalog usljed proizvodnih aktivnosti velikih industrijskih sistema kao što su: Kombinat aluminijuma Podgorica, Željezara Nikšić (Toščelik), TE Pljevlja i drugi. Industrijski otpad predstavlja izvor izuzetnog pritiska na sve segmente životne sredine, a posebno u slučajevima neadekvatnog upravljanja istim. Teški metali, polihlorovani bifenili (PCB grupe), dioksini i policiklični aromatični ugljovodonici (PAH) su neke od zagađujućih supstanci, kojima industrijski otpad najčešće utiče na sastav i kvalitet, odnosno zagađenje, površinskih i podzemnih voda, zemljišta ili vazduha. Monitoringom zemljišta koji se vrši na lokacijama odlagališta otpada pomenutih industrijskih postrojenja, kao i u njihovoj neposrednoj blizini, u kontinuitetu se prati postojeći pritisak na segment zemljišta.

2.2.3. Zaostale, napuštene i zastarjele hemikalije

Poseban problem predstavljaju zaostale hemikalije, kojima je istekao rok trajanja ili se iz drugih razloga više ne mogu koristiti, u starim fabrikama iz vremena SFRJ koje su prošle kroz brojne transformacije i poslovne krize, a koje su uzrokovale neadekvatno staranje o hemikalijama u krugu fabrike. Podaci Uprave za inspeksijske poslove (UIP) o zaostalim hemikalijama prikazani su u tabeli br. 10.

Tabela 10 - Podaci o zaostalim hemikalijama u preduzećima u Crnoj Gori

Naziv preduzeća	Pretežna djelatnost	Vrsta zaostale hemikalije	Količina
AD "Dekor" - Rožaje	Proizvodnja ostalih proizvoda od papira i kartona	Acetaldehidne i formaldehidne smole za impregnaciju papira, dekor boje za štampu dekor papira i boje za štampu pisaćeg papira.	14.45 t
AD Vunarski kombinat	Proizvodnja i prerada vunjenih štofova	Ostaci hemikalija korišćenih u proizvodnji u originalnoj ambalaži,	1.98 t

“Vunko” - Bijelo Polje		uskladišteni u obezbijeđenom prostoru.	
A.D. “KIPS POLIMKA”- Berane	Nekada fabrika za preradu kože, a nakon toga preduzeće koje se bavilo trgovinom na veliko drvetom, građevinskim materijalom i sanitarnom opremom.	Razne hemikalije zaostale iz prethodnog perioda nalaze se u tzv “atomske sklоништу” u krugu bivše fabrike.	38.72 t
Fabrika sulfatne celuloze i papira - Berane	Proizvodnja sulfatne celuloze i papira	Hemikalije za hemijske analize i druge hemikalije sa isteklim rokom upotrebe u originalnom pakovanju, neadekvatno skladištene u prostorijama bivše fabrike.	23400 l
UKUPNA KOLIČINA ZAOSTALIH HEMIKALIJA			55.15 t + 23.4 kL

Izvor: UIP

U pogledu hemikalija koje su obuhvaćene međunarodnim konvencijama jer predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu koji zahtjeva stratešku akciju na globalnom nivou kako bi se zabranila ili značajno ograničila njihova proizvodnja i upotreba, Crna Gora je potpisnica Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama (engl. Persistent Organic Pollutants-POPs) i Minamatske konvencije o živi.

Osnovni cilj Stokholmske konvencije je zaštita zdravlja ljudi i životne sredine od POPs hemikalija. Države potpisnice ove Konvencije imaju obavezu da utvrde, zabrane ili ograniče: proizvodnju, promet i korišćenje POPs-ova, kao i obavezu da smanje, odnosno eliminišu emisije POPs hemikalija. Inicijalno Stokholmska konvencija je obuhvatala 12 POPs hemikalija, ali je do 2018. godine, amandmanima na anekse Stokholmske konvencije ovaj broj proširen za 16 novih POPs hemikalija, od kojih neke spadaju u više grupa POPs-ova (POPs pesticidi, industrijske i/ili nenamjerno proizvedene POPs hemikalije).

Tabela 11 - Inicijalne i nove POPs hemikalije

Grupa POPs	12 inicijalnih POPs	16 novih POPs
POPs pesticidi	aldrin, DDT, endrin, dieldrin, hlordan, mireks, toksafen, heptahlor, heksahlorbenzen	Lindan (γ -HCH), Hlordekon, Pentahlorbenzen, α -HCH, β -HCH, Endosulfan, Pentahlorfenol
Industrijske POPs	Heksahlorbenzen, PCBs	PFOS i PFOSF, heksabrombifenil, heksabromciklododekan, tetrabromdifenil etar i pentabromdifenil etar; heksabromdifenil etar i heptabromdifenil etar, heksahlorbutadien, pentahlorbenzen, polihlorinovani naftaleni, c-DecaBDE, SCCPs
Nenamjerno proizvedene POPs	PCDDs, PCDFs, PCBs, heksahlorbenzen	α -HCH, β -HCH, pentahlorobenzen, polihlorinovani naftaleni, heksahlorbutadien

Crna Gora je država članica Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama od marta 2011. godine. Takođe, Crna Gora je u junu 2011. potvrdila i Protokol o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama u okviru Konvencije o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima, koji je međunarodni sporazum srodan Stokholmskoj Konvenciji s obzirom da su im zahtjevi, ograničenja i ciljevi gotovo identični.

U skladu sa preuzetim obavezama, Crna Gora je izradila Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije za period 2014-2021. godine (NIP) koji je identifikovao da prisustvo opreme koja sadrži PCB i otpada sa PCB, predstavlja jedan od gorućih problema u upravljanju POPs hemikalijama u Crnoj Gori. Prema inicijalnom inventaru PCB otpad i oprema kontaminirana sa PCB koja je u upotrebi nalazi se na lokacijama sljedećih preduzeća:

- Kombinat aluminijuma Podgorica a.d.
- Hemosan d.o.o. Bar
- Elektroprivreda Crne Gore a.d. Nikšić (HE „Piva” , HE „Perućica”, TE „Pljevlja”)
- Kompleks bivše fabrike „Radoje Dakić” u Podgorici
- Porto Montenegro – Adriatic Marinas d.o.o.
- Jadransko brodogradilište „Bijela”
- Elektroindustrija „Obod“ a.d. u stečaju
- Rudnik uglja Pljevlja
- Luka Bar
- Plantaže a.d. „13. jul”

Treba naglasiti da su u pojedinim od gore navedenih preduzeća već preduzete određene mjere u pogledu rješavanja pitanja u vezi sa PCB. Naime, nakon što je utvrđeno izlivanje starog piralenskog ulja (transformatorsko ulje na bazi PCBa) u KAP-u 1989. godine, pristupilo se realizaciji Studije utvrđivanja stepena zagađenosti okoline KAP-a polihlorovanim bifenilima. Studija je pokazala visok stepen zagađenosti, na osnovu koje je Državna komisija propisala hitne i dugotrajne mjere sanacije, koje je KAP morao da realizuje. U okviru tih mjera prvo je izvršena sanacija zemljišta u okolini pogona PCR-a (održavanje sredstava rada) na kome se izlilo oko 1,5 tona piralena (60% Hexahlorbifenila i 40% Heksahlorbenzena). Vlada Crne Gore, preko firme Miteko Beograd u toku 2007. godine iz KAP-a, izvršila je izvoz 65 600 kg otpadnih PCB transformatora, 24 020 kg otpadnih PCB kondenzatora, 36 080 kg zemlje zagađene PCB uljem, 1260 kg otpadnih metalnih buradi i 81 200 kg otpadnog PCB ulja. Otpadni transformatori i kondenzatori izvezeni su u Njemačku i isti su pripremljeni u postrojenju za obradu otpada Envio Recycling GmbH & Co KG u Dortmundu. Čvrsti otpad i ulje zagađeno PCB predati su postrojenju za obradu otpada Fernwarme GmbH u Beču. Takođe, Pivara Nikšić „Trebjesa“ a.d. u toku 2009. god. izvršila je preko preduzeća d.o.o. Miteko Beograd izvoz 1422,50 kg PCB otpada u Njemačku i isti je pripremljen u postrojenju za obradu otpada Envio Recycling GmbH & Co KG u Dortmundu.

Pored gorućeg problema u vezi sa PCB, identifikovana je i potreba za rješavanje pitanja nenamjerno emitovanih POPs. U inventarizaciji PCDD/PCDF, PCB i HCB prepoznati su sektori, podsektori i specifični procesi u kojima dolazi do ispuštanja navedenih polutanata u vazduh. Prema obrađenim podacima najveće emisije dioksina i furana nastaju u procesu proizvodnje gvožđa i čelika, sagorjevanja fosilnih goriva, kao i u energetske postrojenjima. Treba ukazati na činjenicu da nedostaju precizniji podaci za količinu potrošenog goriva u transportu koji su jedni od najznačajnijih izvora emisije PCDD/PCDF u vazduh, kao i podaci o količinama nekontrolisano spaljenog otpada.

U pogledu POPs pesticida, u inicijalnom NIP-u nije utvrđeno da u Crnoj Gori postoje zalihe niti lokacije kontaminirane POPs pesticidima. Pripremljen je revidovani Nacionalni plan implementacije Stokholmske konvencije o POPs u okviru projekta kojeg sprovodi CETI u saradnji sa MORT-om i Programom Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP), sa ciljem da se ažuriraju inventari starih POPs hemikalija i izrade inventari novih POPs hemikalija i predlože mjere za eliminaciju, odnosno smanjenje rizika i izloženosti POPs-ovima u skladu sa revidovanim nalazima.

Pored navedenog, u toku je realizacija projekta “Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje PCB otpadom u Crnoj Gori”. Cilj projekta je da se do kraja 2020. godine identifikuju oprema i otpad koji sadrži

PCB, kao i da se analogno tome izradi inventar, kako bi se pristupilo dekontaminaciji ili njegovom trajnom zbrinjavanju. Budžet koji je opredijeljen za kompletan projekat iznosi \$23 miliona, od čega Globalni fond za životnu sredinu (GEF) finansira \$3,5 miliona, a ostatak Vlada i partneri na projektu, odnosno CEDIS, KAP i ostali manji subjekti.

Crna Gora je potpisala Minamatsku konvenciju o živi 24.09.2014, a ratifikovala je 1. marta 2019. godine. Kao prvi korak u pripremi za izvršavanje budućih obaveza u skladu sa Minamatskom konvencijom i radi preduzimanja rane akcije u cilju smanjenja ispuštanja žive i očuvanja stanovništva i životne sredine, Crna Gora je izradila Izvještaj o Minamata inicijalnoj procjeni za živu.

CETI je u saradnji sa konsultantima koji su bili angažovani na izradi Izvještaja o Minamata inicijalnoj procjeni za Crnu Goru¹³, izradio nacionalni inventar emisija žive iz različitih sektora. Kao osnovni izvor ispuštanja žive u Crnoj Gori identifikovano je sagorijevanje uglja i druge upotrebe uglja, a slijede upotreba i odlaganje ostalih proizvoda, nezakonito odlaganje komunalnog otpada i odlaganje otpada. Ostali važni izvori sa značajno nižim emisijama su: sistem/prečišćavanje otpadnih voda, primjena, upotreba i odlaganje zubnih amalgamskih plombi, sagorijevanje ostalih fosilnih goriva/biomase i groblja. Cilj inventara bio je da se identifikuju osnovni izvori ispuštanja žive u Crnoj Gori. Pored inventara, Izvještaj o Minamata inicijalnoj procjeni za živu obrađuje sve druge aspekte bitne za sprovođenje Minamatske konvencije u Crnoj Gori.

2.2.4. Kontaminirani lokaliteti na teritoriji Crne Gore

Kao ključni izazovi u pogledu kontaminiranih lokacija u Crnoj Gori identifikovane su 4 crne ekološke tačke na lokacijama na kojima se nalaze deponije industrijskog otpada, i to:

1. Kombinat Aluminijuma Podgorica (bazeni crvenog mulja i deponija čvrstog otpada)

Primarna i sekundarna proizvodnja aluminijuma proizvele su veliki broj različitih otpadnih frakcija koje su deponovane u neposrednoj blizini proizvodnog pogona. Najveća količina se sastoji od alkalne emulzije crvenog mulja koja je deponovana u dva bazena (A i B) ukupne površine od 420.000 m². Basen A je zaptiven plastičnom oblogom, dok Basen B nema osnovni zaptivni sloj. Pretpostavlja se da slegnuti i sasušeni crveni mulj u oba bazena dostiže prosječnu debljinu između 13m i 15 m. U KAP-u se od 2005. godine vrši selektivno odlaganje otpada. Opasni otpad (katodna prašina, prašina od prerade livačke šljake, skladišta sirovina u Anodama, prašina od prerade kolača soli) po vrstama se odlaže u betonske bunkere za tu vrstu otpada. Površina betonskih bunkera je 20000 m² i vodi se evidencija o količinama i vrsti otpada. Površina deponije za neopasan otpad je 97000 m³. U prethodnom periodu zabilježeni su vanredni događaji u KAP-u, i to: 1990. godine prosipanje piralenskog ulja iz lagerovanih buradi na skladištu PCR-a, kao i havarija transformatora u pogonu Glinice; 2004. godine eksplozija na autoklavu 15, pri kojoj su život izgubila dva radnika i 2009. godine izlivanje kaustične sode koja nije imala ozbiljnije posljedice. Danas u KAP-u postoje polihlorovani bifenili (PCB) koji se nalaze u transformatorskim uljima pored ostalih opasnih materija kao što su: elektrodna smola, lož ulje, petrol koks, kalcinisana soda itd. Zaostala je i količina od oko 50.000 m³ rastvora slabe lužine različite koncentracije koja predstavlja rizik za životnu sredinu, zdravlje i bezbjednost ljudi.

2. Jadransko brodogradilište Bijela

U krugu bivšeg Jadranskog brodogradilišta a.d. Bijela u vrećama na pet depoa nalazi se oko 80 000t otpadnog grita koji je nastao pjeskarenjem brodova, dok je količina zemljišta pomiješanog sa gritom i kontaminiranog zemljišta oko 60 000t. Od ukupne količine grita koja je skladištena na površini u vrećama, biće izvezeno oko 55 000t i oko 55 000t zemljišta pomiješanog sa gritom i kontaminiranog zemljišta. Ostatak će biti iskorišćen na gradilištu za nasipanje iskopa (22 000t) i deponovano u CG oko

¹³ Nacrt Izvještaja Minamata inicijalne procjene za Crnu Goru, www.mrt.gov.me

8 000t. Očekuje se uklanjanje oko 4-5 hiljada tona drugih vrsta otpada koji je nastao pružanjem aktivnosti u bivšem Brodogradilištu, poput otpadnog željeza iz radionica. Sakupljanje metalnog otpada sa operativnih obala, radnih površina i kruga Brodogradilišta vrši ovlašteni sakupljač. Sakupljene otpadne gume, zauljani otpad, baterije, akumulatori i druge vrste posebnog otpada ustupaju se ovlašćenom sakupljaču sa kojim je Brodogradilište sklopilo Ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji, uz propisanu dokumentaciju.

3. Termoelektrana Pljevlja sa deponijom pepela i šljake Maljevac

Deponija pepela i šljake Maljevac obuhvata oko 8.000.000 m³ otpadne šljake i pepela. Nije otkriveno značajno hemijsko zagađenje tokom analiza koje su sprovedene u sklopu preliminarne faze projekta "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje", iako na Paleški potok i njegove recipijente Vežišnicu i Čehotinu utiču zagađene procjedne i odvodne vode sa deponije pepela.

4. Rudnik „Šuplja stijena“ Pljevlja sa jalovištem Gradac

Rudnik cinka i olova „Šuplja Stijena“ sa flotacionim postrojenjem nalazi se na teritoriji opštine Pljevlja. Na obali rijeke Čehotine odloženo je između 2 i 4 miliona tona naslaga toksične flotacione jalovine, iz procesa proizvodnje cinka i olova. Precizniji podaci o količinama naslaga jalovine utvrdiće se nakon što se sprovedu geološka istraživanja i utvrdi dubina nasipa. Cilj remedijacije je da ograniči štetne uticaje sprovođenjem različitih mjera ublažavanja.

U vezi sa gore navedenim kontaminiranim lokacijama, Vlada Crne Gore, preko Ministarstva održivog razvoja i turizma, u saradnji sa Svjetskom bankom realizuje projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje" („Industrial Waste Management and Cleanup Project -IWMCP"). Agencija za zaštitu prirode i životne sredine je implementaciona jedinica ovog projekta, a za aktivnosti u vezi sa nabavkama i finansijama zadužena je jedinica za podršku projektima koja postoji u okviru Ministarstva finansija. Cilj IWMCP je smanjenje kontaminacije prirodnih resursa i rizika po javno zdravlje zbog izlaganja građana kontaminaciji, koji će se postići kroz:

- Izradu i implementaciju programa za sanaciju odabranih naslijeđenih deponija industrijskog otpada, tzv. „4 crne ekološke tačke“ (KAP, Jadransko brodogradilište Bijela, Termoelektrana Pljevlja i Rudnik „Šuplja stijena“ Pljevlja), i .
- Podršku za dalji razvoj sistema upravljanja opasnim i industrijskim otpadom na način usklađen sa nacionalnim zakonodavstvom i standardima Evropske unije.

Ugovor o kreditu, vrijednosti €50 miliona, za realizaciju ovog projekta potpisan je 2014. sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD).

Za lokaciju Brodogradilišta Bijela, nakon svih zakonom predviđenih aktivnosti pripremljena je tenderska dokumentacija i raspisan u septembru 2017. Međunarodni tender za izbor izvođača radova na remedijaciji tla pomenute lokacije. Ugovor sa izabranim izvođačem radova, kompanijom VALGO SA (Francuska) potpisan je u junu 2018. i radovi na remedijaciji su u toku. Predviđeno je da radovi traju 21 mjesec od dana potpisivanja Ugovora. Ugovor sa kompanijom INTERGEO (Austrija) koja je zadužena za nadzor nad izvođenjem radova na ovoj lokaciji potpisan je u aprilu 2018.

Kao drugi prioritet postavljena je sanacija zagađenja flotacionog jalovišta Gradac u Pljevljima. Tim povodom, Vlada je dala saglasnost da se sredstva iz kredita za projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje" koriste za remedijaciju pomenute lokacije. U vezi sa navedenim, pristupilo se sprovođenju potrebnih procedura za izbor konsultantske firme za izradu Glavnog projekta remedijacije, kao i sprovođenje nadzora nad izvođenjem radova. Ugovor sa izabranim konsultantom JV NIK COM (Nikšić) i Institutom za metalurgiju i rudarstvo (Bor, Srbija), potpisan je u maju 2018. Priprema Glavnog

projekta je u toku. Krajem marta 2019. godine biće pripremljena tenderska dokumentacija i objavljen tender, dok je završetak procesa izbora izvođača radova planiran za kraj maja 2019. Ugovor sa konsultantom Ground engineering d.o.o (Nikšić) zaduženim za reviziju projekta geoloških istraživanja, nadzor nad istraživanjem i reviziju Elaborata potpisan je u julu 2018. Pored navedenog, potpisan je Ugovor sa konsultantom JV: Ambiente (Italija)/SES (Crna Gora) za izradu Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo (ESIA) i sprovođenje postupka izrade Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu, kao i Ugovor sa revidentom "Institutom za razvoj i istraživanje u oblasti zaštite na radu" i tehnička kontrola idejnog rješenje je u toku.

Vezano za deponiju pepela i šljake „Maljevac“, Ministarstvo finansija i Elektroprivreda (EPCG) su potpisali poseban Ugovor o korišćenju sredstava iz budžeta projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ za remedijaciju deponije pepela i šljake „Maljevac“, što je uslov za otpočinjanje pripremnih aktivnosti na remedijaciji pomenute lokacije. Predmetnim Ugovorom bliže su definisani: obveznik vraćanja kreditnih sredstava, uslovi korišćenja sredstava, implementacija projekta, kao i obaveze održavanja lokacije kao preduslova za korišćenje sredstava iz kredita. Tehnička kontrola Glavnog projekta remedijacije je završena. Priprema tenderske dokumentacije je u toku. Planirano je da tender za izbor izvođača radova bude raspisan tokom marta 2019. godine. Planirani početak radova na remedijaciji je jun 2019. godine, a završetak april 2020. godine. Potpisan je Ugovor sa konsultantom ENCON (Turska) angažovanim za pripremu Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo. Svjetska banka odobrila je Elaborat i Akcioni plan raseljavanja.

Planirano je da se u prvom kvartalu 2019, kroz navedeni projekat, potpiše Ugovor sa konsultantskom firmom za pripremu Glavnog projekta remedijacije bazena crvenog mulja, kao i sa firmom koja će ažurirati Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu i društvo (koji je urađen za potrebe pripreme faze projekta u 2013. godini).

U toku je izrada projektnog zadatka za konsultanta za pripremu projekta remedijacije deponije čvrstog otpada, i zahtjev za izražavanje interesovanja za izbor konsultanta za pripremu Glavnog projekta remedijacije biće raspisan nakon odobrenja Projektnog zadatka od strane Svjetske banke.

2.2.5. Monitoring

2.2.5.1. Monitoring u segmentima životne sredine

Stanje životne sredine Crne Gore prati se na osnovu rezultata mjerenja ostvarenih realizacijom Programa monitoringa životne sredine i prikupljenih podataka, kao i kroz direktnu saradnju sa institucijama nadležnim za pojedine tematske oblasti. Informacije o stanju životne sredine objavljuju se svake godine na web sajtu AZPŽS. Na osnovu podataka dobijenih sprovođenjem monitoringa AZPŽS priprema godišnju Informaciju o stanju životne sredine, koju MORT, nakon potrebnog usklađivanja, dostavlja Vladi na usvajanje i razmatranje.

Program monitoringa¹⁴ realizuju institucije izabrane u tenderskoj proceduri, osim monitoringa kvaliteta vazduha koji realizuje D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“, na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova iz nadležnosti Agencije za zaštitu prirode i životne sredine ("Sl. list CG", br. 62/11), kao i Zakona o zaštiti vazduha iz 2015. Za realizaciju Programa monitoringa sredstva se obezbjeđuju iz budžeta. Program monitoringa kvaliteta voda predlaže Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, koji u skladu sa Zakonom o vodama ("Sl. list CG", br. 27/07, 84/18) realizuje Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore.

¹⁴ Godišnji Program monitoringa priprema Agencija za zaštitu životne sredine koji, uz prethodnu saglasnost Ministarstva održivog razvoja i turizma, usvaja Vlada u IV kvartalu tekuće za narednu godinu.

- **Vazduh**

Realizacija Programa monitoringa kvaliteta vazduha vrši se u skladu sa Pravilnikom o načinu i uslovima praćenja kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 21/11), kojim je propisan način praćenja kvaliteta vazduha i prikupljanja podataka, kao i referentne metode mjerenja, kriterijumi za postizanje kvaliteta podataka, obezbjeđivanje kvaliteta podataka i njihova validacija.

Mjerena je koncentracija sledećih parametara: sumpor dioksida (SO₂), azot monoksida (NO), azot dioksida (NO₂), ukupnih azotnih oksida (NO_x), ugljen monoksida (CO), metana (CH₄), nemetanskih ugljovodonika (NMHC), ukupnih ugljovodonika (THC), PM₁₀ čestica, prizemnog ozona (O₃), benzena, toluena, etilbenzena, o-m-p xilena (BTX).

Ocjena kvaliteta vazduha vršena je u skladu sa Uredbom o utvrđivanju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 45/08, 25/12).

Podaci sa automatskih stacionarnih stanica dostupni su javnosti i drugim zainteresovanim stranama na sajtu Agencije (www.epa.org.me). Na ovaj način ispunjeni su zahtjevi kako nacionalnog, tako i EU zakonodavstva o pravovremenom informisanju o kvalitetu vazduha.

U skladu sa Uredbom o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 44/10 i 13/11), teritorija Crne Gore podijeljena je tri zone kvaliteta vazduha, i to:

1. **Zona održavanja kvaliteta vazduha** koja obuhvata opštine: Andrijevića, Budva, Danilovgrad, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Plav, Plužine, Rožaje, Šavnik, Tivat, Ulcinj i Žabljak
2. **Sjeverna zona** u kojoj je neophodno unapređenje kvaliteta vazduha, a obuhvata opštine: Berane, Bijelo Polje i Pljevlja
3. **Južna zona** u kojoj je neophodno unapređenje kvaliteta vazduha, a obuhvata opštine: Bar, Cetinje, Nikšić i Podgorica

Tokom 2017. godine prekoračenja koncentracije PM čestica u odnosu na propisane vrijednosti dominantno su uticale na lošiji kvalitet vazduha. Prisustvo ovih čestica u koncentracijama iznad propisanih najveće je u Pljevljima. Prekoračenja se najčešće dešavaju tokom sezone grijanja. Na kvalitet vazduha najviše su uticale emisije koje su rezultat sagorijevanja goriva u velikim i malim ložištima i u motorima sa unutrašnjim sagorijevanjem, emisije iz industrije, kao i nepovoljni meteorološki uslovi.

- **Vode**

Vodni potencijali čine jedan od osnovnih razvojnih potencijala Crne Gore. Na osnovu dosadašnjih istraživanja površinskih vodotoka u Crnoj Gori, može se govoriti o vrlo izraženom vodnom bogatstvu u odnosu na relativno malu površinu Crne Gore, a time i o raspoloživosti značajnog hidropotencijala za energetska korišćenje.

Zakon o vodama („Sl. list RCG“, broj 27/07 i 84/18), član 75, predstavlja zakonsku osnovu za zaštitu površinskih i podzemnih voda u Crnoj Gori. Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda ("Sl. list CG" , br. 2/07), izvršena je klasifikacija i kategorizacija površinskih i podzemnih voda na kopnu i priobalnih morskih voda u Crnoj Gori.

Iako se ispuštanje komunalnih i industrijskih otpadnih voda u prirodne prijemnike u određenoj mjeri vrši gotovo bez ikakvog prečišćavanja (izuzetak su neka industrijska postrojenja i dio komunalnih otpadnih voda u Podgorici, Mojkovcu, Nikšiću, Kotoru, Tivtu, Žabljaku i Budvi), Crna Gora raspolaže kvalitetnim i obilnim, podzemnim i površinskim vodama. Dodatni problem predstavlja i nedostatak predtretmana industrijskih otpadnih voda koje se ispuštaju u javne kanalizacione sisteme.

Najzagađeniji vodotoci su Vezišnica i Čehotina na dijelu ispod Pljevalja i Ibar na dijelu ispod Rožaja. Umjerenu zagađenost imaju vode srednjeg i donjeg toka rijeke Lim, vode Crnojevića rijeke, Grnčar na području Gusinja i Morača na dijelu ispod uliva voda gradskog kolektora Podgorice. Rezultati mjerenja ukazuju na veliku osjetljivost ovih akvatičnih ekosistema, prije svega u malovodnom režimu, kao i porast ljudskih aktivnosti na njihovim obalama. Program praćenja kvaliteta voda uglavnom se zasniva na fizičko-hemijskim parametrima.

Program monitoringa stanja morskog ekosistema Crne Gore, se kao dio Programa monitoringa stanja životne sredine sprovodi od 2008. godine, i u skladu je sa nacionalnim propisima: Zakonom o životnoj sredini (Sl. List RCG, br. 52/16), Zakona o vodama (Sl. List RCG, broj 27/07 i Sl. List CG, broj 32/11 i 48/15), Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda (Sl. list RCG, br. 02/07), a djelimično je usklađen i sa preporukama Evropske Agencije za životnu sredinu, kao i sa kriterijumima MEDPOL-a. Crna Gora nije utvrdila kriterijume za ocjenu kvaliteta morskih sedimenata. Iako je riječ o drugom matriksu, procjena zagađenja sedimenata teškim metalima često se vrši na osnovu Pravilnika o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu („Sl. list RCG“, br. 18/97). U nedostatku domaćih kriterijuma za procjenu kvaliteta *in situ* sedimenta, procjena se vrši pozivajući se na zakonske okvire Evropske unije i standarde za sedimente razvijenih zemalja (Kanada, Holandija, Velika Britanija i druge), kao i poređenjem sa kvalitetom sedimenata u okruženju. Dobijeni podaci o ovom segmentu životne sredine kreću se u prihvatljivim okvirima i nijesu alarmantni, ali svakako neophodno je preduzeti niz mjera za adekvatnije očuvanje i zaštitu morskog ekosistema.

- **Zemljište**

Sprovođenje monitoringa, tj. kontinuirano praćenje stanja promjena u zemljištu, poljoprivrednom i nepoljoprivrednom, jedna je od najznačajnijih mjera zaštite i očuvanja zemljišta, kao jednog od najvažnijih prirodnih resursa. Programom ispitivanja sadržaja opasnih i štetnih materija u zemljištu Crne Gore, u toku 2017. godine, obuhvaćeno je uzorkovanje zemljišta sa 33 lokacije u 10 opština (Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Nikšić, Pljevlja, Podgorica, Tivat, Ulcinj i Žabljak). Rezultati ispitivanja su upoređivani sa maksimalno dozvoljenim koncentracijama (MDK) normiranim Pravilnikom o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje („Sl. list RCG“, br. 18/97).

Rezultati ispitivanja uzoraka zemljišta iz Programa ispitivanja štetnih materija u zemljištu Crne Gore u 2017. godini na utvrđenim lokacijama pokazuju zadovoljavajuće rezultate kad je u pitanju sadržaj: opasnih i štetnih materija, toksičnih i kancerogenih materija, kao i dioksina i furana.

Programom monitoringa obuhvaćeno je i ispitivanje 8 uzoraka zemljišta pored trafostanica, u opštinama Berane, Pljevlja, Tivat i Ulcinj. U 2017. godini, prisustvo PCB kongenera u koncentraciji iznad propisanih nije utvrđeno ni na jednoj od pomenutih lokacija.

Prisustvo dioksina i furana analizirano je u 19 uzoraka zemljišta. U nedostatku odgovarajućeg nacionalnog zakonskog okvira kojim se definišu dozvoljene vrijednosti ovih polutanata u različitim tipovima zemljišta, po kategorijama njihovog korišćenja, dobijeni rezultati su poređeni sa vrijednostima propisanim EU regulativom koja, u zavisnosti od toga da li se radi o ruralnom zemljištu, zemljištu koje je namijenjeno za stambeni prostor, poljoprivrednom zemljištu ili onom koje se koristi u industrijske svrhe, propisuje koncentracije dioksina i furana ispod kojih nema rizika po zdravlje ljudi, pa ni potrebe za daljim aktivnostima tj. ispitivanjima i one koji predstavljaju rizik, pa povlače i potrebu za preduzimanjem odgovarajućih mjera. Shodno tome, sve dobijene vrijednosti dioksina/furana monitoringom zemljišta u 2017. godini znatno su niže od onih koje su propisane EU regulativom. Dakle, svaki od ispitivanih uzoraka zemljišta po sadržaju dioksina/furana je bezbjedan sa stanovišta korišćenja

istog kao zemljište za rekreativne svrhe, stambeno zemljište, sportske terene, igrališta, poljoprivredno zemljište.

2.2.5.2. Monitoring u uzorcima hrane, predmeta opšte upotrebe i vodi za piće

Faktori iz životne sredine u značajnoj mjeri direktno ili indirektno, utiču na zdravlje stanovništva. Od svih faktora koji imaju uticaja na zdravlje preko 50% su faktori iz okruženja, odnosno životne sredine. U okviru statističkih istraživanja u oblasti zdravstva koji se objavljuju u okviru Statističkog godišnjaka o zdravlju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori, za 2016 godinu, između ostalog, prikazani su i podaci o bezbjednosti hrane i zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe (uključujući kozmetiku, igračke, sredstava za čišćenje i sl.), kao i podaci o higijenskoj ispravnosti vode za piće sa gradskih vodovoda u Crnoj Gori.

- **Bezbjednost hrane i predmeta opšte upotrebe**

Rezultati prezentovani u Godišnjaku o zdravlju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori, za 2016, odnose se na ispitivanja zdravstvene bezbjednosti namirnica (tj. hrane) i predmeta opšte upotrebe koja su vršena u: Institutu za javno zdravlje Crne Gore, JZU Dom zdravlja Bar, DOO Centar za ekotoksikološka istraživanja i u Odjeljenju za ispitivanje hrane životinjskog porijekla Specijalističke veterinarske laboratorije. U toku 2016. godine ukupno je analizirano 10664 uzoraka, od čega namirnica 9884, što čini 92,7% i 760 ili 7,3% uzoraka predmeta opšte upotrebe. Od analiziranih 9884 uzoraka hrane, neispravnih je bilo ukupno 1034 ili 10,46%, a neispravnosti su se uglavnom odnosile na mikrobiološke parametre. Kod predmeta opšte upotrebe, od ukupno analiziranih 760 uzorka, neispravnih je bilo 5 ili 0,6%, a sve neispravnosti su se odnosile na parametre fizičko-hemijske ispravnosti i to promijenjene senzorne karakteristike, neodgovarajući sastav ili nepravilna deklaracija.

- **Ispravnost vode za piće**

U 2016. godini ispitano je 11478 uzoraka vode za piće sa gotovo svih gradskih vodovoda u Crnoj Gori. Od ukupno 5202 fizičko-hemijski analiziranih uzoraka hlorisanih voda, 337 (6,50%) nije odgovaralo propisanim normama. Od ukupno 5227 mikrobiološki analiziranih uzoraka hlorisanih voda, 347 (6,60%) nije odgovaralo propisanim normama. Od ukupno 462 fizičko-hemijski analiziranih uzoraka nehlorisanih voda, 64 (13,90%) nije odgovaralo propisanim normama. Od ukupno 587 mikrobiološki analiziranih uzoraka nehlorisanih voda, 395 (67,30%) nije odgovaralo propisanim normama.

Ispitivanja fizičko-hemijskih karakteristika sprovodi se na gradskim vodovodima u skladu sa godišnjim programom ispitivanja, pri čemu se na terenu vrši određivanje nivoa rezidualnog hlora i uzimaju uzorci za osnovna ispitivanja. Pored redovne i kontinuirane dezinfekcije, na rezultate ispitivanja higijenske ispravnosti vode sa gradskih vodovoda uticaj imaju i higijensko-sanitarno stanje kaptažnih objekata i crpnih stanica, kao i stanje razvodne mreže, koja je u većini gradskih vodovoda stara i dosta dotrajala. Takođe, značajan faktor u obezbjeđenju higijenske ispravnosti pijaće vode je uspostavljanje sanitarnih zona zaštite oko izvorišta, što za većinu vodovoda nije izvedeno u potpunosti, već obično postoji samo neposredna zona sanitarne zaštite, dok posredne zone koje obuhvataju šire, uticajno područje obično nijesu uspostavljene.

2.2.6. Inspekcijski nadzor

Ekološka inspekcija je tokom 2018. u skladu sa Zakonom o hemikalijama izvršila 174 nadzora, od čega su 127 redovna i 47 kontrolna i donijela 32 rješenja. Većini pravnih lica je naloženo, odnosno ukazano da su obavezni da se pridržavaju odredbi člana 16 stav 2 Zakona o hemikalijama, tj. da su otpad od hemikalija, odnosno ostatke od hemikalija i korišćenu ambalažu dužni skladištiti i bezbjedno odlagati u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom. Ekološka inspekcija je podnijela 6 zahtjeva za pokretanje

prekršajnog postupka (4 zbog neizvršenja rješenja i 2 iz razloga što se subjekti nadzora nijesu do 31.03. upisali u registar hemikalija kod Agencije za zaštitu prirode i životne sredine).

Tokom 2018. godine sanitarna inspekcija je izvršila 534 pregleda pošiljki pri uvozu hemikalija i biocidnih proizvoda u količini od 2 089 670 kg, u skladu sa Zakonom o hemikalijama i Zakonom o biocidnim proizvodima. Ukupno pregledanoj količini je odobren uvoz i promet. Sanitarni inspektori su takođe vršili preglede sredstava za održavanje čistoće u domaćinstvu i prilikom ovih pregleda nisu utvrđene nepravilnosti, a uzeta su 52 uzorka za laboratorijsko ispitivanje i svi su bili zdravstveno ispravni (pregledano 17415902 kg). Takođe, vršeni su inspekcijski pregledi na tržištu proizvoda – boja i lakova koji sadrže isparljiva organska jedinjenja (VOC) u cilju kontrole označavanja ovih jedinjenja na originalnim pojedinačnim pakovanjima proizvoda sa maksimalno dozvoljenim vrijednostima VOC u proizvodima, ukupno 29 pregleda objekta u kojima je vršena kontrola 297 vrsta proizvoda raznih zapremina i pakovanja. Kod jednog subjekta su zatečeni proizvodi koji nisu bili označeni u skladu sa propisima i to za 4 proizvoda (boje, lakovi, razređivači i učvršćivač boje za automobile), kao i za 4 vrste proizvoda koji se nanose na zgrade i njihovu opremu i druge djelove. Subjektu nadzora je ukazano da pribavi podatke o sadržaju VOC, a subjekat je postupio i otklonio nepravilnost. Metodom procjene rizika od navedenih proizvoda uzeto je 15 uzoraka od 15 vrsta proizvoda za laboratorijska ispitivanja koja su pokazala da svi proizvodi sadrže VOC u skladu sa deklaracijom na originalnim pakovanjima – ambalaži.

Sanitarni inspektori su vršili proaktivni i reaktivni nadzor nad bezbjednošću igračaka (975 pregleda objekata). U toku proaktivnog nadzora utvrđeno je da je nebezbedno 39 vrsta igračaka zbog prisustva ftalata, uzeto je 67 uzoraka za laboratorijska ispitivanja, od čega je bilo 20 sa povećanim sadržajem ftalata. Subjekti nadzora su obaviješteni o rezultatima ispitivanja i dobrovoljno preduzeli mjere neodložnog sprječavanja dalje distribucije nebezbednih igračaka, kao i mjere trajnog povlačenja iz prometa i opoziva od potrošača. Postupajući po obavještenju Uprave carina prilikom tri pregleda utvrđeno je da su dvije vrste igračaka nebezbedne u količini od 44 komada zbog prisustva povećanog sadržaja ftalata od propisane i istim nije dozvoljen uvoz.

Po RAPEX obavještenjima EU na tržištu Crne Gore traženi su proizvodi sa hemijskim rizikom 133 proizvoda: 128 vrsta plastičnih igračaka i 5 kozmetičkih proizvoda. Ukupno je izvršen po osnovu RAPEX obavještenja 721 pregled objekata, po osnovu obavještenja iz regionalne mreže (BiH) traženo je 10 opasnih proizvoda sa hemijskim rizikom – igračke i izvršeno 96 pregleda, kao i 112 pregleda objekata po osnovu pronađenih opasnih proizvoda na tržištu Crne Gore i traženi opasni proizvodi nijesu nađeni na tržištu.¹⁵

2.2. ZAKONODAVNI INSTRUMENTI I MEHANIZMI ZA UPRAVLJANJE HEMIKALIJAMA

Zakonodavno-pravni okvir zaštite životne sredine, koji uključuje i upravljanje hemikalijama, ima svoje uporište u Ustavu Crne Gore kojim se utvrđuje pravo građana na zdravu životnu sredinu, kao i dužnost građana da štite i unapređuju životnu sredinu (član 23). Zaštitu životne sredine, u okviru svojih prava i obaveza, obezbjeđuju: državni organi, organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, domaća i strana pravna i fizička lica, nevladine organizacije, građani i udruženja građana.

Usljed međuresorne prirode upravljanja hemikalijama, pored Zakona o hemikalijama, kao osnovnog propisa u kojim se uređuju aspekti vezani za stavljanje na tržište i korišćenje hemikalija kao ključnih faza u životnom ciklusu hemikalija, postoji i veći broj zakona i na osnovu njih donijetih podzakonskih akata koji su u vezi sa bezbjednim upravljanjem hemikalijama s različitih aspekata i obezbjeđuju da se u ostalim fazama životnog ciklusa hemikalija primjene neophodne mjere i postupci kako bi se

¹⁵ O radu Nacionalnog sistema brze razmjene informacija o proizvodima koji predstavljaju rizik (RAPEX), kao i o Nadzoru proizvoda na tržištu sačinjavaju se Godišnji izvještaji.

obezbjedila zaštita zdravlja ljudi i životne sredine. Cilj Strategije je da procijeni da li su svi važni aspekti upravljanja hemikalijama pokriveni i da li su propisi međusobno usklađeni. S tim u vezi, u ovom poglavlju je data detaljan pregled propisa u vezi sa upravljanjem hemikalijama, kao i ključni aspekti njihovog sprovođenja.

2.2.1. Pregled relevantnog nacionalnog zakonodavstva

2.2.1.1. Krovni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama

Krovni važeći zakon kojim se regulišu hemikalije je **Zakon o hemikalijama** ("Sl. list CG" br. 51/17) koji je stupio na snagu u avgustu 2017. godine i predstavlja ključni instrument usklađivanja s pravnom tekovinom EU u oblasti hemikalija. Ovaj zakon i podzakonski propisi doneseni na osnovu njega (vidjeti tabelu A1. u Prilogu) se odnose na uslove za stavljanje u promet, snabdijevanje i upotrebu, kao centralne faze u životnom ciklusu hemikalija.

Osnovne novine koje donosi Zakon o hemikalijama iz 2017. su korigovani uslovi u pogledu upisa hemikalija u Registar, detaljnije razrađivanje obaveza zastupnika i daljih korisnika, obaveza i zaduženja u pogledu Help desk, kao i izvjesne izmjene u dijelu koji se odnosi na inspekcijski nadzor, gdje je nadležnost podijeljena između ekoloških i sanitarnih inspektora.

Najveći dio podzakonskih akata za koje je ovim zakonom dat osnov donešen je tokom 2017. i 2018, s obzirom da ovi pravilnici uglavnom predstavljaju ažuriranje i dalje usaglašavanje nacionalne legislative koja je već bila utvrđena zakonom iz 2012, sa izmjenama i dopunama odgovarajućih propisa EU koje su nastupile u međuvremenu.

Ključni postulati utvrđeni ovim zakonom i podzakonskim aktima su:

- Pravna lica i preduzetnici koji proizvode, uvoze, distribuiraju i dalje koriste i stavljaju u promet hemikalije i određene proizvode, dužna su da propisno klasifikuju, označavaju i pakuju hemikalije. Procedura klasifikacije, označavanja i pakovanja hemikalije i određenog proizvoda propisana je u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom (GHS). Supstanca se klasifikuje u skladu sa klasifikacijom supstance istog hemijskog sastava iz Liste klasifikovanih supstanci, a ako se supstanca ne nalazi na Listi klasifikovanih supstanci ili nije klasifikovana za sve klase opasnosti, klasifikacija se vrši na osnovu procjene opasnosti poređenjem podataka o njihovim fizičkim i hemijskim svojstvima, svojstvima koja utiču na život i zdravlje ljudi i svojstvima koja utiču na životnu sredinu sa kriterijuma za klasifikaciju u određene klase opasnosti. Sličan pristup klasifikaciji propisan je i za smješe, s tim da su za smješe na raspolaganju i računске metode procjene opasnosti na osnovu podataka o supstancama koje smješa sadrži. Ukoliko nema raspoloživih podataka o svojstvima hemikalija, mogu se izvršiti nova ispitivanja po propisanim metodama, s tim da se radi izbjegavanja ispitivanja na kičmenjacima za svaki pojedinačni slučaj procjenjuje potreba novog ispitivanja hemikalija.
- Toksikološka i ekotoksikološka ispitivanja može da vrši laboratorija čiji je rad usklađen sa smjernicama dobre laboratorijske prakse (DLP). Smjernice i uslove za DLP propisuje Ministarstvo održivog razvoja i turizma, a ispunjenost uslova DLP utvrđuje Agencija i izdaje DLP sertifikat. DLP sertifikat izdat od strane nadležnog organa države članice Radne grupe za DLP Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) priznaje se u Crnoj Gori.
- Opasnu hemikaliju, kao i hemikaliju koja nije klasifikovana, ali sadrži opasne supstance mora da prati Bezbjedonosni list (Safety Data Sheet), koji naročito sadrži identifikaciju hemikalije, podatke o načinu korišćenja, svojstvima hemikalije, mjere zaštite, kao i podatke o snabdjevaču hemikalije i dr.

Dobavljač je dužan da dostavi bezbjednosni list svakom distributeru ili daljem korisniku u lancu snabdijevanja, na crnogorskom jeziku u štampanoj ili elektronskoj formi.

- Djelatnost prometa opasnih hemikalija može da obavlja dobavljač samo na osnovu dozvole koja se može izdati dobavljaču koji ima odgovarajući prostor za skladištenje i čuvanje opasnih hemikalija na način kojim se onemogućava dostupnost licima za korišćenje u nedozvoljene svrhe.
- Dobavljač je dužan da vodi evidenciju o hemikalijama, a proizvođač i uvoznik da u skladu sa propisanim uslovima upiše hemikaliju u registar hemikalija.
- Izvoz hemikalija sa Liste hemikalija koje podliježu postupku prethodnog obavještanja vrši se na osnovu obavještenja koje priprema izvoznik i dostavlja Agenciji, a Agencija zemlji u koju se izvozi hemikalija. Postupak davanja saglasnosti po prethodnom obavještanju (PIC postupak) sprovodi se za izvoz hemikalije koja se nalazi na Listi hemikalija za PIC postupak, odnosno za hemikalije sa Liste Roterdamske konvencije i ove hemikalije se mogu izvoziti samo pod uslovom da se o izvozu saglasi država uvoznica.
- Uvoz hemikalija sa Liste hemikalija za PIC postupak, odnosno hemikalija sa Liste Roterdamske konvencije može se izvršiti ukoliko Agencija izda saglasnost na osnovu prethodnog obavještenja nadležnog organa zemlje izvoznice.
- Lista zabrana i ograničenja za hemikalije za koje je u EU utvrđeno da predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu preuzima se u nacionalno zakonodavstvo podzakonskim propisom o zabrani i ograničenju korišćenja, stavljanja u promet i proizvodnji hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Istim propisom utvrđena je i lista zabranjenih POPs hemikalija, kao i ograničenja u pogledu maksimalno dozvoljenog sadržaja VOC u premazima (boje i lakovi).
- Detergenti se mogu stavljati na tržište samo ako površinski aktivne supstance ispunjavaju propisane uslove u pogledu biorazgradljivosti, kao i druge propisane uslove, a naročito one u pogledu specifičnog označavanja za detergente za opštu upotrebu uključujući i navođenje sastava.

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležnost za uređivanje oblasti upravljanja hemikalijama ima Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT) u okviru koga je za ova pitanja zadužen Direktorat za životnu sredinu-Direkcija za kontrolu industrijskog zagađenja, upravljanja hemikalijama i zaštitu prirode. Stručni i sa njima povezani upravni poslovi u vezi sa Zakonom o hemikalijama povjereni su Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine (AZPŽS).

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Uprava za inspeksijske poslove, preko ekoloških i sanitarnih inspektora, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspeksijski nadzor.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Prema Zakonu o hemikalijama iz 2017, supstance pojedinačno, u smješama ili u proizvodu koje se proizvode ili stavljaju na tržište u ukupnim količinama preko 1t godišnje (u kalendarskoj godini), upisuju se u javno dostupan registar. Registar hemikalija vodi Agencija za zaštitu prirode i životne sredine u elektronskoj formi. **Registar hemikalija** treba da sadrži:

- podatke o proizvođaču, odnosno uvozniku;
- registarski broj hemikalije;
- podatke iz dosijea o hemikaliji (koji naročito sadrži: trgovačko ime, kao i drugu indentifikaciju hemikalije, količinu hemikalije stavljenе na tržište, način upotrebe hemikalije, hemijski sastav)

- carinski tarifni broj u skladu sa propisom kojim se uređuje carinska tarifa.

Upis hemikalija u Registar hemikalija vrši se na osnovu prijave proizvođača, odnosno uvoznika, koja se podnosi Agenciji i to najkasnije do 31. marta tekuće godine za hemikalije koje su proizvedene, odnosno uvezene u prethodnoj godini. Zahtjev za upis u Registar za stranog proizvođača ili uvoznika može podnijeti zastupnik sa sjedištem u Crnoj Gori.

Formiranjem Registra hemikalija prema ovakvim zahtjevima stvoriće se baza podataka o hemikalijama koje su u Crnoj Gori prisutne u značajnim količinama, a na koje treba obratiti pažnju kako u pogledu primjene zaštitnih mjera, tako i u pogledu obaveza koje će nastupiti prema REACH nakon ulaska u EU. Naime, zahtjevi u pogledu hemikalija koje podliježu upisu u Registar i donjeg limita godišnje količine su preuzeti iz EU propisa u pogledu registracije po REACH. Ipak, Registar hemikalija koji vodi AZPŽS nije u formi koja se zahtijeva EU propisima s obzirom da podaci koji se unose u bazu podataka nijesu podržani softverskim rješenjem IUCLID 6 koji je razvijen u cilju prikupljanja i čuvanja podataka o supstancama u EU. Stoga, nije moguće praviti paralelu između ovog Registra i registra supstanci koje podliježu postupku registracije po REACH. Postupak registracije po REACH je centralizovani postupak koji se sprovodi na nivou EU, a ne na nivou zemalja članica, te njegovo uvođenje u zakonodavstvo zemlje kandidata u pretpristupnom periodu nije realno, niti svrsishodno. Ipak, u pretpristupnom periodu važno je uspostaviti nacionalni registar koji će dati potrebne podatke o hemikalijama prisutnim na tržištu Crne Gore, a naročito o njihovom identitetu i količinama, kako bi se moglo adekvatno pristupiti pregovorima u okviru poglavlja 27 u pogledu hemikalija, a u cilju pripreme za pristupanje EU kada će se REACH u potpunosti primjenjivati i u Crnoj Gori, uključujući i odredbe o registraciji po REACH.

S tim u vezi, takođe je važno da se privredni subjekti koji proizvode ili stavljaju na tržište supstance pojedinačno, u smješama ili u proizvodu koje su u ukupnim količinama preko 1t godišnje, prije pristupanja EU dobro upoznaju sa zahtjevima **u pogledu podataka u dosijeu** za takve supstance i pripreme se za izvršavanje relevantnih obaveza u pogledu registracije po REACH kada Crna Gora postane članica EU. Takođe, nadležni organi treba da izgrade kapacitete za procesuiranje takvih zahtjeva i pružanje relevantnih informacija u okviru nacionalnog Help Deska.

Obaveza upisa u Registar hemikalija postojala je i prema zakonu iz 2012, ali sa nešto drugačijim uslovima u pogledu hemikalija koje podliježu upisu, tako da će nova pravila donijeti nešto drugačiju sadržinu hemikalija upisanih u registar nakon 2017. odnosno očekuje se da relativno mali broj privrednih subjekata ima navedenu obavezu, s obzirom na povećanje limita u pogledu količina sa 100kg na 1t. Međutim, bitno je naglasiti da je u skladu sa članom 36 Zakona o hemikalijama propisana i obaveza vođenja evidencije za sve hemikalije, te da je svaki dobavljač hemikalija dužan da vodi evidenciju o hemikalijama, koja sadrži podatke o: identitetu hemikalije, distributerima, odnosno daljim korisnicima i količinama hemikalija koje su im isporučene, zbirnim količinama hemikalija koje su prodate potrošačima u kalendarskoj godini, itd.

2.2.1.2. Propisi koji se odnose na hemikalije sa specifičnim djelovanjem i namjenom

Biocidni proizvodi, sredstva za zaštitu bilja, kao i sredstva za ishranu bilja, obuhvataju hemikalije koje zbog svoje specifične aktivnosti imaju dejstvo na živi svijet i kao takve moraju biti posebno kontrolisane i uređene su posebnim zakonima kako bi se dužna pažnja posvetila rizicima koje one mogu predstavljati po zdravlje ljudi i životnu sredinu. To se prvenstveno odnosi na biocidne proizvode i sredstva za zaštitu bilja koja sadrže aktivne supstance čije se dejstvo koristi za kontrolu nepoželjnih organizama. Ipak, treba uzeti u obzir da proizvodi sa ovakvom aktivnošću mogu da utiču i na druge, neciljne organizme (pa i ljude) i životnu sredinu, te stoga ovakvi hemijski proizvodi moraju biti pod posebnim regulatornim režimom koji podrazumijeva posebne procedure registracije kojima se odobrava njihovo stavljanje u promet, samo ukoliko se utvrdi da ne predstavljaju neprihvatljiv rizik za zdravlje ljudi i životnu sredinu,

kao i posebnu kontrolu ovakvih proizvoda na tržištu. U pogledu odredbi Zakona o hemikalijama na ove proizvode se u potpunosti primjenjuju odredbe o klasifikaciji, pakovanju i označavanju, uključujući i odredbe o Bezbjednosnom listu, kao i odredbe o dobroj laboratorijskoj praksi, razmjeni podataka dobijenih iz ispitivanja hemikalija i zabrane i ograničenja za određene hemikalije.

2.2.1.2.1. Propisi o biocidnim proizvodima

Značaj biocidnih proizvoda svakodnevno raste zbog njihove široke primjene za dezinfekciju za suzbijanje insekata i glodara, za zaštitu gotovih proizvoda dok su u originalnoj ambalaži, za zaštitu drva, kože, gume, papira, tekstila, tečnosti u rashladnim i procesnim sistemima i dr. Biocidni proizvodi predstavljaju posebnu vrstu hemikalija, jer obuhvataju supstance ili smješe koje sadrže jednu ili više aktivnih supstanci, pripremljene u obliku u kojem se snabdijevaju korisnici, a čija je namjena da uništi, spriječi djelovanje, učini bezopasnim ili kontroliše nepoželjne organizme na bilo koji način, osim fizičkim ili mehaničkim djelovanjem.

Ovakvi proizvodi su u Crnoj Gori uređeni **Zakonom o biocidnim proizvodima** ("Sl. list CG" br. 54/16) koji je stupio na snagu u avgustu 2016. godine, a primjenjuje se od 1. januara 2017. godine. S obzirom na dejstvo biocidnih proizvoda protiv nepoželjnih organizama i mogućnosti da usljed neadekvatne upotrebe dođe i do ugrožavanja zdravlja ljudi i životne sredine, neophodno je da se njihovo stavljanje u promet i upotreba kontroliše posebnim regulatornim mehanizmima. Cilj ovog zakona je da se uspostavi, održava i unaprjeđuje jedinstveni sistem upravljanja biocidnim proizvodima na teritoriji Crne Gore, koji će osigurati visok nivo zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, kao i poboljšanje slobodnog prometa biocidnih proizvoda sa zemljama EU i drugim zemljama.

Ovaj zakon i podzakonski propisi doneseni na osnovu njega (vidjeti tabelu A2. u Prilogu) odnose se na uslove za stavljanje u promet, snabdijevanje, upotrebu i skladištenje kao centralne faze u životnom ciklusu biocidnih proizvoda. Najveći dio podzakonskih akata za koje je ovim zakonom dat osnov donesen je tokom 2016. i 2017. čime je postignut visok stepen usaglašenosti sa EU Regulativom o biocidnim proizvodima za zemlju koja je kandidat za članstvo u EU. Od strane EK dobijena su mišljenja na cijeli set pravilnika, tako da je za 2019. godinu planirana izmjena i dopuna većeg broja pravilnika, čime će se postići veći stepen usaglašenosti, ali i strožiji zahtjevi za privrednike. Implementacija je u ranoj fazi s obzirom da se zakon primjenjuje od početka 2017. i privredi je ostavljeno godinu dana tranzicionog perioda da prilagodi svoje poslovanje.

Ključni postulati utvrđeni ovim zakonom i podzakonskim aktima su:

Biocidni proizvod se može staviti u promet i upotrebu samo na osnovu prethodno pribavljene dozvole, i ako je klasifikovan, pakovan i označen u skladu sa važećim propisima. Jedan od ključnih uslova da se odobri stavljanje u promet biocida je da sadrži aktivnu supstancu koja ima adekvatan status u pogledu korišćenja u konkretnoj vrsti biocidnog proizvoda, odnosno za konkretnu namjenu. Liste dozvoljenih aktivnih supstanci se preuzimaju iz EU, a postupak odobravanja stavljanja biocida u promet na nacionalnom nivou odvija se u dvije faze. U prvoj fazi pravno lice podnosi Agenciji osnovne podatke o biocidnom proizvodu na osnovu kojih se biocid upisuje u Privremenu listu za dostavljanje tehničkog dosijea i može se stavljati u promet u ostavljenom roku. U drugoj fazi dostavlja se tehnički dosije za aktivnu supstancu i dosije za biocid na osnovu kojih se vrši detaljna procjena biocidnog proizvoda i izdaje dozvola za stavljanje biocida u promet i upotrebu. Pored toga, zakon daje mogućnost izdavanja dozvole na osnovu priznavanja akta o autorizaciji biocidnog proizvoda izdatog u skladu sa propisima EU.

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležnost za prenošenje propisa iz oblasti biocidnih proizvoda ima MORT u okviru kojeg je za ova pitanja zadužen Direktor za životnu sredinu - Direkcija za kontrolu industrijskog zagađenja, upravljanja hemikalijama i zaštitu prirode. Stručni i sa njima povezani upravni poslovi u vezi sa Zakonom o biocidnim proizvodima povjereni su AZPŽS.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrši Uprava za inspekcijske poslove (sanitarna i ekološka inspekcija) i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (veterinarska i fitosanitarna inspekcija).

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Biocid za koji je izdata dozvola upisuje se u **Registar biocida** na osnovu podataka iz dozvole. Registar je sastavni dio registra hemikalija koji vodi Agencija. Sastavni dio Registra biocida su i Bezbjednosni list, uslovi za davanje dozvole, Izvještaj o procjeni rizika biocida. Registar se vodi u elektronskoj formi.

2.2.1.2.2. Propisi o sredstvima za zaštitu bilja

Sredstva za zaštitu bilja predstavljaju posebnu vrstu hemikalija, odnosno aktivne supstance i preparate koji sadrže jednu ili više aktivnih supstanci u obliku u kojem se isporučuju krajnjem korisniku, a koje su namijenjene za:

- ✓ zaštitu bilja ili biljnih proizvoda od štetnih organizama ili za sprječavanje djelovanja tih organizama, osim ukoliko te supstance ili preparati nijesu namijenjeni u druge svrhe, u skladu sa ovim zakonom;
- ✓ uticaj na životne procese bilja, osim ishrane (regulisanje rasta i sl.);
- ✓ čuvanje biljnih proizvoda, ukoliko drugačije nije uređeno posebnim propisima;
- ✓ uništavanje nepoželjnog bilja;
- ✓ uništavanje djelova bilja ili sprječavanje nepoželjnog rasta bilja.

Ova sredstva u Crnoj Gori uređena su **Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja** ("Sl. list CG", br. 51/08, 40/11 i 18/14) koji je u usklađen sa EU Uredbom 1107/2009, kao i sa Direktivom 2009/128/EZ, u mjeri u kojoj je to moguće za zemlju kandidata za članstvo u EU.

Ovaj zakon i podzakonski propisi doneseni na osnovu njega (vidjeti tabelu A3. u Prilogu) se odnose na uslove za stavljanje u promet, snabdijevanje, upotrebu i skladištenje sredstava za zaštitu bilja, uključujući i način klasifikacije, registraciju, Liste dozvoljenih aktivnih supstanci, maksimalno dozvoljeni nivo rezidua sredstava za zaštitu bilja, način vođenja registara i evidenciju, razmjenu podataka i druga pitanja.

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležnost za uređivanje oblasti sredstava za zaštitu bilja ima Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove - Sektor za fitosanitarne poslove, Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja i fitosanitarni informacioni sistem.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrše, u okviru svoje nadležnosti, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (fitosanitarna i veterinarska inspekcija i inspekcija za hranu).

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Organ uprave vodi **Registar sredstava za zaštitu bilja u prometu na teritoriji Crne Gore**. Upis u Registar sredstava za zaštitu bilja vrši se na osnovu izdatog rješenja o registraciji.

Pored toga, u pogledu privrednih subjekata koji posluju u oblasti zaštite bilja uspostavljen je Registar uvoznika, Registar za promet sredstava za zaštitu bilja na veliko, Registar za promet sredstava za zaštitu bilja na malo, Registar profesionalnih korisnika, Registar davaoca usluga, koje vodi Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove-Sektor za fitosanitarne poslove, Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja i fitosanitarni informacijski sistem kao nadležni organ za poslove sredstava za zaštitu bilja.

2.2.1.2.3. Propisi o sredstvima za ishranu bilja

Sredstva za ishranu bilja su: đubriva, biostimulatori, oplemenjivači zemljišta i supstrati. Ova sredstva u Crnoj Gori uređena su **Zakonom o sredstvima za ishranu bilja** ("Sl. list RCG", br. 48/07 i "Sl. list CG", br. 76/08, 73/10, 40/11 i 30/17) koji je djelimično usklađen sa EU Uredbom 2003/2003, u mjeri u kojoj je to moguće za zemlju kandidata za članstvo u EU.

Ovaj zakon i podzakonski propisi doneseni na osnovu njega (vidjeti tabelu A4. u Prilogu) se odnosi na uslove za stavljanje u promet, snabdijevanje, upotrebu i skladištenje sredstava za ishranu bilja. Ako sredstva za ishranu bilja sadrže i opasne materije (hemikalije), na promet i primjenu sredstava za ishranu bilja primjenjuju se i propisi kojima se uređuju opasne materije (hemikalije).

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležnost za oblast sredstava za ishranu bilja ima Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove - Sektor za fitosanitarne poslove, Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja i fitosanitarni informacijski sistem.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši organ uprave preko fitosanitarnih inspektora, u skladu sa zakonom.

Postojanje baze podataka koje su sačinjene kao rezultat ovog propisa:

Sredstva za ishranu bilja mogu se proizvoditi, stavljanje u promet i primjenjivati u Crnoj Gori, ako su klasifikovana u određene tipove sredstava za ishranu bilja i upisana u **Registar sredstava za ishranu bilja**. Pored toga, u pogledu privrednih subjekata koji posluju u oblasti sredstava za ishranu bilja uspostavljen je Registar proizvođača/uvoznika sredstava za ishranu bilja i Registar distributera sredstava za ishranu bilja.

2.3.1.3. Drugi propisi od značaja za bezbjedno upravljanje hemikalijama

2.2.1.3.1. Propisi u oblasti životne sredine

Oblast životne sredine uređena je kompleksnim zakonodavstvom s obzirom na sve aspekte koje u ovoj oblasti treba obuhvatiti. Zakon o životnoj sredini je krovni zakon u ovoj oblasti i njime se uređuju principi zaštite životne sredine i održivog razvoja, subjekti, instrumenti i mjere zaštite životne sredine, pristup informacijama, učešće javnosti, pristup pravosuđu u pitanjima životne sredine, finansiranje u životnoj sredini i druga pitanja od značaja za životnu sredinu. Pored Zakona o životnoj sredini kao krovnog propisa u ovoj oblasti i posebnim zakonima se uređuju pojedini segmenti životne sredine, i to:

- 1) procjena uticaja planova, programa i projekata na životnu sredinu;
- 2) odgovornost za štetu u životnoj sredini;
- 3) integrisano sprječavanje i kontrola zagađivanja (industrijske emisije);
- 4) zaštita prirode;
- 5) zaštita vazduha, voda, mora, zemljišta, šuma i geoloških resursa;
- 6) hemikalije;

- 7) upravljanje otpadom;
- 8) zaštita od negativnog uticaja klimatskih promjena;
- 9) jonizujuća i nejonizujuća zračenja;
- 10) zaštita od buke u životnoj sredini.

Nadležnosti državnih institucija:

Nadležnost za uređivanje oblasti životne sredine ima MORT u okviru kojeg su za ova pitanja zaduženi: Direktor za životnu sredinu, Direktor za komunalni razvoj i upravljanje otpadom i Direktor za klimatske promjene i mediteranske poslove. Stručne i sa njima povezane upravne poslove iz oblasti životne sredine vrši organ uprave nadležan za poslove životne sredine (AZPŽS). U obavljanju ovih poslova Agencija: izdaje dozvole, vrši monitoring, izrađuje analize i izvještaje, vrši inspeksijske poslove i ostvaruje komunikaciju sa relevantnim domaćim i međunarodnim organima i organizacijama, kao i sa javnošću, vrši i druge poslove utvrđene ovim zakonom i posebnim propisima. Agencija saraduje sa međunarodnim organima i organizacijama drugih država koje se bave zaštitom životne sredine, a posebno sa Evropskom agencijom za životnu sredinu, Međunarodnom agencijom za atomsku energiju, učestvuje u radu profesionalnih mreža u okviru Evropske unije, kao i sa sličnim agencijama u drugim državama.

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem propisa u oblasti životne sredine vrši Uprava za inspeksijske poslove preko nadležnih inspekcija.

Osim propisa koji se direktno odnose na upravljanje hemikalijama, zbog mogućeg uticaja hemikalija na životnu sredinu neophodno je pažnju obratiti i na druge propise iz oblasti životne sredine, a koji se odnose na sprečavanje zagađivanja prilikom proizvodnje, distribucije, skladištenja, korišćenja i odlaganja hemikalija. Za potrebe ove Strategije, tabelarni pregled relevantnih zakona i podzakonskih propisa u oblasti zaštite životne sredine dat je i A5-A10. u Prilogu, a u nastavku je dat kratak opis ključnih odredbi relevantnih zakonskih propisa koje su u vezi sa hemikalijama:

a) **Zakon o životnoj sredini** ("Sl. list CG", br. 52/16) je krovni zakon kojim se uređuju principi zaštite životne sredine i održivog razvoja, instrumenti i mjere zaštite životne sredine i druga pitanja od značaja. Između ostalog, ovaj zakon propisuje i posebne mjere zaštite životne sredine koje se sprovede radi sprečavanja, smanjivanja ili ublažavanja negativnih uticaja dugotrajnih organskih zagađujućih supstanci, azbesta, žive i emisija ugljendioksida na životnu sredinu, monitoring kojim se obezbjeđuje kontinuirana kontrola i praćenje stanja životne sredine, kao i izvještavanje o stanju životne sredine. Izvještaj o stanju životne sredine izrađuje se na osnovu Nacionalne liste indikatora životne sredine za period od četiri godine. Takođe, Informacija o životnoj sredine objavljuje se na internet strani AZPŽS, kao i putem drugih elektronskih baza podataka ili medija. Informacioni sistem životne sredine uspostavlja i vodi AZPŽS. Poseban dio Informacionog sistema je Katastar zagađivača životne sredine koji predstavlja registar svih vrsta zagađivača životne sredine sa podacima o njihovoj lokaciji, proizvodnim procesima, zagađujućim materijama koje se koriste kao sirovina ili nastaju kao poluproizvod, proizvod ili nusproizvod, dinamici ispuštanja zagađujućih materija, mjestima ispusta, načinu i postupku njihovog uklanjanja. Zagađivači su dužni da AZPŽS dostavljaju podatke u svrhe vođenja Katastra zagađivača.

b) **Zakon o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine** („Sl. list RCG", br. 80/05 i „Sl. list CG", br. 54/09, 42/15, 54/16 i 55/18) propisuje uslove i postupak izdavanja integrisane dozvole za postrojenja i aktivnosti koje mogu imati negativne uticaje na zdravlje ljudi, životnu sredinu ili materijalna dobra, vrste aktivnosti i postrojenja, nadzor i druga pitanja od značaja za sprječavanje i kontrolu zagađivanja životne sredine. Vrste postrojenja i aktivnosti za koja se izdaju integrisane dozvole (IPPC) su: proizvodnja energije; proizvodnja i prerada metala; industrija minerala; hemijska industrija; upravljanje otpadom i ostale aktivnosti. Da bi dobili IPPC dozvolu operateri moraju da ispune propisane

uslove kao što su: da preduzmu sve potrebne mjere za sprečavanje zagađenja, a naročito da primijene najbolje dostupne tehnike (koje proizvode najmanje otpada, kojima se koriste najmanje opasne supstance, koje omogućavaju reciklažu i ponovnu upotrebu supstanci koje se proizvode, itd); da spriječe sva veća zagađenja; da spriječe nastanak otpada, obezbijede recikliranje ili odlaganje otpada na način kojim se najmanje zagađuje životna sredina; da efikasno koriste energiju; da obezbijede sprečavanje nastanka udesa i šteta i da se lokacije vrate u prvobitno stanje nakon zatvaranja postrojenja. Prvi Program usklađivanja pojedinih privrednih grana sa Zakonom o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine donijela je Vlada 9. II 2012. Programom su propisani rokovi usklađivanja za 10 postojećih postrojenja za koje se izdaje integrisana dozvola (IPPC dozvola). Postojeća postrojenja su bila u obavezi da pribave integrisanu dozvolu do 1. januara 2015. U skladu sa Programom, do tog roka izdate su 4 IPPC dozvole (2 od strane AZPŽS i 2 od strane lokalne samouprave). AZPŽS izdala je i 1 IPPC dozvolu za novo postrojenje (deponija Možura). Za 5 postrojenja produžen je rok do kojeg treba da pribave IPPC dozvolu, i to do 1. I 2018. (Željezara "Toščelik", Nikšić, DOO "Kovačnica", Podgorica-u stečaju, KAP, fabrika aluminijuma AD-u stečaju, Termoelektrana "Pljevlja", "Pantomarket svinjogojska farma Spuž"-u stečaju). Za Termoelektranu "Pljevlja", Pljevlja, AZPŽS je izdala integrisanu dozvolu u martu 2018. Postupci izdavanja IPPC dozvole za Željezaru "Toščelik", Nikšić, KAP, fabrika aluminijuma AD-u stečaju su u toku.

c) **Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu** („Sl. list RCG", br. 75/18) propisuje postupak procjene uticaja za projekte koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu, sadržaj elaborata o procjeni uticaja, učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, postupak ocjene i izdavanja saglasnosti, obavještanje o projektima koji mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu druge države, nadzor i druga pitanja od značaja za procjenu uticaja na životnu sredinu. Zakon se primjenjuje još od 2008. godine na državnom i lokalnom nivou. U pogledu procjene uticaja na životnu sredinu (EIA) utvrđene su dvije liste projekata - Lista I za koje je obavezna EIA i Lista II za koje se može zahtijevati EIA. Takođe, sprovodi se i prekogranična procedura, u cilju obavještanja druge države ukoliko realizacija projekta može značajnije uticati na životnu sredinu druge države.

d) **Zakonom o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu** („Sl. list RCG", br. 80/05 i „Sl. list CG", br. 59/11 i 52/16) utvrđuju se uslovi, način i postupak vršenja procjene uticaja određenih planova i programa na životnu sredinu kroz integrisanje principa zaštite životne sredine u postupak pripreme, usvajanja i realizacije planova ili programa koji imaju značajan uticaj na životnu sredinu. Strateška procjena uticaja sprovodi se za sve nove planove i programe koje priprema i/ili usvaja organ državne ili lokalne uprave ili koje usvaja Skupština ili Vlada Crne Gore, odnosno skupština jedinice lokalne samouprave, kao i za njihove izmjene. Zakon se primjenjuje još od 2008. godine na državnom i lokalnom nivou. Takođe, ukoliko realizacija plana/programa može značajnije uticati na životnu sredinu druge države ta država se obavješta u skladu sa obavezama iz Protokola o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredine (SEA protokola) uz Konvenciju o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (ESPOO).

e) **Zakon o upravljanju otpadom** („Sl. list CG", br. 64/11 i 39/16) uređuje vrste i klasifikaciju otpada, kao i planiranje, način upravljanja otpadom uključujući i registar izdatih dozvola za preradu i/ili odstranjivanje otpada, registar sakupljača, odnosno prevoznika otpada, registar trgovaca i posrednika, registar izvoznika neopasnog otpada, kao i evidenciju o proizvodnji i upravljanju otpadom i druga pitanja od značaja za upravljanje otpadom.¹⁶ Upravljanje otpadom koji sadrži hemikalije predstavlja

¹⁶ Upravljanje otpadom je sprečavanje nastanka, smanjenje količina otpada ili ponovna upotreba otpada i sakupljanje, transport, prerada i zbrinjavanje otpada, nadzor nad tim postupcima i naknadno održavanje deponija, uključujući i aktivnosti trgovca i posrednika otpadom

veoma važnu, završnu fazu u životnom ciklusu hemikalija. Rješavanje tog problema i orijentacija prema savremenom upravljanju otpadom jedan su od preduslova za ulazak u EU.¹⁷

f) **Zakon o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 25/10, 40/11, 43/15)** uređuje način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom vazduha. Vazduh je, pored vode, zemljišta, flore i faune, važan element životne sredine. Održivost životne sredine podrazumijeva da stepen zagađujućih materija, uključujući hemikalije koje se emituju ne prelazi kapacitete: vazduha, vode i zemljišta da ih apsorbuje i preradi. Nacionalna strategija upravljanja kvalitetom vazduha s Akcionim planom predstavlja strateški dokument kojim se u Crnoj Gori utvrđuje politika i planira napredak u upravljanju kvalitetom vazduha. Inventar emisija zagađujućih materija u vazduh i inventar emisija gasova sa efektom staklene bašte vodi AZPŽS. Imaoci podataka (institucije, zagađivači) dužni su da podatke za izradu inventara emisija dostave AZPŽS.

2.2.1.3.2. Propisi iz oblasti zaštite i zdravlja na radu

Uprkos znatnom napretku koji je ostvaren na polju kontrole i upravljanja hemikalijama na međunarodnom nivou, kao i na nivou država, i dalje je to oblast koja izaziva zabrinutost kada je zaštita i zdravlje zaposlenih u pitanju. Izvor sve veće zabrinutosti predstavlja upotreba alergeni, karcinogenih i mutagenih supstanci, kao i supstanci koje su toksične za reproduktivni sistem. U posljednjih 20 godina došlo je do porasta broja hemikalija koje se koriste u industrijskoj sredini, od kojih mnoge mogu predstavljati opasnost za zaposlene ukoliko se ne primjene adekvatne mjere zaštite i zdravlja na radu.

Zaštita i zdravlje na radu obezbjeđuje se i sprovodi primjenom savremenih tehničko-tehnoloških, organizacionih, zdravstvenih, socijalnih i drugih mjera i sredstava zaštite u skladu sa **Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu** ("Sl. list CG", br. 34/14, 44/18) i podzakonskim propisima, kao i ratifikovanim i objavljenim međunarodnim ugovorima. Ovaj zakon i podzakonski propisi donešeni na osnovu njega se odnose na korišćenje hemikalija u radnoj sredini (vidjeti tabelu A11. u Prilogu). Sprovođenje odredbi ovog zakona je u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja.

2.2.1.3.3. Propisi u oblasti prevoza opasnih materija

Zakon o prevozu opasnih materija ("Sl. list CG", br. 33/14 i 13/18) uređuje uslove pod kojima se vrši prevoz opasnih materija i radnje koje su u vezi s tim prevozom, kao i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona. Prevoz opasnih materija, u smislu ovog zakona, podrazumijeva i utovar i istovar opasnih materija, promjenu vrste prevoznog sredstva, kao i zaustavljanje koje je prouzokovano nezgodom ili saobraćajnim udesom. Prevoz opasnih materija u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju vrši se u skladu sa ovim zakonom, podzakonskim propisima (vidjeti tabelu A12. u Prilogu) i potvrđenim međunarodnim ugovorima kojima se uređuje prevoz opasnih materija.

Primarna nadležnost u pogledu uređivanja oblasti prevoza opasnih materija je data organu državne uprave nadležnom za poslove zaštite i spašavanja (Ministarstva unutrašnjih poslova-Direktorat za vanredne situacije). Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona, pored primarno nadležnog ministarstva, u okviru utvrđenih nadležnosti, vrše i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja i pomorstva, organ državne uprave nadležan za poslove obrazovanja,

¹⁷Vlada Crne Gore je usvojila Nacionalnu strategiju upravljanja otpadom do 2030. i Državni plan upravljanja otpadom za period 2015-2020, a koji su usklađeni s najnovijim smjericama EU u ovoj oblasti.

organ uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine, organ uprave nadležan za inspekcijske poslove i Agencija za civilno vazduhoplovstvo.

2.2.1.3.4. Ostali propisi

Ostali propisi iz povezanih oblasti, a koji su od takođe od značaja za upravljanje hemikalijama, kao i organi nadležni za njihovo sprovođenje specificirani su u tabeli A13 u Prilogu.

2.2.3. Evropske integracije

Osnovni cilj politike EU u oblasti upravljanja hemikalijama je obezbjeđivanje visokog nivoa zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, odnosno spriječavanje negativnog uticaja hemikalija na ljudsko zdravlje i životnu sredinu. Politika EU u ovoj oblasti usmjerena je na uspostavljanje jedinstvenog sistema stavljanja na tržište hemikalija kroz postupke registracije, procjene, autorizacije (odobravanja) i ograničavanja upotrebe hemikalija, klasifikacije, obilježavanja i pakovanja hemikalija u skladu sa GHS, kontrolu uvoza i izvoza određenih opasnih hemikalija, posebnih regulatornih procedura za određene grupe hemikalija sa specifičnom namjenom (biocidi, sredstva za zaštitu bilja) i sl. Takođe, propisi iz ove oblasti predmet su redovnog prilagođavanja tehničkom napretku.

Sistem upravljanja hemikalijama uspostavljen na nivou EU obavezuje proizvođače i uvoznike da obezbijede detaljnije podatke o hemikalijama uključujući i procjenu rizika i dostave propisani dosije nadležnom organu preko centralnog IT sistema koji administrira Evropska agencija za hemikalije (*European Chemical Agency-ECHA*). ECHA predstavlja centralno tijelo zaduženo za uspostavljanje i unapređenje sistema upravljanja hemikalijama i nadležna je, između ostalog, za vođenje centralnih baza podataka, koordinaciju svih procedura u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda i izgradnju javno dostupne baze podataka namijenjene potrošačima i industriji. Dodatno, potrebno je obezbijediti bezbjedno upravljanje hemikalijama u svim fazama životnog ciklusa hemikalija, počev od proizvodnje, odnosno uvoza, do odlaganja. Različite faze životnog ciklusa bezbjednog upravljanja hemikalijama regulišu se propisima koji uređuju transport opasnih hemikalija, kontrolu rizika i zaštitu radnika pri proizvodnji i upotrebi hemikalija na radnom mjestu, propisima u oblasti zaštite životne sredine koji uređuju bezbjedno ispuštanje hemikalija u vazduhu, vodi i zemljištu, zaštitu od hemijskog udesa, odlaganje hemikalija i njihovog pakovanja kao otpada i dr.

Zbog specifičnog prožimanja pitanja hemijske bezbjednosti kroz različite faze životnog ciklusa hemikalija i istorijskog razvoja zakonodavstva Evropske unije, pitanja od važnosti za hemijsku bezbjednost se uređuju u nekoliko poglavlja pravne tekovine Evropske unije, i to:

Poglavlje 27. Životna sredina i klimatske promjene– zakonski okvir za upravljanje hemikalijama, biocidnim proizvodima, zaštita od zagađenja hemikalijama voda, vazduha, mora i zemljišta, zaštita od pritiska na životnu sredinu kao što je otpad, uspostavljanje sistema prevencije, pripravnosti i odgovora na hemijske udese. Uz ovo poglavlje utvrđuje se i informacioni sistem i izvještavanje.

Poglavlje 1. Slobodno kretanje roba– zakonski okvir za zaštitu od eventualnih štetnih efekata hemikalija u proizvodima za opštu upotrebu, kao što su igračke, detergentski i drugi.

Poglavlje 12. Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika – zakonski okvir za važno područje hemijske bezbjednosti u pogledu zaštite od mnogih štetnih efekata hemikalija u hrani i vodi za piće, kao i u pogledu zaštite od mogućeg štetnog uticaja pesticida na zdravlje ljudi ili životinja, bilo direktno ili indirektno.

Poglavlje 28. Bezbjednost potrošača i zdravlja – zakonski okvir za zaštitu potrošača i njihovog zdravlja od hemikalija u proizvodima.

Uz to, s obzirom na brojne aspekte zaštite od štetnih uticaja hemikalija kroz citav životni ciklus, pored krovnog propisa o hemikalijama, pitanja od značaja za upravljanje hemikalijama su obuhvaćena i propisima koji su u nadležnosti drugih resora državne uprave. Zbog svega toga uspostavljanje integrisanog sistema hemijske bezbjednosti podrazumijeva dobru horizontalnu i vertikalnu međuresorsku saradnju na principu supsidijarnosti i sistemskoj implementaciji osnovnih načela, nezavisno od toga ko ima nadležnosti, odnosno odgovornosti u sprovođenju važećih zakona i podzakonskih akata.

2.2.3.1. Usklađenost sa EU propisima

Legislatura Crne Gore je usaglašena sa odgovarajućom legislativom EU u pogledu hemikalija onoliko koliko je to moguće za zemlju kandidata, odnosno prenesene su sve relevantne odredbe osim onih koje se odnose na postupke koji se ne sprovode na nivou zemalja članica već na centralnom nivou od strane ECHA. Naime odredbe EU propisa koje se odnose na centralizovane postupke koji se sprovode na nivou zajednice nijesu prenijete u nacionalni pravni sistem, s obzirom da kao takvi ne bi bili priznati od strane EU, već se njihova puna primjena očekuje nakon prijema Crne Gore u članstvo EU.

Zakonom o hemikalijama, i podzakonskim aktima donetim na osnovu ovog zakona, nacionalni pravni sistem usaglašen je sa sljedećim propisima EU: Regulativa 1907/2006/EC (REACH), Regulativa 1272/2008/EC (CLP), Regulativa 440/2008/EC (test metode); Regulativa 649/2012/EC (uvoz/izvoz-PIC), Aneks I Regulative 850/2004/EC (POPs), Direktiva 2004/42/EC (VOC u bojama i premazima); Regulativa 648/2004/EC (detergenti) i Direktiva 2004/10 (dobra laboratorijska praksa). Dodatno, Zakonom o biocidnim proizvodima i njegovim podzakonskim aktima u nacionalno zakonodavstvo preuzeta je Regulativa 528/2012/EC o stavljanju biocidnih proizvoda na tržište.

Implementacija Zakona o hemikalijama i Zakona o biocidnim proizvodima omogućena je usvajanjem podzakonskih propisa kojima se bliže uređuje klasifikacija, pakovanje i označavanje hemikalija, ograničenja i zabrane proizvodnje, stavljanja u promet i korišćenja hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu, uvoz i izvoz određenih opasnih hemikalija, stavljanje u promet detergenata, stavljanje u promet biocidnih proizvoda i dr.

Počev od usvajanja prvog Zakona o hemikalijama iz 2012, Crna Gora je značajno napredovala u procesu usklađivanja sa EU-acquis u sektoru hemikalija. Zakonom o hemikalijama iz 2017. preduzeti su dalji koraci u procesu usklađivanja. Osnovne novine koje donosi Zakon o hemikalijama iz 2017, a tiču se preuzimanja djelova EU pravne tekovine, su sljedeće:

- Detaljnije su razrađeni i korigovani uslovi u pogledu upisa hemikalija u registar i obaveze daljih korisnika u lancu snabdijevanja. Takođe, definisana su izuzeća od upisa u registar za supstance proizvedene ili uvezene za istraživanje i razvoj na period od 5 godina, za količine manje od 1t godišnje. Pored toga, novine se odnose i na upis internih i prevezenih izolovanih intermedijera u registar.
- Pojašnjene su obaveze zastupnika proizvođača. Zastupnik je dužan da čuva i ažurira podatke o uvezenim količinama i kupcima kojima su prodane supstance, kao i podatke o dostavljanju revidiranog bezbjednosnog lista. Zahtjev za upis u registar za stranog proizvođača ili uvoznika može podnijeti lice koje ovlasti strani proizvođač tj. zastupnik sa sjedištem u Crnoj Gori.
- Agencija je obavezna da o rizicima koji proizlaze iz upotrebe hemikalija, radi zaštite zdravlja ljudi i životne sredine obavještava javnost putem medija. Takođe, AZPŽS je dužna da priprema vodiče o rizicima i bezbjednoj upotrebi hemikalija ili proizvoda, kao i da pruža stručne savjete (helpdesk) proizvođačima, uvoznicima, daljim korisnicima i drugim zainteresovanim licima u ovoj oblasti.

- Uvedena je obaveza da zdravstvene ustanove dostavljaju AZPŽS, i organu državne uprave nadležnom za poslove zdravlje i Institutu za javno zdravlje podatke o akutnim trovanjima i drugim uticajima hemikalija na zdravlje ljudi. Takođe, podatke o preventivnim mjerama koje treba preduzeti za sprječavanje trovanja, uvoznici ili dalji korisnici koji stavljaju hemikalije na tržište dostavljaju Agenciji.

Nacionalno zakonodavstvo je delimično usklađeno sa **Regulativom (EC) 1907/2006 (REACH)**¹⁸. Veći stepen usaglašenosti sa odredbama REACH i aneksima koji su predmet harmonizacije postignut je donošenjem Zakona o hemikalijama iz 2017. i pratećim podzakonskim propisima.

Odredbe u vezi sa izradom i sadržajem Bezbjednosnog lista (Aneks II, REACH sa amandmanima) su preuzete u nacionalno zakonodavstvo Pravilnikom o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije ("Sl. list CG", br. 81/17).

Odluke EK o supstancama koje podliježu postupku autorizacije (Aneks XIV, REACH) preuzete su u obliku Pravilnika o listi supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost ("Sl. list CG", br. 65/17), dok odredbe koje se odnose na veoma zahtjevan i dugotrajan postupak autorizacije koji se u EU sprovodi centralizovano od strane najstručnijih EU tijela, i to samo za najopasnije supstance, nije bilo moguće preuzimati u domaće zakonodavstvo države kandidata, s obzirom da se preuzimaju gotove liste supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost (SVHC)¹⁹ koje su proizašle iz relevantnih odluka donesenih na nivou EU. Naime, Lista SVHC supstanci je preuzeta u nacionalno zakonodavstvo iz EU kako bi se ukazalo na supstance na koje treba obratiti posebnu pažnju s obzirom da je dokazano da imaju svojstva CMR, PBT, vPvB i supstance koje predstavljaju ekvivalentan nivo zabrinutosti, poput endokrinih disruptora. Treba napomenuti značaj ove liste za sprovođenje člana 23 Zakona o hemikalijama koji je preuzet iz člana 33 REACH, a odnosi se na obaveze proizvođača, uvoznika ili distributera proizvoda koji sadrži supstancu koja ima svojstva CMR, PBT, vPvB i supstance koje predstavljaju ekvivalentan nivo zabrinutosti, poput endokrinih disruptora, u koncentraciji većoj od 0,1%, da svakom drugom distributeru ili daljem korisniku u lancu snabdijevanja i svakom potrošaču na njegov zahtjev, dostavi podatke dovoljne za bezbjednu upotrebu tog proizvoda, a najmanje naziv te supstance.

Kriterijumi u pogledu PBT²⁰ i vPvB²¹ supstanci su Pravilnikom o kriterijumima za identifikaciju supstance kao perzistentne, bioakumulativne, toksične i veoma perzistentne i bioakumulativne ("Sl. list CG", br. 84/17) preuzeti iz odredbi Aneksa XIII REACH.

Odredbe u vezi sa načinom izrade i sadržajem Izvještaja o bezbjednosti hemikalije su preuzete u nacionalno zakonodavstvo Pravilnikom o načinu izrade i sadržaju Izvještaja o bezbjednosti hemikalije ("Sl. list CG", br. 37/18). Ove odredbe doživjeće punu primjenu nakon pristupanja EU, jer Izvještaj o bezbjednosti hemikalije (CSR)²² dokumentuje procjenu hemijske bezbjednosti koja se vrši kao dio procesa registracije supstanci po REACH i predstavlja ključni izvor informacija u vezi sa relevantnim scenarijima izloženosti, kao i osnovu za druge REACH procese, uključujući evaluaciju, autorizaciju i ograničenja. U prepristupnom periodu ovakav dokument je u Crnoj Gori dostupan za hemikalije iz uvoza koje su registrovane po REACH i kao takav dostavlja se u postupku upisa u nacionalni registar hemikalija.

Odredbe u vezi sa Registrom hemikalija uređene su prema modelu koje daju odredbe o registraciji REACH, s tim da zbog ograničenja koje zemlja kandidat ima u pogledu prisupa EU IT alatima i bazama, ali i jedinstvenom EU tržištu, ne treba praviti paralelu između ovog registra i registra supstanci koje podliježu postupku registracije po REACH. Naime, postupak registracije po REACH je centralizovani

¹⁸ Eng: **Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals-REACH**

¹⁹ Eng: **Substances of Very High Concern-SVHC**

²⁰ Eng: **Persistent, Bioaccumulative and Toxic -PBT**

²¹ Eng: **Very Persistent and Very Bioaccumulative - vPvB**

²² Eng: **Chemical Safety Report- CSR**

postupak koji se sprovodi na nivou EU, a ne na nivou zemalja članica, te njegovo uvođenje u zakonodavstvo zemlje kandidata u pretpristupnom periodu nije moguće. S tim u vezi, u Pravilnik o listi supstanci koje se ne upisuju u registar hemikalija i ne podliježu stručnoj procjeni ("Sl. list CG", br. 14/18) preuzete su odredbe Aneksa IV i V REACH u pogledu supstanci koje se ne podliježu postupku registracije po REACH. Takođe, donesen je i Pravilnik o bližem sadržaju dosijea i registra hemikalija ("Sl. list CG", br. 12/18) koji sadrži podatke koji se nalaze u dosijeu i registru. Navedenim pravilnikom prenijeti su aneksi III i aneksi VI do XI REACH Regulative.

Odredbe u vezi sa zabranama i ograničenjima (Aneks XVII, REACH) su preuzete u nacionalno zakonodavstvo kroz Uredbu o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu ("Sl. list CG", br. 70/18) i to njenim prilogom 1. Treba napomenuti da su navdenom uredbom preuzete i odredbe koje se odnose na Listu POPs supstanci na koje se odnose zabrane (prilog 2) iz **Regulative (EC) 850/2004 o dugotrajnim organskim zagađivačima (POPs)**, kao i odredbe koje se odnose na maksimalno dozvoljene vrijednosti sadržaja VOC u premazima (prilog 3) iz **Direktive 2004/42/EC o isparljivim organskim jedinjenjima u određenim bojama**.

Regulativa (EC) 1272/2008 (CLP) sa pratećim amandmanima (ATP) je u transponovana kroz: Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa globalno harmonizovanim sistemom UN ("Sl. list CG", br. 85/17), Pravilnik o Listi klasifikovanih supstanci ("Sl. list CG", br. 11/18) i Pravilnik o svojstvima supstance za koju može da se upotrijebi alternativni hemijski naziv ("Sl. list CG", br. 23/18). Ovom regulativom se uređuju način i kriterijumi za klasifikaciju hemikalija (supstanci i smješa) u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom UN (GHS) sa ciljem da se postigne da širom svijeta hemikalije budu klasifikovane i označene na isti način, odnosno po jedinstvenim kriterijumima što će olakšati slobodno kretanje roba u pogledu hemikalija, ali i obezbijediti da svi korisnici hemikalija budu na isti način informisani o opasnostima koje hemikalije predstavljaju. Između ostalog, u okviru ove regulative zahtijeva se od zemalja članica da uspostave Help desk za pružanje relevantnih informacija privrednim subjektima i građanstvu. Dalje napore potrebno je uložiti da se osigura puna implementacija kroz izgradnju adekvatnih kapaciteta i obuke za primjenu ovog u stručnom pogledu zahtjevnog propisa, kao i dalja harmonizacija sa ATP. S obzirom da se kontrola klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalija vrši u inspeksijskom nadzoru na tržištu, veoma je važno pored administrativnog osoblja u okviru nadležnog organa, u obuke za primjenu ovog propisa uključiti i nadležne inspekcije.

Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije ("Sl. list CG", br. 68/17) propisuje metode ispitivanja u pogledu fizičko-hemijskih, toksikoloških i ekotoksikoloških svojstava hemikalija koje se preuzimaju iz **Regulative (EC) 440/2008** i pratećih amandmana.

Regulativa (EC) 649/2012 (PIC)²³ koja se odnosi na uvoz i izvoz određenih opasnih hemikalija (tj. određene opasne hemikalije i pesticide koji su obuhvaćeni Roterdamskom konvencijom, odnosno hemikalije za koje se sprovodi PIC postupak) preuzeta je u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o bližem sadržaju prethodnog obavještanja za izvoz hemikalija ("Sl. list CG", br. 61/17), a njen Aneks V koji se odnosi na zabranu izvoza POPs hemikalija koje su obuhvaćene Stokholmskom konvencijom, metalne žive, određenih jedinjenja žive i kozmetičkih sapuna koji sadrže živu, preuzet je kroz Pravilnik o listi opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen ("Sl. list CG", br. 71/18).

Regulativa (EC) 648/2004 o detergentima preuzeta je u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o metodama ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance, načinu obilježavanja i sastavu

²³ Eng: Prior Informed Consent - PIC

detergenta ("Sl. list CG", br. 71/18) i Pravilnik o utvrđivanju liste površinski aktivnih supstanci koje se mogu koristiti u detergentu ("Sl. list CG", br. 71/18).

Direktiva 2004/10/EC koja se odnosi na principe dobre laboratorijske prakse i njihovu primjenu u pogledu ispitivanja hemikalija preuzeta je u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o smjernicama i uslovima dobre laboratorijske prakse ("Sl. list CG", br. 85/18).

Direktiva 2010/63/EC o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe je prenijeta kroz Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Sl. list CG", br. 14/08 i 47/15).

Direktiva 87/217/EEC o prevenciji i redukovanju zagađenja životne sredine azbestom velikim dijelom je transponovana Zakonom o upravljanju otpadom ("Sl. list CG", br. 64/11 i 39/16), Pravilnikom o načinu pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest ("Sl. list CG" br. 11/13) i Pravilnikom o postupanju sa građevinskim otpadom, načinu i postupku prerade građevinskog otpada, uslovima i načinu odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada ("Sl. List CG", br. 50/12). Zabrana stavljanja u promet i upotreba azbestnih vlakana utvrđena je Zakonom o životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 25/16).

Odredbe **Regulative (EC) br. 1102/2008** kojima se zabranjuje izvoz metalne žive i određenih živinih jedinjenja i smješa preuzete su kroz Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 25/16). Međutim, s obzirom da je na EU nivou donešena **nova Regulativa (EC) 2017/852** kojom je Regulativa (EC) br. 1102/2008 stavljena van snage, neophodno je usaglasiti nacionalno zakonodavstvo sa novom Regulativom EU o živi, a posebno sa odredbama koje se odnose na: uvoz žive, izvoz određenih proizvoda koji sadrže živu, upotrebu žive u određenim proizvodnim procesima, nove upotrebe žive u proizvodima i proizvodnim procesima, upotrebu žive u zanatskom rudarstvu i dobijanju zlata u malom obimu, kao i upotrebu žive u zubnim amalgamima. Dobar dio odredbi prenijet je kroz Zakon o industrijskim emisijama, koji je Skupština donijela na Drugoj redovnoj sjednici proljećnog zasijedanja održanog u martu 2019, kao i kroz Predlog Zakona o upravljanju otpadom, čije donošenje je planirano za I kvartal 2020.

Regulativa (EC) br. 528/2012 (BPR)²⁴ o biocidnim proizvodima u velikoj mjeri je transponovana u nacionalno zakonodavstvo kroz Zakon o biocidnim proizvodima i podzakonske akte, osim u djelu koji se odnosi na procedure koje se sprovode na nivou EU (poput procedure odobravanja aktivnih supstanci). Aneksi ove regulative preuzeti su kroz podzakonske propise.

Lista aktivnih supstanci koje su odobrene u EU za upotrebu u biocidnim proizvodima sadrži aktivne supstance (u skladu sa procedurom iz člana 4-16 BPR), kao i Lista aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidima manjeg rizika (Aneks I BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o listama aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i biocidnim proizvodima manjeg rizika ("Sl. list CG", br. 72/16).

Odredbe o sadržaju tehničkog dosijea o biocidnom proizvodu (Aneks II, III i V BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o sadržaju tehničkog dosijea i osnovnim podacima o biocidu ("Sl. list CG" br. 5/17 i 19/18).

Odredbe o vrstama biocidnih proizvoda (Aneks V BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o vrstama biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 66/16).

Odredbe o načinu procjene rizika biocidnog proizvoda na osnovu podataka iz tehničkog dosijea (Aneks VI BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o načinu procjene rizika biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 62/16).

Implementacija Zakona o biocidnim proizvodima je u ranoj fazi, s obzirom na početak primjene 1. januara 2017, kao i tranzicioni period od godinu dana koji je ostavljen privredi da svoje poslovanje

²⁴ Eng: Biocidal Products Regulation-BPR

uskлади sa ovim zakonom. Naime, biocidni proizvodi nijesu ranije bili uređeni po principima uspostavljenim u EU, te je ovaj zakon donio značajne promjene u pogledu obaveza koje imaju privredni subjekti koji ovakve proizvode stavljaju u promet i bilo je neophodno ostaviti tranzicioni period za prilagođavanje novom zakonodavnom okviru za biocide. Takođe, nije moguće odmah krenuti sa procedurom autorizacije kako zbog kapaciteta privrede i nadležnih organa (naročito u pogledu procjene rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda), tako i zbog činjenice da je u EU još uvijek u toku evaluacija velikog broja aktivnih supstanci, te treba sačekati da se finalno utvrdi njihov status u pogledu uključivanja u Liste odobrenih aktivnih supstanci koje se u nacionalno zakonodavstvo preuzimaju iz EU. Pored toga, treba imati u vidu otežavajuće okolnosti u vezi sa pristupom podacima iz EU Registra za biocidne proizvode (R4BP)²⁵ iz zemlje kandidata. Zbog toga se postupak odobravanja stavljanja biocida u promet na nacionalnom nivou odvija u dvije faze. U prvoj fazi pravno lice AZPŽS podnosi osnovne podatke o biocidnom proizvodu na osnovu kojih se biocid upisuje u Privremenu listu za dostavljanje tehničkog dosijea i može se stavljati u promet u ostavljenom roku. U drugoj fazi, koja je usaglašena sa postupkom autorizacije po BPR, dostavlja se tehnički dosije za aktivnu supstancu i dosije za biocid na osnovu kojih se vrši detaljna procjena biocidnog proizvoda i izdaje dozvola za stavljanje biocida u promet i upotrebu. Procjenu biocida na osnovu tehničkog dosijea treba da vrši stručna Komisija od 7 članova iz reda stručnjaka iz toksikologije, veterinarske medicine, farmacije, biologije, poljoprivrede, ekologije i humane medicine, sa specifičnim stručnim znanjima u pogledu procjene rizika od biocida.

2.2.4. Mehanizmi za ostvarivanje predviđenih ciljeva

Jačanje administrativnih i institucionalnih kapaciteta Crne Gore od suštinskog je značaja za ostvarivanje implementacije relevantnih propisa i ostvarivanje strateških ciljeva. Za dalju implementaciju od ključne važnosti je jačanje kapaciteta, sa posebnim fokusom na procjenu rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda.

Imajući u vidu postojeće kapacitete institucija Crne Gore nadležnih za razne aspekte upravljanja hemikalijama, Crnoj Gori će biti potrebna tehnička pomoć da bi mogla da sprovede sve planirane aktivnosti i u praksi ostvari strateška opredjeljenja. Crna Gora može preko instrumenata IPA, TAIEX, Twinning zahtijevati tehničku pomoć za implementaciju propisa kojima su transponovani zahtjevi EU u pravni sistem Crne Gore, i za obezbjeđivanje uslova za punu kontrolu i nadzor nad implementacijom.

S tim u vezi, započet je proces stratejskog planiranja finansijskih sredstava koja će Crnoj Gori biti dostupna kroz Instrument pretpristupne podrške za period 2014-2020 (IPA II). Ključni dokument koji definiše prioritete na nacionalnom nivou za podršku iz sredstava IPA II jeste Indikativni strateški dokument Crne Gore za IPA 2014-2020 – ISDCG (Indicative Strategy Paper for Montenegro 2014-2020). Ovim dokumentom se definišu konkretni oblici podrške koja je potrebna za ostvarenje predviđenih ciljeva u odabranim sektorima, pri čemu planirana podrška mora biti utemeljena na prioritetima definisanim u nacionalnim strateškim dokumentima, strateškim dokumentima EU i odnositi se na oblasti u kojima su potrebna značajnija unapređenja za pripremu zemlje za članstvo u EU. U oblasti životne sredine podrška IPA II će se posebno fokusirati na transpoziciju i implementaciju propisa koji se odnose na upravljanje vodama. Pored toga, akcije IPA II mogu takođe pomoći Crnoj Gori u pripremi svoje mreže NATURA 2000 i usklađivanja sa standardima EU u oblasti industrijskog zagađenja, kvaliteta vazduha, hemikalija ili buke, kao i nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja. Neophodno je jačati kapacitete za praćenje i prikupljanje podataka, kao i osigurati pravilno sprovođenje procjene uticaja na životnu sredinu i strateške procjene uticaja na životnu sredinu, uključujući efikasno i transparentno učešće javnosti.

²⁵ R4BP- eng. Register for Biocidal Products – on-line platforma putem koje se podnose svi zahtjevi i prateća dokumentacija za postupke u pogledu biocidnih proizvoda. Sadrži funkcije koje privredi i nadležnim tijelima omogućavaju sprovođene propisanih procedura i međusobnu razmjenu informacija.

U podsektoru hemikalija ta vrsta podrške može biti obezbijeđena u okviru programskih aktivnosti ECHA. Takođe, neophodna pomoć za ove aktivnosti može biti obezbijeđena kroz bilateralnu saradnju sa pojedinim zemljama članicama EU (npr. *twinning* projekti).

Pored navedene tehničke podrške iz IPA fondova koji se odnose na jačanje kapaciteta, Crna Gora je, uz pomoć drugih međunarodnih finansijskih institucija pokrenula sljedeće projekte za rješavanje drugih pitanja od značaja za upravljanje hemikalijama:

- Projekat „**Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje PCB otpadom u Crnoj Gori**“ koji ima za cilj da riješi problem PCB otpada u Crnoj Gori, u skladu sa rokovima datim u nacionalnom zakonodavstvu, kao i u Stokholmskoj konvenciji.
- Projekat „**Pripreme za ratifikovanje i implementaciju Minamata Konvencije o živi-**
inicijalna procjena za Crnu Goru“ sa ciljem da se izvrši inicijalna procjena o količini žive radi stvaranja preduslova za ratifikaciju Minamata konvencije o živi. Takođe, projektom se uspostavlja temelj za implementaciju navedene Konvencije.
- Projekat „**Revizija Nacionalnog plana implementacije Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim supstancama**“ sa ciljem ažuriranje inventara za stare POPs (inicijalnih 12), izradu inventara novih POPs-ova (9 novih POP-sova dodatih 2009. godine, 1 POPs dodat 2011. godine, 1 POPs dodat 2013. godine i 3 POP-sa dodata 2015. godine), kao i procjenu nacionalne infrastrukture i kapaciteta i izradu ažuriranog NIP-a.

Prva dva projekta se sprovode u saradnji sa UNDP, a treći u saradnji sa UNEP (uz finansijsku podršku GEF-a). Završetak projekta koji se odnosi na PCB je planiran za 2022. godinu, dok su preostala dva projekta završena.

2.3. MINISTARSTVA, AGENCIJE I DRUGE DRŽAVNE INSTITUCIJE

2.3.1. Nadležnosti relevantnih državnih organa i institucija u pogledu upravljanja hemikalijama

Shodno Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave, **Ministarstvo održivog razvoja i turizma** nadležno je za kreiranje nacionalnog zakonodavnog i strateškog okvira u oblasti upravljanja hemikalijama i šire za čitavu oblast životne sredine, kao i za koordinaciju procesa pregovora s EU za Pregovaračko poglavlje 27 - životna sredina i klimatske promjene, a u okviru kojeg se nalazi podoblast-hemikalije. S tim u vezi i saradnja s organima Evropske komisije u oblasti praćenja rada i učešća u radnim tijelima vezanim za upravljanje hemikalijama nalazi se u nadležnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma. U okviru ovog ministarstva za oblast hemikalija zadužen je Direktorat za životnu sredinu, u okviru kojeg Direkcija za kontrolu industrijskog zagađenja, upravljanja hemikalijama i zaštitu prirode, vrši poslove koji se odnose na: obavljanje stručnih poslova usklađivanja zakonodavstva sa propisima EU u oblastima upravljanja hemikalijama i biocidima, industrijskog zagađenja, praćenje rada i učešće u radnim tijelima vezanim za: Stokholmsku, Roterdamsku, Minamatsku konvenciju i ostalo. Takođe, u okviru Ministarstva je i Direktorat za upravljanje otpadom i komunalni razvoj u okviru kojeg je Direkcija za upravljanje otpadom, dok je za sistem izdavanja dozvola zadužena Agencija za zaštitu prirode i životne sredine. Direktorat za životnu sredinu je nadležan za izradu nacionalnog pravnog i strateškog okvira za oblast upravljanja hemikalijama. Jedini izuzetak je oblast dobrobiti životinja (životinja koje se koriste u svrhe eksperimenata), koju reguliše Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Takođe, Direktorat za životnu sredinu sprovodi i zadatke koji se odnose na usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU iz oblasti industrijskog zagađenja, kao i na učešće u radu međunarodnih konvencija i tijela relevantnih za datu oblast. Direkcija za upravljanje otpadom odgovorna je za kreiranje nacionalnog pravnog i okvira javnih politika za oblast upravljanja otpadom,

uključujući transponovanje propisa iz ove oblasti. Direkcija je odgovorna za usaglašavanje nacionalnog pravnog okvira s relevantnim zakonodavstvom EU u ovoj oblasti. Predlog i izbor sistemskih mjera za sprovođenje uspostavljenih politika, koje se odnose na komunalne usluge i sprovođenje strateških dokumenata, planova i programa u vezi s upravljanjem otpadom, spadaju u odgovornost Direkcije za komunalni razvoj.

Implementacija propisa, odnosno stručni i upravni poslovi iz ove oblasti povjereni su **Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine**, u okviru koje je Sektor za izdavanje dozvola, nadležan za primjenu većine propisa iz ove oblasti, uključujući i poslove koji se odnose na: klasifikaciju, pakovanje i označavanje hemikalija, detergente, vođenje registra hemikalija, vođenje postupka prethodnog obavještanja (PIC postupka), kao i za odobravanje stavljanja u promet i upotrebe biocidnog proizvoda i sl. Takođe, Sektor je nadležan i za razmjenu podataka s međunarodnim organizacijama i državama članicama EU, kao i za pružanje informacija u okviru Help desk-a.

Kada su u pitanju hemikalije, **inspeksijski nadzor** nad primjenom propisa iz ove oblasti je u nadležnosti Uprave za inspeksijske poslove (sanitarna i ekološka inspekcija). U pogledu biocidnih proizvoda za inspeksijski nadzor zadužene su Uprava za inspeksijske poslove (sanitarna i ekološka inspekcija) i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (veterinarska i fitosanitarna inspekcija i inspekcija za hranu).

Vršenje hemijskih ispitivanja i druge stručne poslove vrše **DOO Centar za ekotoksikološka ispitivanja** (uglavnom preko Odjeljenja za hemijsku analizu) i **Institut za javno zdravlje**, kao akreditovane laboratorije. CETI je ovlašten za poslove laboratorijskog ispitivanja sredstava za zaštitu bilja (pesticida) i njihovih rezidua, za POPs-ove u svim segmentima životne sredine, dok Institut za javno zdravlje vrši ispitivanje zdravstvene ispravnosti namirnica i predmeta opšte upotrebe uključujući i detergente, kao i ispitivanje vode za piće, površinskih, podzemnih i otpadnih voda.

Nadležnosti u primjeni propisa iz ove oblasti u određenom dijelu imaju i ostala Ministarstva i organi uprave. Kratak pregled njihovih nadležnosti slijedi u nastavku ovog Poglavlja.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i **Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove** vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama u dijelu koji se odnosi na sredstva za zaštitu bilja i sredstva za ishranu bilja, bezbjednost hrane sa aspekta kontrole prisustva hemikalija u hrani, kao i za zaštitu dobrobiti životinja koje se upotrebljavaju u eksperimentalne svrhe. U okviru UBHVFT za ova pitanja zaduženi su relevantni sektori, i to: Sektor za fitosanitarne poslove (sredstava za zaštitu bilja i sredstava za ishranu bilja), Sektor za bezbjednost hrane (bezbjednost hrane s aspekta kontrole prisustva hemikalija u hrani i vodi za piće), Sektor za veterinu (zaštita dobrobiti životinja koje se upotrebljavaju u eksperimentalne svrhe).

Ministarstvo unutrašnjih poslova preko **Direktorata za vanredne situacije** vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na: prevoz opasnih materija, proizvodnju, promet, nabavku, skladištenje i upotrebe eksplozivnih materija, skladištenje, držanje, promet, rukovanje i upotrebu zapaljivih tečnosti i gasova, organizovanje i sprovođenje preventivnih, operativnih i sanacionih mjera zaštite i spašavanja, vršenje spasilačkih aktivnosti u slučaju nastanka elementarnih nepogoda i od strane čovjeka izazvanih nesreća i sl, kao i poslove civilne zaštite, kao dio integrisanog sistema upravljanja vanrednim situacijama.

Ministarstvo zdravlja vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na praćenje i analizu najvažnijih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, analizu faktora rizika koji negativno utiču na zdravlje stanovništva, prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti, praćenje i kontrolu prometa prekursora, jačanje javnog zdravlja, praćenje mjera zaštite životne sredine koje su od

uticaja na zdravlje građana, zdravstvenu ispravnost vode za ljudsku upotrebu i davanje mišljenja o njenoj bezbjednosti. Takođe, ovo ministarstvo je nadležno za uspostavljanje Centra za kontrolu trovanja.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na zaštitu i zdravlje na radu preko **Direktorata za rad**-Direkcija za poslove zaštite na radu.

Ministarstvo ekonomije vrši poslove uprave vezane za oblast upravljanja hemikalijama koji se odnose na opštu bezbjednost proizvoda, zaštitu potrošača, kao i industrijsku proizvodnju po sljedećim podsektorima: proizvodnja električne energije i gasa, eksploatacija ruda i kamena, prerađivačka industrija i ostalo.

Ministarstva finansija preko **Uprave carina** vrši poslove koji se, između ostalog, odnose na: primjenu propisa koji se odnose na robu koja se unese u carinsko područje do određivanja carinski dozvoljenog postupanja ili upotrebe robe (carinski nadzor, prijavljivanje robe, podnošenje robe, smještaj robe); odobravanje carinski dozvoljenog postupanja ili upotrebe robe (stavljanje u slobodan promet, carinski postupci sa ekonomskim dejstvom, postupci izvoza, tranzit robe i slobodna skladišta); vršenje carinske kontrole; utvrđivanje porijekla robe; sprovođenje mjera carinske istrage i obavještajnog rada radi sprječavanja i otkrivanja carinskih prekršaja i krivičnih djela počinjenih kršenjem carinskih propisa, kao i podnošenje prijave nadležnom tužilaštvu; kontrolu uvoza, izvoza i tranzita robe za koju su propisane posebne mjere.

2.3.2. Administrativni kapaciteti

Broj izvršilaca za efikasnu transpoziciju, implementaciju i nadzor nad implementacijom propisa u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda treba povećati. To se odnosi na nadležne institucije kao što je MORT (1 državni službenik), AZPŽS (3 službenika+1 upražnjeno) i UIP, dio koji se odnosi na ekološku inspekciju, u kojoj je zaposleno 9 inspektora za kompletnu oblast životne sredine. Dodatno, u nadzor nad hemikalijama i biocidnim proizvodima prilikom uvoza i na unutrašnjem tržištu uključeno je i 14 sanitarnih inspektora, uz druge poslove iz svoje nadležnosti. Planom reorganizacije i jačanja administrativnih kapaciteta za sektore životne sredine i klimatskih promjena u Crnoj Gori za period 2017-2020 predviđeno je povećanje broja zaposlenih u svim resorima u vezi sa upravljanjem hemikalijama.

U svim strateškim dokumentima, stavljen je akcenat na potrebu jačanja administrativnih kapaciteta u ovoj oblasti, što se odnosi i na potrebu povećanja broja službenika direktno angažovanih na poslovima u oblasti upravljanja hemikalijama, ali i na potrebu nadogradnje postojećih kapaciteta u pogledu specifičnih znanja potrebnih za efikasno obavljanje poslova u oblasti hemikalija, naročito onih koji uključuju procjenu rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda. Kada se radi o poslovima koji zahtijevaju specifična stručna znanja u oblasti toksikologije, ekotoksikologije i drugih oblasti povezanih sa procjenom rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda, nadogradnja potrebnih kapaciteta se može ostvariti kroz saradnju sa naučnim i istraživačkim institucijama uz dodatne obuke eksternih stručnjaka u oblasti regulatorne procjene rizika. Takođe, potrebne su obuke za korišćenje odgovarajućih IT alata (IUCLID 6 i R4BP) koji industriji i nadležnim tijelima u EU omogućuju podnošenje, odnosno evaluaciju zahtjeva propisanih u REACH i BPR u odgovarajućoj formi, kao i međusobnu razmjenu informacija u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima. Treba imati u vidu strateško opredjeljenje Crne Gore za pristupanje EU, te da EU propisi u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda predstavljaju u stručnom pogledu možda najzahtjevnije propise EU i da se od buduće države članice EU zahtijeva da obezbijedi kadrove koji će biti osposobljeni da efikasno sprovode ove propise. Stoga, u pretpristupnom periodu treba iskoristiti tehničku pomoć koja je na raspolaganju državama kandidatima za članstvo u EU i obučiti

administrativno osoblje i eksterne stručnjake za obavljanje poslova u oblasti upravljanja hemikalijama u punom obimu onakvom kakav će biti neophodan kada Crna Gora postane članica i dođe do pune primjene EU propisa u ovoj oblasti.

S tim u vezi, dio potrebnih aktivnosti u pogledu jačanja kapaciteta za upravljanje hemikalijama je u prethodnom periodu ostvaren kroz IPA projekat „Pripremne mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate“ koji realizuje ECHA. U ovaj projekat uključene su: Albanija, BiH, Kosovo, Srbija, Turska, Makedonija i Crna Gora kao zemlje koje su u fazi priprema za pristupanje EU. Projekat je trajao do 2019. Cilj projekta je jačanje kapaciteta za implementaciju obaveza utvrđenih propisima Crne Gore u skladu sa odgovarajućim propisima EU (REACH, CLP, BPR i PIC). Takođe, planiran je i novi projekat u cilju podržavanja aktivnosti i specifičnih potreba za bezbjedno upravljanje hemikalijama u Crnoj Gori. Predlog projekta urađen je na inicijativu DG NEAR²⁶ i trebalo bi da počne u prvoj polovini 2019. i da traje dvije godine.

Tokom 2018. godine u sklopu navedenog IPA projekta organizovano je sljedeće:

- Online obuka o toksikologiji za predstavnike CETI-ja i IJZ;
- Studijska posjeta njemačkom Institutu za zdravlje i zaštitu na radu, vezano za implementaciju Regulativa REACH i CLP za predstavnike UIP i AZPŽS;
- Radionica i sastanak u ECHA na temu ocjenjivanja supstanci i upravljanja rizikom od hemikalija, kao i Hemijskom forumu, za predstavnike MORTa
- U septembru 2018. godine, ECHA je prihvatila zahtjev Crne Gore, da učestvuje na sastancima HelpNeta, kao posmatrač, predstavnik AZPŽS učestvovao je na sastanku 2. oktobra;
- Obuka za IT alate i Biocides Day Conferenciji u ECHA za predstavnike MORTa i AZPŽS;
- II Konferencija o nadzoru nad REACH, CLP i BPR i sastanak FORUMA, za predstavnike UIP.

Takođe, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, putem TAIEX instrumenta (Kancelarije za tehničku pomoć i razmjenu informacija) u kontinuitetu dobija pomoć u vidu ekspertske misije, radionica i studijskih posjeta.

2.4. AKTIVNOSTI PRIVREDE, CIVILNOG SEKTORA, STRUKOVNIH I ISTRAŽIVAČKIH ORGANIZACIJA

2.4.1. Aktivnosti privrednih asocijacija

Privredna komora Crne Gore kao privredna asocijacija zastupa interese svih privrednika radi privrednog i sveukupnog razvoja države Crne Gore. PKCG obezbjeđuje ostvarivanje i unaprijeđivanje zajedničkih interesa svojih članova, učestvuje u donošenju privredno-sistemskih i mjera ekonomske politike iz nadležnosti države davanjem predloga i stavova po određenim pitanjima od interesa za poslovanje i razvoj tržišne privrede. Imajući u vidu značajan uticaj koji će novi propisi u oblasti hemikalija u Crnoj Gori imati na privredne subjekte (bez obzira na mali obim hemijske proizvodnje), uloga Komore bi trebalo da bude izražena u dolazećem periodu kroz pružanje pomoći privrednicima u radu na uvođenju standarda EU, pružanju potrebnih informacija i povezivanju sa stranim partnerima.

U oblasti povezanim sa upravljanjem hemikalijama djeluju dva Udruženja PKCG, i to:

- Udruženje metalurgije i metaloprerađivačke industrije koje razmatra i rješava pitanja iz djelokruga rada ovih grana, daje sugestije, mišljenja i predloge po pitanjima koja su od

²⁶ DG NEAR- eng. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations –Generalni direktorat Evropske komisije zadužen za susjedske odnose i pregovore o pridruživanju.

zajedničkog interesa za sva preduzeća iz ove grupacije, koja uključuju i velike sisteme poput Kombinata aluminijuma i Toščelik.

- Udruženje energetike i rudarstva koje razmatra i rješava pitanja iz djelokruga rada ovih grana i daje sugestije, mišljenja i predloge po pitanjima koja su od zajedničkog interesa za sva preduzeća iz ove grupacije, koja uključuju i EPCG, kao i preduzeća koja posluju u oblasti nafte i gasa.

Privredna komora Crne Gore, u okviru svojih redovnih programskih aktivnosti, kontinuirano prati poslovanje privrede, te kao rezultat analize podataka, saopštenih stavova i sopstvenih istraživanja, godišnje priprema informacije sa predlozima mjera za unaprjeđenje uslova za realizaciju poslovnih aktivnosti.

Postoje i druge privredne asocijacije kao što su Unija poslodavaca Crne Gore, Asocijacija menadžera Crne Gore, Američka privredna komora i Montenegro biznis alijansa, koje pružaju kontinuiranu podršku preduzećima u vidu savjetodavnih usluga i edukativnih programa u oblastima od značaja za njihovo poslovanje, rast i razvoj. Do sada nije bilo aktivnosti usmjerenih na upravljanje hemikalijama.

2.4.2. Aktivnosti civilnog sektora

Nevladine organizacije (NVO) koje djeluju u oblasti zaštite životne sredine u Crnoj Gori su okupljene u Koaliciju 27 od aprila 2016. godine. Koalicija okuplja 21 NVO, i to: Green Home, Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore, Društvo mladih ekologa Nikšić, Sjeverna Zemlja, Centar za razvoj Durmitora, MogUI, Zeleni Crne Gore, Program za životnu sredinu, Regionalna razvojna agencija Bjelasica, Komovi i Prokletije, EXPEDITIO, Da zaživi selo, Naša akcija, MANS, MedCEM, Breznica, Društvo Dr. Martin Schneider-Jacoby, Crnogorsko društvo Ekologa, Ekološki pokret OZON, Natura, Centar ekoloških inicijativa.

Koalicija 27 je zamišljena kao otvorena platforma za zajedničko praćenje i učešće organizacija civilnog društva u procesu zastupanja i promovisanja evropskih tekovina u oblasti životne sredine i klimatskih promjena u Crnoj Gori koja će kroz svoje djelovanje doprinijeti kvalitetu i transparentnosti pregovaračkog procesa. Koalicija objavljuje Izvještaj iz sijenke u kojem se sa aspekta nevladinog sektora ocjenjuju realizovane aktivnosti relevantnih institucija u ovoj oblasti i daju preporuke za jačanje procesa prenošenja i sprovođenja zakonodavstva EU obuhvaćenog poglavljem 27. U izvještaju za period od aprila 2016 do decembra 2017 oblast hemikalija nije apostrofirana kao gorući problem u oblasti životne sredine, već je značajna pažnja posvećena: horizontalnom zakonodavstvu, upravljanju otpadom, kvalitetu vazduha, kvalitetu voda, zaštiti prirode i industrijskom zagađenju.

U pogledu aktivnosti udruženja u srodnim oblastima, udruženja potrošača imaju aktivnosti i projekte u oblasti bezbjednosti hrane. Centar za zaštitu potrošača (CEZAP) sprovodi projekat „Jačanje kapaciteta potrošačkih NVO u Crnoj Gori u oblasti bezbjednosti i kvaliteta hrane“, u saradnji sa Litvanskim Institutom za potrošače (LCI), uz podršku Delegacije EU u Crnoj Gori. U okviru aktivnosti na edukaciji potrošača na ovom projektu, između ostalog, ukazano je i na štetnost neadekvatne plastične ambalaže po zdravlje ljudi i činjenicu da ona može ispustiti opasne hemikalije ako se koristi mimo pravila. Osvrt na ambalažu je dat sa aspekta materijala koji dolaze u kontakt sa hranom, dok u pogledu drugih proizvoda koji ne uključuju hranu i piće, a mogu da sadrže štetne hemikalije, nema zabilježenih aktivnosti.

2.4.3. Aktivnosti strukovnih udruženja

Društvo hemičara Crne Gore osnovano je 2013. u Podgorici i njegovi članovi su stručnjaci zaposleni u industriji, naučno-istraživačkim institutima, fakultetima, školama i laboratorijama za kontrolu kvaliteta i biohemijskim laboratorijama. Društvo se bavi iniciranjem i praćenjem naučno-istraživačkog rada, savjetodavnim poslom, kao i organizacijom naučnih skupova.

2.4.4. Aktivnosti naučno-istraživačkog sektora

Naučno-istraživački proces se dominantno odvija u naučno-istraživačkim ustanovama; fakultetima institutima, zavodima, centrima izvrsnosti i sl. Ove institucije su organizovane kao samostalne ili u okviru Univerziteta Crne Gore. Kada govorimo o naučnim istraživanjima koja su u vezi sa određenim temama u oblasti životne sredine, njima se uglavnom bave Metalurško-tehnološki fakultet (MTF) i Prirodno-matematički fakultet (PMF) u okviru Univerziteta Crne Gore. S tim u vezi, na MTF²⁷ je realizovan projekat koji se bavi valorizacijom crvenog mulja iz KAP-a, a na PMF²⁸ projekat iz oblasti ispitivanja zagađenja Skadarskog jezera. Takođe, treba pomenuti i nekoliko naučnih radova koji se bave ispitivanjem adsorbenasa teških metala, kao i geopolimerima na bazi crvenog mulja iz KAP-a koje su grupe naučnika sa MTF objavile u međunarodno priznatim časopisima.

Kako bi se osnažila veza između **Univerziteta Crne Gore** i društvenog i biznis okruženja, planirano je osnivanje **Centra za transfer tehnologija i stručne usluge**. Predviđeno je da Centar radi na unaprjeđenju mogućnosti za efikasnu i efektivnu primjenu naučno-istraživačkih rezultata Univerziteta, sa ciljem razvoja privrede i društva, kao i na podsticanju transfera znanja između Univerziteta i privrede i uspostavljanju mreža saradnje sa ciljem intenzivnijeg transfera tehnologija. Podizanje svijesti o intelektualnoj svojini i uvećanju kapaciteta transfera tehnologija na Univerzitetu, promocija inovativnosti i preduzetništva unutar studentske i nastavničke populacije, kao i održavanje konferencija, savjetovanja, radionica i sajmovi biće u nadležnosti Centra.

2.5. MEĐURESORSKA SARADNJA I KOORDINACIONI MEHANIZMI

2.5.1. Međuresorska saradnja i koordinacioni mehanizmi pri izradi i realizaciji strategija

Jedan od principa na kojima počivaju strategijska dokumenta u Crnoj Gori je i princip saradnje nadležnih organa koji se odnosi na obavezu međuresorske saradnje u procesu planiranja javnih politika, koordinacije i praćenja sprovođenja strateških dokumenata. S tim u vezi, prilikom izrade strateških dokumenata obavezno se formiraju Radne grupe u kojima učestvuju predstavnici svih relevantnih državnih organa i drugi relevantni akteri. S obzirom da većinu strateških dokumenata sprovodi više institucija, za njihovo uspješno sprovođenje je neophodna redovna komunikacija kako bi se podijelila dobra iskustva u samom procesu, dogovorili dalji pravci djelovanja, utvrdila uspješnost obavljenih aktivnosti i procijenile mogućnosti za poboljšanja u određenoj oblasti.

Kada govorimo o međuresornim tijelima i koordinativnim mehanizmima u oblasti zaštite životne sredine, važna je Radna grupa osnovana za izradu i praćenje Nacionalne strategije za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s akcionim planom za period 2016-2020. Između ostalog, ova Strategija se odnosi i na podoblast upravljanja hemikalijama i obezbjeđuje sagledavanje sektora hemikalija u širem kontekstu zaštite životne sredine. Ova Radna grupa se sastoji od 43 predstavnika: Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva ekonomije, Ministarstva vanjskih poslova, Kancelarije za evropske integracije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Agencije za zaštitu prirode i životne sredine, Uprave za statistiku Crne Gore, CETI i Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju. Na operativnom nivou, po usvajanju strategije ova

²⁷ Projekat: „Mogućnost valorizacije sirovinke mješavine na bazi crvenog mulja metodom geopolimerizacije“ (2013-2016), Rukovodilac prof. Dr Mira Vukčević, MTF

²⁸ Projekat: „Ispitivanje uzročno-posljedične veze između stredora i zagađivača životne sredine i toksičnog efekta na ekosistem Zetske ravnice primjenom bioloških testova“ (2012-2012), Rukovodilac prof. Andrej Perović, PMF

Radna grupa je nastavila sa radom u kontekstu praćenja realizacije i izvještavanja o ispunjavanju aktivnosti prepoznatih Strategijom.

Sličan koncept međuresorne saradnje ostvaren je i u pogledu izrade i praćenja realizacije Strategije upravljanja hemikalijama za period 2015-2018, kao i u izradi ove strategije za period 2019-2022. Takođe, i prilikom izrade analiza i planova za implementaciju relevantnih međunarodnih konvencija na nacionalnom nivou ostvaruje se koordinacija svih relevantnih resora po navedenom konceptu Radnih grupa. Na taj način, od samog početka formiranja konkretne politike ostvareno je uključivanje svih relevantnih aktera.

2.5.2. Koordinacija procesa evropskih integracija

Mehanizmi za koordinaciju evropskih integracija su uspostavljeni. Za koordinaciju realizacije Programa pristupanja EU prvenstveno je zadužena Kancelarija za evropske integracije, uključujući poslove koji se odnose na: uspostavljanje i razvoj sistema koordinacije i praćenja usklađenosti strateških dokumenata kojima se utvrđuju javne politike s ostalim nacionalnim strateškim dokumentima i/ili pravnom tekovinom EU; saradnju i koordinaciju s ministarstvima i državnim organima u vezi sa strateškim planiranjem u javnim politikama; procjenu učinka i praćenje stepena sprovođenja strateških dokumenata kojima se utvrđuju javne politike; analizu i koordinaciju s nadležnim tijelima javne uprave prilikom planiranja politika koje su važne za proces pristupanja Crne Gore EU.

U okviru pregovaračkih poglavlja formirane su Radne grupe koje okupljaju predstavnike relevantnih državnih institucija od kojih se jedna odnosi na poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promjene. Zadatak ove radne grupe je da učestvuje u analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije, kao i u izradi pregovaračke pozicije, vođenje procesa pregovora, uz podršku organa državne uprave i drugih organa i institucija u oblasti pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na životnu sredinu, uključujući: horizontalno zakonodavstvo, kvalitet vazduha, klimatske promjene, upravljanje otpadom, upravljanje vodama, zaštitu prirode, industrijsko zagađivanje, buku, hemikalije i civilnu zaštitu.

2.5.3. Nacionalna savjetodavna tijela

S obzirom da oblast zaštite životne sredine ima veoma bitnu ulogu u ostvarivanju većine milenijumskih ciljeva održivog razvoja UN, bitno je pomenuti i značaj **Nacionalnog savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene** koji je prvobitno osnovan 2002. godine uoči Svjetskog Samita o održivom razvoju u Johaneshurgu kao savjetodavno tijelo Vladi Crne Gore sa misijom da savjetima utiče na vladinu politiku u oblasti održivog razvoja. Savjet je bio jedan od ključnih tijela uključenih u definisanje platforme Crne Gore za učešće na Konferenciji Ujedinjenih nacija o održivom razvoju Rio+20, najvećem događaju u oblasti održivog razvoja koja je održana u junu 2012. godine. Savjetom je u periodu od 2002. godine predsjedavao Predsjednik Vlade, a od 2013. godine Predsjednik Države. Savjet čine predstavnici svih društvenih struktura (ukupno 21 član), što osigurava da Vlada dobija preporuke o pravcima budućeg održivog razvoja Crne Gore koji će odražavati zajednički stav svih činilaca društva. U Nacionalni savjet za održivi razvoj uključena su i 2 predstavnika NVO (Green Home i Zeleni Crne Gore). Nacionalni savjet je osnovan sa zadatkom da razmatra sva strateška dokumenta koja se odnose na održivi razvoj i da, u vezi sa tim, daje svoja mišljenja i predloge Vladi, kao i da godišnje prati i izvještava Vladu o ostvarivanju Nacionalne strategije održivog razvoja. Glavna misija Savjeta je da svojim radom promoviše koncept održivog razvoja kao i da, kroz komentare na sektorska strateška dokumenta i proaktivni pristup i izradu nezavisnih preporuka, utiče na Vladu u implementaciji principa održivog razvoja u Crnoj Gori.

2.5.4. Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu

Polazeći od institucionalnog okvira za tržišni nadzor u Crnoj Gori, koji čine više inspekcija koje organizaciono pripadaju različitim ministrastvima i drugim organima uprave, zajedničko tijelo za njihovu međusobnu saradnju i koordinaciju, pokazuje se kao najcjelishodniji oblik povezivanja. Stoga je 2010. godine, u skladu sa Strategijom tržišnog nadzora, Vlada Crne Gore osnovala Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu sa zadatkom da koordinira međusobnu saradnju između organa nadzora na tržištu i nadležnih organa uprave i drugih organizacija u cilju efikasnog sprovođenja nadzora na tržištu. Prepoznajući značajnu ulogu Koordinacionog tijela, kao i institucionalne izmjene koje su nastupile formiranjem Uprave za inspeksijske poslove, donošenjem Zakona o nadzoru proizvoda na tržištu ("Sl. list CG", br. 34/14) kojim su utvrđene i nadležnosti Koordinacionog tijela, stvoreni su preduslovi da Vlada Crne Gore 2015. godine donese novu Odluku o obrazovanju Koordinacionog tijela za nadzor na tržištu ("Sl. list CG", br. 32/15). Koordinaciono tijelo ima 8 članova od kojih su šest predstavnici organa za nadzor na tržištu, od čega su četiri predstavnici Uprave za inspeksijske poslove, po jedan predstavnik nadležne inspekcije Ministarstva unutrašnjih poslova i nadležne inspekcije Ministarstva saobraćaja i pomorstva, a ostala dva su iz Uprave carina i Ministarstva ekonomije. Stručne i administrativne poslove za potrebe Koordinacionog tijela obavlja Uprava za inspeksijske poslove. Između ostalog, u grupe proizvoda nad kojima se vrši nadzor na tržištu spadaju i hemikalije i detergentsi.

Kompleksnost tržišnog nadzora, kao posebnog oblika inspeksijskog nadzora, zahtjeva i uže specijalizovani pristup rješavanju određenih stručnih pitanja i praćenju pojedinih oblasti, zbog čega tijelo za koordinaciju tržišnog nadzora može obrazovati stalne i povremene stručne timove. Takođe, iz navedenih razloga, kao i s obzirom na uslovljenost i međusobnu zavisnost procesa u tržišnom nadzoru, Koordinaciono tijelo može tražiti podatke, objašnjenja i izvještaje od državnih organa i drugih organizacija u vezi sa svim pitanjima koja se odnose na tržišni nadzor.

Koordinaciono tijelo podnosi Vladi Crne Gore Godišnji izvještaj o svom radu.

2.6. UPRAVLJANJE INFORMACIJAMA, PRISTUP I KORIŠĆENJE

2.6.1. Upravljanje informacijama

Pravo na informisanje o pitanjima životne sredine uređeno je u više propisa, kojima su u potpunosti transponovane odgovarajuće odredbe propisa EU o javnom pristupu informacijama o životnoj sredini i učešću javnosti u donošenju odluka po pitanjima životne sredine, koji su u skladu sa Arhuskom konvencijom. Propisima je uređena nadležnost za vođenje upravnih sporova i odgovarajući postupak.

Zakon o životnoj sredini, kao krovni propis u ovoj oblasti, počiva i na principu pristupa informacijama i učešća javnosti koji obezbjeđuje da svako ima pravo da bude obaviješten o stanju životne sredine i da učestvuje u procesu donošenja odluka čije bi sprovođenje moglo da utiče na životnu sredinu, kao i da podaci o stanju životne sredine budu javni. Ovim zakonom propisano je da se Informacioni sistem životne sredine uspostavlja u cilju efikasnog identifikovanja, klasifikovanja, obrade, praćenja i evidencije prirodnih resursa i upravljanja životnom sredinom. Informacioni sistem treba da sadrži podatke i informacije o stanju životne sredine, opterećenjima i uticajima na životnu sredinu, a naročito podatke o:

- 1) stanju životne sredine i njenim segmentima, prikupljene i obrađene u skladu sa ovim zakonom, posebnim propisima i Nacionalnom listom indikatora;
- 2) emisijama zagađujućih materija u životnoj sredini;
- 3) prirodnim i prostornim obilježjima;

- 4) prirodnim resursima i njihovom korišćenju;
- 5) područjima koja su posebnim propisima određena kao zaštićena ili ugrožena;
- 6) biološkoj raznovrsnosti i stanju biodiverziteta;
- 7) otpadu i upravljanju otpadom;
- 8) hemikalijama (interfejs);
- 9) industrijskim i ekološkim udesima;
- 10) zagađivačima životne sredine;
- 11) organizacijama u sistemu EMAS;
- 12) zakonodavnim, administrativnim, organizacionim i strateškim mjerama;
- 13) indikatorima održivog razvoja;
- 14) planovima i programima zaštite životne sredine i preduzetim mjerama;
- 15) razmjeni informacija sa drugim informacionim sistemima.

Informacioni sistem uspostavlja i vodi AZPŽS.

Uspostavljanje i razvoj web portala informacionog sistema životne sredine–EIS (<https://eis.epa.gov.me>) obezbijedeno je u sklopu IPA program Evropske unije za Crnu Goru kroz projekat ref. br: EuropeAid/135477/C/SER/ME.

Informacioni sistem životne sredine pruža podršku AZPŽS u njenoj misiji da obezbijedi tačne, pouzdane i blagovremene informacije o životnoj sredini prema drugim nadležnim organima, javnosti, međunarodnim organizacijama, donosiocima odluka i dr. Takođe, EIS omogućava crnogorskoj mreži pružaoca informacija o životnoj sredini da podnesu svoje podatke Agenciji elektronskim putem preko web-servis interfejsa. Kao rezultat, dobiće se poboljšana kvaliteta, dostupnost i pristupačnost informacija o životnoj sredini. EIS ima dvojni fokus: kao prvo, da pruži podršku izvještavanju kada su u pitanju informacije koje se zahtijevaju u prioritarnim setovima podataka (zagađenost i kvaliteta vazduha, promjene klime, biodiverzitet, vode i otpad), a kao drugo, fokusira se na obradu nacionalnih indikatora (NI) za životnu sredinu u Agenciji, koji pokrivaju gore navedene oblasti, uz zemljište, ribarstvo i poljoprivredu, a takođe i sektorske pritiske na životnu sredinu kao što je energetika, turizam i saobraćaj. Portal je pušten u rad početkom 2018. godine, i u ovom trenutku sadrži veoma mali broj informacija. Kako će se dalje razvijati i u kojoj mjeri će ispuniti svoju svrhu, zavisi i od tijela koja vrše predaju, odobravanje i prihvatanje podataka o životnoj sredini.

Pored informacija na ovom portalu, Agencija na svom web sajtu www.epa.org.me objavljuje relevantne dokumente, podatke o izdatim dozvolama i rješenjima, godišnje informacije o stanju životne sredine, kao i Izvještaj o stanju životne sredine na bazi indikatora. Ipak, na ovom sajtu još uvijek nijesu dostupni podaci koji se odnose na registar hemikalija.

Dodatno, u 2018. godini uspostavljen je nacionalni helpdesk i privredni subjekti mogu pitanja u vezi hemikalija i biocidnih proizvoda uputiti Agenciji preko e-maila: help-desk@epa.org.me.

Takođe, kroz IPA projekat „Pripreme mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate“ koji realizuje ECHA izrađeni su informativni flajeri:

- 1) Smjernice i instrumenti za dalje korisnike,
- 2) Informacije o hemikalijama i
- 3) Bezbjednosni listovi i scenariji izloženosti

U cilju dostupnosti javnosti i svim zainteresovanim stranama postavljeni su na web stranicu MORiT-a i AZPŽS http://www.mrt.gov.me/organizacija/zivotna_sredina/184212/Informacije-o-hemikalijama.html i <https://epa.org.me/publikacije>.

Uspostavljanje **funkcionalnog informacionog sistema i baze podataka** je od suštinskog značaja za uspostavljanje adekvatnog sistema životne sredine i svih podsektora u okviru ove oblasti uključujući i upravljanje hemikalijama. Informacioni sistem mora biti u službi korisnika i obezbijediti adekvatan pregled i analizu podataka. Ova infrastruktura treba da sadrži brojne skupove podataka čijim se ukrštanjem, preklapanjem i analizom može doći do značajnih saznanja o stanju životne sredine, uzročno-posljedičnim povezanostima pritisaka na životnu sredinu i karakteru, intenzitetu i disperziji njihovih uticaja. Takav informacioni sistem treba da omogući razmjenu podataka na svim nivoima, uključujući nadležne organe, ali i operatere industrijskih postrojenja, ostale ekonomske subjekte i širu javnost. Informacioni sistem takođe mora biti kompatibilan s centralnom bazom podataka za obradu indikatora održivog razvoja koja treba biti uspostavljena u MONSTAT-u i web platformom za izvještavanje o sprovođenju NSOR u periodu do 2030. godine u Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Kod uspostavljanja informacionog sistema s takvim karakteristikama neophodno je omogućiti nadogradnju do sada realizovanih aktivnosti uspostavljanja informacionog sistema u oblasti životne sredine u Agenciji. Treba utvrditi sadržaj i način vođenja sveobuhvatnog informacionog sistema, urediti razmjenu podataka između pojedinih baza i omogućiti njihovu međusobnu kompatibilnost.

2.6.2. Informisanje javnosti i pristup informacijama o životnoj sredini

Informisanje javnosti obezbjeđuje se u skladu sa Zakonom o životnoj sredini i Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, preko objavljivanja informacija putem elektronskih baza podataka ili putem medija, kao i na osnovu zahtjeva za pristup informacijama o životnoj sredini upućenih organu uprave.

U pogledu uključivanja javnosti u odlučivanje, organi uprave nadležni za poslove zaštite životne sredine, dužni su da blagovremeno obavještavaju javnost o postupcima odlučivanja o pitanjima životne sredine koja se odnose na:

- 1) stratešku procjenu uticaja planova i programa na životnu sredinu;
- 2) procjenu uticaja na životnu sredinu;
- 3) postupak izdavanja dozvole za integrisano sprječavanje i kontrolu zagađivanja kroz odobravanje rada novih, odnosno postojećih postrojenja;
- 4) strategije, planove, programe i ostala dokumenta iz oblasti zaštite životne sredine;
- 5) druga pitanja iz oblasti životne sredine u skladu sa posebnim propisima.

Zainteresovana javnost u postupku odlučivanja u pitanjima životne sredine ima pravo da pokrene postupak preispitivanja odluke pred nadležnim organima.

Konvencija o učešću javnosti, dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine - Arhuska konvencija je dio nacionalnog pravnog sistema. Njena implementacija započela je 2009. godine. Kao jedna od značajnijih aktivnosti za sprovođenje Arhuske konvencije i izgradnju kapaciteta koji će biti na raspolaganju građanima, NVO sektoru, privrednim subjektima i svim drugim zainteresovanim subjektima, je osnivanje Arhus centara. U Crnoj Gori osnovana su četiri Arhus centra od kojih dva funkcionišu kao vladini centri u sklopu AZPŽS, dok su druga dva osnovani u sklopu NVO, i to:

- Arhus centar Podgorica (organizaciona jedinica AZPŽS);
- Arhus centar Nikšić (dio NVO Ekološki pokret „Ozon“);
- Arhus centar Berane (organizaciona jedinica AZPŽS);
- Arhus centar u Pljevljima (u sklopu NVO „Breznica“).

Aktivnosti Arhus centara podrazumijevaju:

- promovisanje odgovarajućeg zakonodavstva i praksi u vidu pristupa informacijama, učešće javnosti i pristup pravdi u oblasti životne sredine,
- poboljšanje informisanosti i znanja zainteresovane javnosti o životnoj sredini,

- omogućavanje pristupa informacijama iz oblasti životne sredine,
- podsticanje učešća javnosti, kroz aktivno učešće građana, udruženja građana i zainteresovane javnosti u planiranju i donošenju odluka iz oblasti životne sredine,
- organizovanje javnih rasprava, okruglih stolova i tribina o temama iz oblasti zaštite životne sredine,
- organizovanje treninga i seminara za predstavnike javne uprave, civilnog sektora, medija, ekoloških i drugih udruženja o implementaciji Arhuske konvencije,
- organizovanje medijskih kampanja u cilju poboljšanja informisanosti javnosti o životnoj sredini i rješavanje problema zaštite životne sredine,
- pružanje besplatnih pravnih konsultacija za građane i NVO iz oblasti životne sredine,
- uspostavljanje saradnje i umrežavanje lokalnih samouprava - službi zaštite životne sredine, kao i pojedinaca koji se bave zaštitom životne sredine,
- učešće javnosti tokom pripreme zakonski obavezujućih normativnih instrumenata.

2.6.3 Učešće nevladinog sektora

Imajući u vidu ulogu nevladinih organizacija u zaštiti životne sredine i njihov doprinos u širenju ekoloških ideja i vrijednosti, kao i ulogu Ministarstva održivog razvoja i turizma u sprovođenju planova i programa iz ove oblasti, prepoznajući interes za uspostavljanjem jačih vidova saradnje u oblasti uređenja prostora i zaštite životne sredine, neophodnost redovnog i objektivnog informisanja javnosti i posebno nevladinih organizacija o radu Vlade Crne Gore, potrebu konsultacija sa nevladinim organizacijama kao vidu doprinosa kvalitetu planiranja, pripreme, usvajanja i implementacije javnih politika, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine (pravni prethodnik Ministarstva održivog razvoja i turizma) potpisalo je tokom 2009. godine **Memorandum o saradnji sa nevladinim organizacijama**. Na bazi potpisanog Memoranduma o saradnji, početkom 2010. godine donešen je Akcioni plan za saradnju između Ministarstva i nevladinih organizacija. Takođe, u 2011. godini potpisan je i Memorandum o saradnji o pitanjima zaštite biodiverziteta i razvoja ekološke mreže Natura 2000, između Ministarstva održivog razvoja i turizma i Natura 2000 info centra. Dodatno, usvajanjem **Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija ("SI list CG", br. 041/18)**, Vlada Crne Gore precizno je utvrdila postupke uključivanja nevladinih organizacija u donošenje ključnih akata i odluka.

2.7. LABORATORIJSKA INFRASTRUKTURA

Infrastruktura za podršku nacionalnim programima u oblasti upravljanja hemikalijama uključuje laboratorijske kapacitete u okviru sljedećih institucija:

- 1) **CETI** je osnovala Vlada Crne Gore 1998. godine radi sprovođenja sljedećih aktivnosti:
 - ekotoksikološka i ispitivanja kvaliteta (fizičko-hemijska ispitivanja i ispitivanje sadržaja radionuklida) svih segmenata životne sredine (vode, vazduha, zemljišta, sedimenta, mora...);
 - kontrola bezbjednosti hrane;
 - dozimetrijska mjerenja, osiguranje i kontrolu kvaliteta (QA/QC);
 - ispitivanje radne sredine (komfor-mikroklimatski uslovi, hemijske i fizičke štetnosti);
 - ispitivanje buke i vibracije u radnoj i životnoj sredini;
 - priprema i izrada akta o procjeni rizika zaposlenih sa predlogom mjera za njihovo otklanjanje
 - kategorizacija otpada;

- izrada toksikoloških studija, studija „nultog“ stanja, analiza i programa za potrebe državnih organa, naučnoistraživačkih ustanova, privrednih društava i drugih subjekata.

CETI je od strane Akreditacionog tijela Crne Gore akreditovan za:

- Fizičko-hemijska ispitivanja: vode za piće, hrane, površinske vode, biološkog materijala, alkoholnih pića, vazduha, sedimenta, zemljišta, otpadnih voda, otpada, transformatorskih ulja;
- Ispitivanje radioaktivnosti u uzorcima: vode, vazduha, zemljišta, hrane, građevinskih materijala;
- Ispitivanje nivoa spoljašnjeg zračenja, ispitivanje izvora jonizujućeg zračenja;
- Akustičko ispitivanje buke;
- Uzorkovanje: površinskih voda i vode za piće, tečnosti i zapaljivih tečnosti, zemlje, sedimenta i mulja.

Od 2012. godine CETI ima licencu za naučno istraživačku djelatnost.

CETI posjeduje savremenu opremu za instrumentalnu analizu uključujući: GC-MSMS²⁹; GC-MS³⁰; GC – ECD, FID, FPD³¹; LC- MSMS³²; LC- MS³³; HPLC – UV RF, DAD, RID³⁴; ICPMS³⁵; ICP-OES³⁶; AAS³⁷; UV/VIS³⁸; FTIR³⁹; TOC⁴⁰; analizator žive i dr. Takođe, centar posjeduje i automatske mjerne stanice za praćenje kvaliteta vazduha, za kvalitet rječne i morske vode, kao i opremu za mjerenje emisije iz stacionarnih izvora.

CETI je ovlašćen za poslove laboratorijskog ispitivanja sredstava za zaštitu bilja (pesticida) i njihovih rezidua, za POPs-ove u svim segmentima životne sredine i na ovim poslovima je angažovano 20 službenika.

2) Institut za javno zdravlje je visokospecijalizovana zdravstvena ustanova, čija je djelatnost usmjerena na očuvanje i unaprjeđenje zdravlja svih građana. U obavljanju djelatnosti Institut doprinosi upravljanju hemikalijama kroz obavljanje sljedećih poslova:

- predlaže i sprovodi mjere u pogledu kontrole zdravstvene ispravnosti životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe, higijenske ispravnosti vode za piće, površinskih i otpadnih voda;
- prati, analizira i ocjenjuje uticaj kvaliteta životne sredine (vazduh, zemljište i buka) na zdravstveno stanje stanovništva;
- vrši nadzor i kontrolu nad štetnim biološkim agensima (putem dezinfekcije, dezinsekcije i deratizacije) i hemijskim agensima;
- prikuplja i obrađuje propisane zdravstveno-statističke podatke i priprema i izdaje "Statistički godišnjak", biltene i druge publikacije vezane za djelatnost Instituta;

Naučno-istraživačka djelatnost Instituta obavlja se u skladu sa zakonom i usmjerena je naročito na istraživanja na području javno-zdravstvene djelatnosti, i istraživanja vezana za unaprjeđenje i razvoj zdravstvene službe.

²⁹ gasna hromatografija – masenomasaena spektrometrija

³⁰ gasna hromatografija – masena spektrometrija

³¹ gasna hromatografija

³² tečna hromatografija – masenomasaena spektrometrija

³³ tečna hromatografija sa masenim spektrometrom

³⁴ tečna hromatografija visokih performansi

³⁵ maseni spektrometar sa induktivno spregnutom plazmom

³⁶ induktivno spregnuta plazma – optička emisijska spektrometrija

³⁷ atomska apsorpciona spektrofotometrija -plamena i sa grafitnom kivetom

³⁸ Spektrofotometrija – UV i vidljiva oblast

³⁹ infracrvena spektroskopija sa Furijeovom (Fourier) transformacijom

⁴⁰ Analizator ukupnog organskog ugljenika

IJZ je nastavna baza Medicinskog fakulteta, koji obezbjeđuje uslove i sprovodi planove i programe Univerziteta Crne Gore, Medicinskog fakulteta, u skladu sa zakonom.

IJZ je od strane Akreditacionog tijela Crne Gore akreditovan za:

- Mikrobiološka ispitivanja vode, hrane (hrana, dijetetski proizvodi i dijetetski suplementi);
- Fizičko-hemijska ispitivanja voda, sedimenta, namirnica i predmeta opšte upotrebe, vina;
- Ispitivanje buke u životnoj sredini;
- Uzorkovanje za mikrobiološke analize vode za piće.

Laboratorije IJZ posjeduju savremenu opremu za instrumentalnu analizu koja uključuje ICP-OES⁴², DMA⁴¹, AAS⁴³, GFAAS⁴², HPLC⁴⁰, LC-MS³⁹, GC³⁷, GC-MS³⁶, IC⁴³, TOC⁴⁶, FTIR⁴⁵, UV/VIS⁴⁴ itd., kao i adekvatno obučeni kadar za vršenje fizičko-hemijskih ispitivanja u svim relevantnim uzorcima.

Takođe, pored ovih kapaciteta određena fizičko-hemijska ispitivanja u pojedinim vrstama uzoraka sprovode se i u sljedećim ustanovama:

- **Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore** akreditovan za fizičko-hemijska ispitivanja voda i padavina i uzimanje uzoraka vode i padavina za fizičko hemijska ispitivanja;
- **Institut za biologiju mora** – vrši monitoring životne sredine mora, tj. analitičko određivanje fizičko-hemijskih i bioloških parametara u vodi, sedimentu i bioti;
- **Jugoinspekt Control d.o.o. Bar** akreditovan za fizičko-hemijska ispitivanja i uzorkovanje goriva;
- **Biotehnički Fakultet Univerziteta Crne Gore**, akreditovan za fizičko-hemijska i mikrobiološka ispitivanja sirovog mlijeka;
- **Institut za crnu metalurgiju A.D. Nikšić** akreditovan, između ostalog, i za ispitivanje gvožđa, aluminijuma, bakra i njihovih legura; čvrsta i tečna goriva; ispitivanje građevinskih materijala i fizička i hemijska ispitivanja vazduha u radnoj i životnoj sredini.

U pogledu toksikoloških i ekotoksikoloških ispitivanja svojstava hemikalija u skladu sa smjernicama OECD i metodama prenetim Pravilnikom o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije ("Sl. list CG", br. 68/17) u skladu sa EU Regulativom 440/2008, u Crnoj Gori nema institucija koje sprovode ovakva ispitivanja, niti onih koje se rade u skladu sa principima dobre laboratorijske prakse.

2.8. PRIPREMLJENOST ZA VANREDNE SITUACIJE, UKLJUČUJUĆI HEMIJSKE UDESE

2.8.1. Nadležnosti u vanrednoj situaciji

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) - Direktorat za vanredne situacije je nadležna institucija za upravljanje rizicima, upravljanje zaštitom i spašavanjem u vanrednim situacijama i upravljanje sanacijom posljedica u vanrednim situacijama (uključujući i tehničko-tehnološke, hemijske udeše). U okviru procesa pridruživanja EU u oblasti civilne zaštite, MUP je primarno nadležna institucija za propise o civilnoj zaštiti koji su obuhvaćeni pregovaračkim Poglavljem 27. Takođe, u cilju efikasne transpozicije i implementacije Direktive 2012/18/EU o kontroli opasnosti od većih udesa koji uključuju opasne supstance (SEVESO III) vrlo je značajno aktivno učesće Direktorata za vanredne situacije u svim aktivnostima MORT i AZPŽS kao primarno nadležnih institucija.

Oblast zaštite i spašavanja uređena je **Zakonom o zaštiti i spašavanju** („Sl. list CG”, br. 13/07, 32/11 i 54/16) koji, između ostalog, obuhvata i skup mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i

⁴¹ Dinamičko-mehanička analiza

⁴² Atomska apsorpciona spektroskopija s grafitnom peći

⁴³ Infracrvena spektroskopija

sprečavanja nastajanja opasnosti i posljedica tehničko-tehnoloških nesreća, hemijskih kontaminacija, i drugih nesreća koje mogu ugroziti ili ugrožavaju stanovništvo, materijalna dobra i životnu sredinu. Takođe, navedenim Zakonom definiše se rukovođenje i koordiniranje u zaštiti i spašavanju, kao i drugi elementi neophodni za funkcionisanje sistema zaštite i spašavanja.

U nadležnosti MUP su i **Zakon o prevozu opasnih materija** („Sl.list CG”, broj 33/14, 13/18) koji obuhvata prevoz opasnih materija u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju, **Zakon o zapaljivim tečnostima i gasovima** (“Sl.list CG”, br. 26/10, 48/15) koji propisuje da se u cilju zaštite života, zdravlja i bezbjednosti ljudi, životinja i biljaka, životne sredine i imovine, prilikom izgradnje i rekonstrukcije objekata, skladištenja, držanja, prometa, rukovanja i upotrebe zapaljivih tečnosti i gasova, moraju sprovesti preventivne i zaštitne mjere bezbjednosti, kao i **Zakon o eksplozivnim materijama** (“Sl.list CG”, br. 49/08, 31/14 i 31/17) koji propisuje uslove za proizvodnju, promet, nabavku, skladištenje i upotrebu eksplozivnih materija radi zaštite života, zdravlja i bezbjednosti ljudi, životinja i biljaka, životne sredine i imovine, kao i pitanja od značaja za obavljanje ove djelatnosti.

2.8.2. Planiranje

Plan aktivnosti za implementaciju relevantnih propisa u vezi sa hemijskim udesima i civilnom zaštitom utvrđen je u okviru **Nacionalne strategije za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s akcionim planom za period 2016-2020**. Ovaj plan predviđa ključne mjere, koje se odnose prvenstveno na primjenu zakona i podzakonskih akata usklađenih sa ključnim direktivama, Direktivom 2010/75/EU o industrijskim emisijama (IED) i Direktivom 2012/18/EU o kontroli opasnosti od većih udesa koji uključuju opasne supstance (SEVESO III). Identifikacija “seveso” postrojenja je u dalje u toku. U skladu sa članom 90 Zakona o životnoj sredini, operater je u obavezi da dostavi obavještenje o postojećim Seveso postrojenjima ili kompleksima. Do sada je 132 obavještenja podneseno AZPŽS, od čega je 6 postrojenja većeg rizika. Isto tako planirano je da se uspostavi registar zagađivača sa podacima o emisijama u skladu sa Regulativom E-PRTR (EZ) br. 166/2006 i pokrenu aktivnosti za primjenu mehanizma EMAS-a i Eko označavanja.

Crna Gora bez podrške drugih država i aktiviranja Mehanizma za civilnu zaštitu Unije ne može efikasno da se bori sa katastrofama, jer je neophodno aktivirati određene resurse kojih nema u Crnoj Gori, a kojima raspolažu države članice (spasilački timovi, transport, oprema, medicinski timovi, itd). Iz tog razloga je Crna Gora prvi korak u implementaciji Odluke 1313/2013/EU o uspostavljanju Mehanizma civilne zaštite napravila u septembru 2014. godine potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju sa EU i pristupanjem Mehanizmu. Pristupanje Mehanizmu za civilnu zaštitu Unije omogućava Crnoj Gori da učestvuje na sastancima Odbora civilne zaštite, Radnim grupama za kreiranje politika, raznim programima obuke (uključujući zajedničke kurseve i vježbe, kao i razmjenu stručnjaka), na radionicama, seminarima i projektima. Mehanizam omogućava i pristup uslugama Centra za odgovor na vanredne situacije (*Emergency Response Coordination Center – ERCC*) i Zajedničkom sistemu za komunikaciju i informisanje u slučaju katastrofa (*CECIS*).

S tim u vezi usvojena je Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom za period 2018-2023. sa sljedećim ciljevima:

- Integrisanje smanjenja rizika od katastrofa u razvojne politike i planove;
- Jačanje kapaciteta za upravljanje rizicima od prirodnih i drugih katastrofa;
- Stvaranje bezbjednih i otpornih zajednica na katastrofe;
- Podizanje svijesti građana i podsticaj institucija i subjekata za rizike od prirodnih i drugih katastrofa.

Strategija je u skladu sa globalnim naporima i zahtjevima međunarodne zajednice i Evropske komisije. Ciljevi Strategije su u skladu sa Senday okvirom za smanjenje rizika od katastrofa, kao i Evropskom Strategijom za podršku smanjenja rizika od katastrofa u zemljama u razvoju (2009).

2.8.3. Reagovanje na vanredne situacije, uključujući hemijske udese

Zakon o zaštiti i spašavanju utvrdio je da su poslovi zaštite i spašavanja poslovi od javnog interesa, koje sprovode državni organi, organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, privredna društva, preduzetnici i druga pravna i fizička lica i na taj način sistem zaštite i spašavanja postavljen je na najširoj mogućoj osnovi.

Primarno nadležna institucija je MUP- Direktor za vanredne situacije, koji je prema području rada i odgovornostima podijeljen na šest direkcija i sedam područnih jedinica, čime je pokriven cjelokupan dijapazon zaštite i spašavanja od preventivnih, operativnih, pa do sanacionih mjera i aktivnosti na čitavoj teritoriji Crne Gore. Time je omogućeno:

- jedinstveno upravljanje aktivnostima na zaštiti i spašavanju, u slučaju nastanka prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih hazarda;
- praćenje i analiziranje stanja u oblasti zaštite i spašavanja, kao i predlaganje mjera za poboljšanje stanja i usmjeravanje razvoja sistema zaštite i spašavanja;
- koordinacija rada svih institucija od nivoa države do lokalnog nivoa i pojedinca;
- vođenje jedinstvene baze podataka o operativnim snagama, sredstvima i opremi;
- organizovanje i izvođenje vježbi učesnika zaštite i spašavanja;
- uspješno obavljanje preventivnih i operativnih aktivnosti, kao i aktivnosti na otklanjanju nastalih posljedica;
- sprovođenje mjera zaštite i spašavanja;
- obavještanje i uzbuđivanje za djelovanje u zaštiti i spašavanju;
- edukacija građana;
- stručno usavršavanje pripadnika operativnih jedinica;
- opremanje operativnih jedinica;
- nadzor u pogledu funkcionisanja i opremanja jedinica koje pripadaju lokalnoj samoupravi radi očuvanja cjelovitosti sistema zaštite i spasavanja;
- uspostavljanje međunarodne saradnje, kao i
- saradnja sa privrednim i naučnim institucijama u razvoju tehnologija i opreme za zaštitu i spašavanje.

Uspostavljena su **tri nivoa rukovođenja i koordiniranja zaštitom i spašavanjem**:

- Radi rukovođenja i koordiniranja u zaštiti i spašavanju na teritoriji Crne Gore obrazovan je **Koordinacioni tim za zaštitu i spašavanje**, čiji je rukovodilac predsjednik Vlade, zamjenik rukovodioca ministar nadležan za poslove zaštite i spašavanje, a članovi ministri nadležni za vanjske poslove, poslove odbrane, zdravlja, rada i socijalnog staranja, održivog razvoja, turizma, poljoprivrede, šumarstva, vodoprivrede, saobraćaja, pomorstva, kao i predstavnik Generalnog sekretarijata Vlade zadužen za odnose sa javnošću i predsjednik radnog tijela Vlade za procjenu šteta od elementarnih nepogoda.
- Obrazovanjem **Operativnog štaba za zaštitu i spašavanje** koji vrši operativno koordiniranje aktivnosti učesnika zaštite i spašavanja obezbijeđeno je znatno efikasnije rukovođenje, bolja koordinacija između učesnika zaštite i spašavanja i racionalnija upotreba ljudskih i materijalnih resursa na terenu.
- Jedinstveno rukovođenje aktivnostima zaštite i spašavanja na teritoriji opštine obezbijeđeno je obrazovanjem **Opštinskog tima za zaštitu i spašavanje** kojim rukovodi predsjednik opštine/Gradonačelnik i kojeg čine predstavnik organizacione jedinice ministarstva nadležnog

za poslove zaštite i spašavanja, starješine organa lokalne uprave, odgovorna lica u privrednim društvima i drugim subjektima čija je djelatnost u vezi sa zaštitom i spašavanjem i predstavnik Crvenog krsta. Usaglašenost rukovođenja na sva tri nivoa dodatno je obezbijedena obavezom da Opštinski tim za zaštitu i spašavanje saraduje sa Koordinacionim timom i Operativnim štabom za zaštitu i spašavanje.

Menadžment u sistemu zaštite i spašavanja dodatno je unaprijeđen legislativnim okvirom koji omogućava da se i **u privrednom društvu, drugom pravnom licu i kod preduzetnika može obrazovati tim za zaštitu i spašavanje**, koji rukovodi i koordinira u aktivnostima zaštite i spašavanja u skladu sa Preduzetnim planom.

Za uspješno rukovođenje i funkcionisanje sistema zaštite i spašavanja od bitnog je značaja **rana najava** događaja koji se mogu desiti. Tome doprinosi obaveza organa uprave nadležnog za poslove hidrometeorologije i seizmologije da ministarstvu nadležnom za poslove zaštite i spašavanja pruži stručnu pomoć i dostavi meteorološke i hidrološke informacije, prognoze i upozorenja o uslovima koji prethode atmosferskim i hidrološkim elementarnim nepogodama i akcidentnim zagađenjima vazduha i voda i toku njihovog trajanja, kao i saopštenja i stručne informacije u vezi s nastankom zemljotresa i prognozu vrste i obima posljedica njihovog dejstva na lica, imovinu i životnu sredinu.

Takođe, obavezu dostavljanja raspoloživih podataka i informacija o stanju voda i atmosfere, prikupljenih u zoni i u vrijeme dejstva pojava koje prouzrokuju nepogode i akcidente imaju privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici koji obavljaju meteorološka i hidrološka mjerenja i osmatranja.

Centralizovano prikupljanje informacija i podataka o svim vrstama rizika koji mogu ugroziti ljude, materijalna i kulturna dobra i životnu sredinu, njihova obrada u Operativno komunikacionom centru 112 i obavješavanje o tome organa državne uprave, organa uprave i organa opštine, privrednih društava, drugih pravnih lica, preduzetnika i građana radi preduzimanja preventivnih i operativnih aktivnosti, a po potrebi i njihovo uzbunjivanje omogućava izbjegavanje posljedica ili njihovo značajno smanjenje.

Ovako postavljen menadžment u oblasti zaštite i spašavanja predstavlja garant uspješnosti i efikasnosti u funkcionisanju sistema zaštite i spašavanja.

Na osnovu dobijenih podataka od opštinskih Službi zaštite i spašavanja tokom 2018. godine nije bilo vanrednih situacija izazvanih hemijskim rizicima.

2.8.4. Izgradnja kapaciteta za odgovor na hemijske udese

U pogledu jačanja kapaciteta za odgovor za hemijske udese, kako u pogledu obuka, tako i za poboljšanje opremljenosti, posebno treba istaći aktivnosti koje su se sprovodile u okviru projekta „Jačanje kapaciteta za prvi odgovor na hemijske, biološke, radiološke i nuklearne prijetnje i rizike (HBRN) i regionalna saradnja zemalja jugoistočne Evrope, južnog Kavkaza, Moldavije i Ukrajine“, koji je finansirala EU. Obezbiježena je oprema za zaštitu u slučaju hemijskog, biološkog, nuklearnog i radijacionog (HBRN) akcidenta za jedan tim spasilaca Službe zaštite Glavnog grada, kao i sprovedene tri vježbe za testiranje odgovora na hemijski udes (dvije terenske–FTX i jedna simulaciona TTX).

Na terenskoj vježbi koja je održana u maju 2017. učestvovali su predstavnici: Direktorata za vanredne situacije MUP-a, AZPŽS, CETI-ja, IJZ, ZHMS, CKCG, UP i Službe zaštite i spašavanja Podgorica i Danilovgrad. Scenario terenske vježbe „CBRN Lazine 2017“ bio je realan i sa temom hemijskog akcidenta u magacinu koji koristi fabrika za proizvodnju mlijeka i mliječnih proizvoda u Lazinama. Opšti zaključak sa održane vježbe je da je država pokazala da ima kapacitete da odgovori na ovu vrstu akcidenta, ali i da

treba nastaviti sa jačanjem kapaciteta nadležnih institucija u slučaju CBRN akcidenata kroz organizovanje obuka i nabavku adekvatne lične i kolektivne opreme.

Druga Regionalna terenska vježba je održana u periodu 17-20. april 2018. godine u Tirani, Albanija i na njoj je Crna Gora učesvovala sa Nacionalnim timom za djelovanje u slučaju hemijskog, biološkog, nuklearnog i radijacionog akcidenta, koji su činili službenici Direktorata za vanredne situacije, kao i članovi tima iz Službe zaštite i spašavanja Podgorica. Vježba je organizovana u cilju provjere regionalne saradnje i koordinacije bilateralnih sporazuma, procedura za prelazak granica i provjere EU smjernica za podršku zemlje domaćina kao i provjeru znanja i vještina timova za prvi odgovor HBRN.

U Direktoratu za vanredne situacije, Operativno komunikacionom centru-OKC 112 (decembar 2017.) organizovana je regionalna simulaciona vježba TTX za testiranje standardnih operativnih procedura u slučaju hemijskog akcidenta, na kojoj se putem elektronske komunikacije uvježbavala koordinacija na regionalnom nivou. Vježba se održavala istovremeno u svim zemljama korisnicama projekta i to: Srbiji, Makedoniji, Bosni i Hercegovini i Albaniji. Ciljevi vježbe bili su: jačanje međuregionalne saradnje za uspješan i brz odgovor na prekogranične efekte izazvane hemijskim akcidentom, korišćenje standardnih operativnih procedura OKC 112, kao i zahtjeva za pomoć, komunikacija između postojećih centara za komunikaciju u vanrednim situacijama, razmjena informacija između centara za vanredne situacije u različitim državama o rezultatima mjerenja, opremi koja se koristi za detekciju, razmjena informacija o analizi hemijskog zagađenja i dr.

I MORT je, putem TAIEX instrumenta dobilo pomoć u vidu radionice „Implementacija Seveso III Direktive“, koja je održana u julu 2017, imajući u vidu implementaciju Pravilnika o količinama opasnih materija po kategorijama kojima se određuje stepen rizika seveso postrojenja (“Sl. list CG”, br. 63/16”) i Pravilnika o bližem sadržaju plana prevencije i plana zaštite od udesa (“Sl. list CG”, br. 67/16), kojima je prenešena Direktiva 2012/18/EU o kontroli opasnosti od velikih udesa koji uključuju opasne supstance (Seveso III Direktiva). Takođe, u septembru 2018. održana je TAIEX ekspertska misija „Inspekciji nadzor nad primjenom Seveso III Direktive“, sa ciljem dalje edukacije inspektora.

2.9. SVIJEST O RIZICIMA OD HEMIKALIJA; INFORMISANJE I EDUKACIJA

2.9.1. Svijest potrošača i opšte javnosti o rizicima od hemikalija

Opšti nivo društvene svijesti o bezbjednoj upotrebi hemikalija i rizicima koje one predstavljaju, kao i nivo ekološke kulture potrebno je dalje unapređivati u Crnoj Gori, jer se kompleksnost problematike zaštite zdravlja ljudi i životne sredine ne može rješavati individualno i nesistematski, već je potrebu očuvanja zdravlja i zaštite životne sredine neophodno razvijati i ugrađivati u svijest čovjeka od školskog uzrasta.

U pogledu hemikalija uočljiv je nizak nivo svijesti javnosti o rizicima od hemikalija i potrebi adekvatnog upravljanja hemikalijama. Radi zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, veoma je važno podići svijest o mogućem štetnom uticaju hemikalija na zdravlje ljudi i životnu sredinu, s posebnim osvrtom na hemikalije koje se upotrebljavaju u domaćinstvu. S tim u vezi, jako je bitno da potrošači znaju gdje mogu naći informaciju o opasnostima hemikalije koju koriste i o mjerama za njeno bezbjedno korišćenje. Naime, hemijski proizvodi, kao što su boje, lijepak ili detergentsi, na etiketi moraju imati oznake koje ukazuju na opasnosti od konkretne hemikalije, kao i sa time povezanim mjerama predostrožnosti. Proizvodi kao što su sapun, kozmetika i kreme za kožu uvijek treba da imaju spisak sastojaka i instrukcije za bezbjedno korišćenje. Drugi predmeti, kao što su odjeća, igračke i elektronski uređaji, takođe, mogu da sadrže opasne hemikalije.

S tim u vezi, posebno treba obratiti pažnju na izloženost osjetljivih grupa poput djece i trudnica. Naime, djeca mogu da budu osjetljivija na hemikalije od odraslih iz razloga jer njihov organizam još uvijek nije

u potpunosti razvijen. Osim toga, djeca imaju drugačiji obrazac ponašanja od odraslih i istražuju svoje okruženje probajući i sisajući stvari. Djeca takođe imaju osjetljivu kožu. Oni dišu brže, i jedu i piju više u odnosu na tjelesnu masu, u poređenju s odraslima. Ako su izloženi istoj količini supstance kao i odrasli, oni je mogu unijeti u većoj dozi nego sto je slučaj sa odraslima.

U podizanju svijesti potrošača i opšte javnosti sa akcentom na posebno osjetljive grupe veliku ulogu imaju nadležni organi. Takođe, posebno mjesto i misiju u ekološkom osvješćivanju imaju i mediji. Uloga medija je više nego važna u sprovođenju politike životne sredine, jer oni utiču kako na razvijanje ekološke svijesti i kulture pojedinca, tako i na podizanje nivoa ekološke svijesti i kulture cjelokupnog društva u Crnoj Gori. Potrebno je preduzeti dodatne mjere kako bi se doprinijelo da angažovanje medija u razvoju ekološke svijesti i kulture društva bude sistematizovano, osmišljeno i svrsishodno.

IJZ vodi zbirne evidencije u oblasti zdravstva i zdravstveno-statističkih podataka koji se dostavljaju iz zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori i objavljuje relevantne podatke u javno dostupnim Statističkim godišnjacima. Za vanbolničku zdravstvenu zaštitu u Crnoj Gori u pogledu posjeta izabranom doktoru zbog dijagnoza koje uključuju trovanje hemijskim agensima (šifre T36-T50⁴⁴ i T51-T65⁴⁵) IJZ raspolaže podacima prikazanim u tabeli 12.

Tabela 12 - Broj posjeta izabranom doktoru zbog trovanja lijekovima, lijekovitim i biološkim materijama (T36-T50) i toksičkog dejstva neljekovitih supstanci (T51-T65) za period od 2010-2017.

Dijagnoze	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
T36-T50	27	24	44	36	46	47	35	33
T51-T65	33	47	51	58	58	44	44	21
Ukupno	60	71	95	94	104	91	79	54

Izvor: IJZ

Kada govorimo o bolničkim liječenjima u Crnoj Gori zbog trovanja hemijskim agensima (šifre T36-T50 i T51-T65), IJZ raspolaže podacima prikazanim u tabeli 13.

Tabela 13 - Broj bolničkih otpusta u Crnoj Gori zbog trovanja lijekovima, lijekovitim i biološkim materijama (T36-T50) i toksičnog dejstva neljekovitih supstanci (T51-T65) za period od 2010-2016.

Dijagnoze	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
T36-T50	114	137	133	141	110	137	106	65
T51-T65	78	67	78	59	66	85	67	38
Ukupno	192	204	211	200	176	222	173	103

Izvor: IJZ

Navedeni podaci su usko vezani za šifre dijagnoza po Međunarodnoj klasifikaciji bolesti MKB-10 I ne pružaju mogućnost za dalje razdvajanje broja pacijenata prema pojedinačnom tipu hemijskog agensa koji je uzrokovao trovanje u okviru šifre T36-T50, odnosno šifre T51-T65.

Pored vođenja evidencija i zdravstveno-statističkih podataka Institut za javno zdravlje, u sklopu svojih aktivnosti **vrši i edukaciju i podizanje svijesti** o opasnostima hemikalija i biocidnih proizvoda. Akcenat edukacija tokom 2017. bio je na ličnoj higijeni i mjerama prevencije javljanja vašljivosti u predškolskim ustanovama, sa posebnim fokusom na adekvatan tretman, imajući u vidu da je zbog

⁴⁴ Šifra T36-T50 obuhvata, između ostalog trovanja: narkoticima i psihodislepticima, anestheticima, antiepilepticima i sedativno-hipnotičkim lijekovima, psihotropnim lijekovima, antibioticima, hormonima i drugim lijekovima, preparatima i biološkim supstancama.

⁴⁵ Šifra T51-T65 obuhvata, između ostalog toksično dejstvo: alkohola, organskih rastvarača, halogenih derivata alifatičnih i aromatičnih ugljovodonika, korozivnih supstanci, sapuna i deterdženata, metala, ugljen monoksida, pesticida, alfatoksina i drugih neljekovitih supstanci.

nepravilnog rukovanja etiološki došlo do smrtnog ishoda djeteta u Rožajama (decembar 2016.). U skladu sa svojim nadležnostima, IJZ je u pogledu navedene edukacije održao sastanak i edukaciju epidemiologa iz Crne Gore. Sve prezentacije i materijali za edukaciju predati su edukatorima-epidemiolozima i isti su dati na korišćenje zaposlenima u predškolskim i školskim ustanovama.

Ipak, treba napomenuti da postoji nedostatak u pogledu pružanja informacija o adekvatnom tretmanu i reagovanju u slučaju trovanja sa aspekta stručnjaka iz oblasti toksikologije, jer u Crnoj Gori **nije uspostavljen Centar za kontrolu trovanja** kao centralna tačka za prikupljanje i objedinjavanje svih informacija o trovanjima u Crnoj Gori. Takođe, Centar za kontrolu trovanja treba da bude centralna institucija koja zaposlenima u sektoru zdravstva, ali i građanima pruža medicinske savjete u slučaju trovanja, te sa aspekta ljekara pruža pomoć u pripremi i realizaciji edukativnih mjera zaštite od trovanja i podizanju svijesti o mogućim štetnim efektima hemikalija po zdravlje ljudi.

2.9.2. Informisanje i edukacija ciljnih grupa i profesionalnih korisnika

Odjeljenje za upravljanje hemikalijama u AZPŽS u okviru svojih kapaciteta pruža stručnu pomoć iz oblasti upravljanja hemikalijama, kao i bezbjednog čuvanja i korišćenja hemikalija svim pravnim i fizičkim licima koji joj se obrate.

Takođe, u skladu sa obavezama iz Zakona o hemikalijama iz 2017, u maju 2018. uspostavljen je helpdesk za oblast hemikalija i biocida, ali u okviru AZPŽS treba dalje raditi na njegovom razvoju po ugledu na slične informacione pultove u EU.

U pogledu zaposlenih koji u profesionalnoj aktivnosti dolaze u kontakt sa različitim hemikalijama potrebno je kontinuirano raditi na obučavanju za bezbjedno korišćenje hemikalija i sprovesti mjere zaštite i zdravlja na radu. S tim u vezi, MRSS-Direkcija za poslove zaštite i zdravlja na radu, u okviru svojih nadležnosti sprovodi potrebne procedure, a svi privredni subjekti koji u svom radu rukuju sa hemikalijama ili ih koriste u proizvodnji, treba da sprovedu detaljnu procjenu rizika pri izlaganju hemijskim materijama na radnim mjestima i utvrde načine bezbjednog rukovanja da bi se izbjeglo nepotrebno izlaganje ili stepen izlaganja sveo na minimum. Nivo svijesti zaposlenih stručnih lica je uglavnom na zadovoljavajućem nivou, ali potrebno je nastaviti sa edukacijom zaposlenih o potencijalnim opasnostima i mjerama zaštite i zdravlja na radu, te uspostavljanjem odgovarajuće tehničke kontrole i/ili upotrebom sredstava i opreme lične zaštite na radu minimizovati izloženost na radnim mjestima.

U cilju podizanja svijesti o opasnostima po zdravlje ljudi, opasnostima po zdravlje zaposlenih na poslovima proizvodnje i upotrebe, opasnostima po neciljane organizme, te opasnostima po životnu sredinu od sredstava za zaštitu bilja, UBHVFP je tokom 2018. realizovala sljedeće:

- 1) Promovisan je Program integralne zaštite vinove loze <http://www.ubh.gov.me/vijesti/182036/Program-integralne-zastite-vinove-loze.html>;
- 2) OBAVJEŠTENJE: Tretiranje palmi - Bar
- 3) Objava informacija o primjeni sredstava za zaštitu bilja
- 4) OBAVJEŠTENJE: Tretiranje palmi – Tivat
- 5) OBAVJEŠTENJE za uvoznike i distributere sredstava za zaštitu bilja
- 6) OBAVJEŠTENJE za distributere registrovane za obavljanje djelatnosti promet sredstava za zaštitu bilja.html
- 7) OBAVJEŠTENJE za uvoznike i distributere sredstava za zaštitu bilja.html
- 8) OBAVJEŠTENJE Uputstvo o upravljanju otpadom od sredstava za zaštitu bilja.html
- 9) Poziv-korisnicima-sredstava-za-zastitu-bilja-da-se-prijave-za-obuku-do-kraja-marta.html

2.10. MEĐUNARODNI SPORAZUMI U VEZI SA UPRAVLJANJEM HEMIKALIJAMA

Od obnove nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je pristupila glavnim međunarodnim forumima za zaštitu životne sredine, uspostavila institucije za zaštitu životne sredine i usvojila savremene zakonske norme u ovoj oblasti. Crna Gora je pristupila velikom broju multilateralnih sporazuma (konvencija) iz oblasti životne sredine usvajanjem instrumenata sukcesije ili postupkom pristupanja, odnosno ratifikacije.⁴⁶ Za izvršavanje svih obaveza koje proističu iz ovih multilateralnih sporazuma direktno je nadležno MORT uz koordinaciju sa Ministarstvom vanjskih poslova.

U direktnoj vezi sa upravljanjem hemikalijama Crna Gora je potpisnica: Roterdamske konvencije, Stokholmske konvencije, kao i Minamatske konvencije. Ove konvencije regulišu sljedeće goruće izazove na međunarodnom nivou:

1. **Roterdamska konvencija** o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještanja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini ima za cilj podjelu odgovornosti i saradnju između strana ugovornica na polju međunarodne trgovine određenim opasnim hemikalijama da bi se zaštitilo zdravlje ljudi i životna sredina od potencijalne štete i da bi se doprinijelo korišćenju tih hemikalija na način koji je prihvatljiv za životnu sredinu i to lakšim protokom informacija o njihovim karakteristikama, starajući se o procesu donošenja odluka na nacionalnom planu o uvozu i izvozu i prenošenju ovih odluka drugim zemljama potpisnicama.

2. **Stokholmska konvencija** o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama propisuje ciljeve, principe i postupke i uslove koje svaka strana potpisnica Konvencije mora ispuniti kako bi se postiglo ukidanje proizvodnje, upotrebe, uvoz i izvoz POPs jedinjenja na globalnom nivou. Stokholmska konvencija je globalni sporazum o zaštiti zdravlja ljudi i životne sredine smanjenjem ili potpunom eliminacijom ispuštanja POPs jedinjenja u životnu sredinu. Do 2009. godine Stokholmska konvencija je obuhvatala 12 POPs hemikalija, ali je amandmanima na anekse Stokholmske konvencije, do 2018. godine, ovaj broj proširen za 16 novih POPs hemikalija, od kojih neke spadaju u više grupa POPs (POPs pesticidi, industrijske i/ili nenamjerno proizvedene POPs hemikalije).

3. **Minamatska konvencija** o živi ima za cilj da spriječi globalno zagađenje živom. Konvencija pokriva sve aspekte "životnog ciklusa" žive i, ako se bude adekvatno sprovodila, imaće globalne efekte, s obzirom da zagađenje živom prelazi velike razdaljine. Implementacijom Konvencije trebalo bi da dođe do zaštite zdravlja ljudi i životne sredine od antropogenih emisija i ispuštanja žive i jedinjenja žive. Konvencijom je, između ostalog, predviđena zabrana proizvodnje, uvoza i izvoza proizvoda datih u Aneksu A dio I nakon 2020 (barometri, manometri, termometri...), dok su u Dijelu II Aneksa A date mjere koje je potrebno preduzeti za dentalni amalgam (uspostaviti nacionalne ciljeve usmjerene ka minimizaciji upotrebe dentalnih amalgama, promovisanje upotrebe alternativa...). Konvencija, takođe, reguliše i pitanja skladištenja žive i otpada. Konvencija podstiče zemlje da izrade strategije u cilju procjene prioriteta, upravljanja i po potrebi sanaciju kontaminiranih lokacija. Crna Gora je država potpisnica Minamata konvencije o živi od 24.09.2014. U cilju jačanja nacionalnih kapaciteta i pripreme

⁴⁶ Crna Gora je članica: Bazelske konvencije, Roterdamske konvencije, Stokholmske konvencije, Konvencije UN-a o biodiverzitetu, Protokola iz Kjotoa, Protokola iz Kartagene, Londonske konvencije, Konvencije UN-a za borbu protiv dezertifikacije (UNCCD), Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC), Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju (CWC), Konvencije o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija), Bernske konvencije, Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES), Ramsar konvencije, Pariskog sporazuma, Protokola iz Montreala, Međunarodne konvencije o sprečavanju zagađivanja sa brodova (MARPOL konvencija), Međunarodne konvencije o zaštiti biljaka (IPPC), Espoo konvencije, Protokola o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Arhuske konvencije, Konvencije o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima (CLRTAP) i Barselonske konvencije.

za ratifikaciju i implementaciju Konvencije, preko GEF-a, obezbijeđena su sredstva za realizaciju projekta „Minamata inicijalna procjena za Crnu Goru”.

Takođe, za upravljanje hemikalijama od značaja su i Konvencije koje su u direktnoj nadležnosti i drugih podsektora životne sredine, među kojima treba posebno istaći sljedeće:

1. **Bazelska konvencija** o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju koja tretira problematiku prekograničnog kretanja opasnog otpada kroz uspostavljanje međunarodnog sistema obavještanja i kontrole i obezbjeđuje da se opasnim otpadom upravlja na bezbjedan način uz poštovanje principa zaštite životne sredine i sprječavanje ilegalnog transporta opasnog otpada između država.

2. **Konvencija o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima (CLRTAP)** sa pripadajućim Protokolima obuhvata najveće ekološke probleme u oblasti zaštite vazduha. Cilj Konvencije je da se u najvećoj mogućoj mjeri ograniči i postepeno smanji i spriječi zagađivanje vazduha, uključujući i prekogranični prenos zagađenja. Članice Konvencije dužne su da izrade planove i strategije za smanjenje zagađenja vazduha uz razmjenu informacija, konsultacije i monitoring. U pogledu značaja za upravljanje hemikalijama posebno treba istaći Protokol o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama (POPs Protokol), kao i Protokol o teškim metalima.

3. **Arhuska konvencija** o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi u pitanjima životne sredine predstavlja jedan od najnaprednijih međunarodnih ugovora koji se tiču životne sredine, definiše pravac održivog razvoja i jača osnovne demokratske principe. Konvencija sadrži zahtjev da se podacima vezanim za životnu sredinu upravlja na transparentan način i da se informacije učine dostupnim civilnom sektoru i predstavnicima svih relevantnih zainteresovanih strana, te da im se dozvoli da učestvuju u formulisanju politike i poštuju njihovo pravo na život u zdravoj životnoj sredini.

4. **Bečka konvencija** o zaštiti ozonskog omotača i **Montrealski protokol** o supstancama koje oštećuju ozonski omotač koji precizno određuju uslove i način postepenog isključivanja iz upotrebe ovih supstanci, te propisuju postupanje sa ovim supstancama, smješama, proizvodima i opremom koje sadrže ove supstance. U skladu sa odredbama Montrealskog protokola, kao i nacionalnog zakonodavstva, uvoz supstanci koje oštećuju ozonski omotač, izuzev grupe HCFC supstanci, je zabranjen. Uvoz ove grupe supstanci dozvoljen je do 2040. godine, međutim rokovi za eliminaciju istih će se revidirati u skladu sa dinamikom procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Pored navedenih međunarodno-pravnih instrumenata Crna Gora s aspekta međunarodnog prava u oblasti transporta opasnih materija sprovođi i sljedeće Konvencije i Sporazume:

- Evropski sporazum o međunarodnom drumskom prevozu opasnih materija (ADR sporazum) sa njegovim sastavnim djelovima, priložima A i B;
- Konvenciju o međunarodnom željezničkom prevozu – (COTIF);
- Pravilnik o međunarodnom prevozu opasnih materija željeznicom – RID;
- Konvenciju o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu;
- Tehničke instrukcije za siguran prevoz opasnih materija u vazdušnom saobraćaju (ICAO Doc. 9284 AN/905), uključujući dodatke, izmjene i korekcije;
- Evropski sporazum o međunarodnom transportu opasnog tereta unutrašnjim plovnim putevima (ADN);
- Međunarodnu konvenciju o sprečavanju zagađivanja sa brodova (MARPOL konvencija).

S obzirom da pored domaćeg zakonodavstva, Crnu Goru obavezuju i međunarodne Konvencije kojima je pristupila, ciljevi i zadaci i obaveze utvrđene preuzetim Konvencijama moraju se uzeti u obzir prilikom kreiranja nacionalne politike.

2.11. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

2.11.1. Osvrt na realizaciju prethodnog strateškog dokumenta

Crna Gora je nezavisna država, strateški opredijeljena pridruživanju EU. Već deceniju postupak približavanja EU oblikuje razvoj okvira, politika i institucija u svim oblastima, uključujući oblast upravljanja hemikalijama. Uspostavljanje sistema upravljanja hemikalijama u skladu sa principima preuzetim iz EU pratilo je donošenje Strategije upravljanja hemikalijama za period 2015-2018. Veći dio mjera predloženih ovom strategijom je realizovan, ali još uvijek ostaje da se dovrši realizacija određenih mjera, naročito onih za koje je predviđeno kontinuirano sprovođenje sa kojim treba nastaviti i u narednom periodu.

Realizacija je naročito ostvarena u pogledu donošenja relevantnih propisa, uključujući podzakonske akte, i njihovog sprovođenja, s tim da je potrebno dalje usaglašavanje sa propisima EU s obzirom na prilagođavanje tehničkom progresu koje je učinjeno u skorašnjem periodu. Djelimična realizacija se odnosi na mjere u pogledu jačanja administrativnih kapaciteta i stručne osposobljenosti kadrova gdje su pojedine obuke sprovedene, ali zapošljavanje novih službenika i njihovo obučavanje ostaje da se sprovede u narednom periodu. Treba posebno istaći da treba dalje raditi na obezbjeđivanju kadrova za vršenje poslova evaluacije i ocjene tehničkih dosijea za hemikalije i biocidne proizvode. Takođe, aktivnosti na podizanju svijesti javnosti i drugih relevantnih subjekata van državne uprave treba nastaviti u narednom periodu.

Nabavka specijalnog, baznog, vozila za reagovanje u hemijskom udesu nije ostvarena zbog nedostatka materijalnih sredstava kao i racionalnosti ovakve nabavke, ali je obezbijedena druga oprema koja odgovara potrebama za reagovanje u hemijskom udesu u Crnoj Gori, kao i odgovarajuće obuke za jedan tim spasilaca Službe zaštite Glavnog grada i dvije vježbe za testiranje odgovora na hemijski udes (terenska-FTX i simulaciona TTX).

Takođe, tokom 2018. godine uspostavljen je nacionalni helpdesk za upravljanje hemikalijama u okviru AZPŽS na čijem razvoju treba dalje raditi u narednom periodu, ali i samo njegovo uspostavljanje predstavlja realizaciju još jedne od aktivnosti iz Akcionog plana 2015-2018 i dodatno podiže nivo realizacije. Pored toga, treba naglasiti da je u toku definisanje potrebnih aktivnosti na uspostavljanju Centra za kontrolu trovanja.

Vezano za stepen realizacije Akcionog plana iz Strategije upravljanja hemikalijama za period 2015-2018, do kraja 2018. godine od predloženih 37 mjera realizovano je 92% mjera, dok je 3% ostalo nerealizovano.

2.11.2. Ključni nalazi analize stanja i identifikacija prioritetnih problema i izazova

- **Situacija u privredi i životnoj sredini sa fokusom na: proizvodnju, uvoz, izvoz, upotrebu hemikalija i odlaganje otpada**

Privreda Crne Gore ima karakteristično visoko učešće usluga (preko 75% u ukupnom BDP-U) i manje učešće industrije i poljoprivrede u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti. Nakon pada ekonomske aktivnosti uzrokovanog globalnom ekonomskom krizom, crnogorska ekonomija posljednjih godina bilježi trendove oporavka. Ipak, najveća industrijska postrojenja, poput KAP-a i Želzare Toščelik, su u granama metalurgije i metaloprerade kod kojih dominiraju **zastarjele tehnologije** za koje je karakterističan određen stepen emisija.

Hemikalije na tržište Crne Gore dospijevaju uglavnom uvozom, a najveće količine uvezenih hemikalija **koriste se kao sirovine u industrijskoj proizvodnji ili za profesionalnu upotrebu** prilikom obavljanja registrovane djelatnosti. Postrojenja u kojima se vrši sinteza hemikalija ne postoje u Crnoj Gori, a eventualna proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda svodi se na umješavanje smješa namijenjenih za čišćenje i održavanje domaćinstva (tzv. kućna hemija). Potrošnja hemikalija u domaćinstvima prvenstveno je bazirana na korišćenju sredstava za čišćenje i održavanje lične higijene. Učešće poljoprivrednog zemljišta pod zasadima gajenih biljaka je relativno mali, a shodno tome i količine korišćenih sredstava za zaštitu bilja odgovaraju zastupljenosti poljoprivredne proizvodnje. Izvoza hemikalija iz Crne Gore posljednjih godina nema. Transport opasnih hemikalija se obavlja u skladu sa nacionalnim propisima i međunarodnim pravilima o prevozu opasnih materija (ADR/RID/AND, IMDG, IATA).

U Crnoj Gori se ne vrši spaljivanje opasnog otpada niti postoje deponije projektovane za prihvatanje opasnih materija. Kada se sakupi, opasni otpad se čuva na za to predviđenoj lokaciji, a zatim se izvozi uglavnom u zemlje EU gdje se tretira na odgovarajući način. **Otpad i zastarjele zagađujuće tehnologije** koje su primjenjivane u industriji predstavljaju glavne uzročnike zagađenja. Industrijski otpad predstavlja izvor izuzetnog pritiska na sve segmente životne sredine, a posebno u slučajevima neadekvatnog upravljanja istim.

Na nacionalnom nivou, pokrenut je projekat čije aktivnosti uključuju rješavanje problema **deponija industrijskog otpada**: baseni crvenog mulja i odlagalište industrijskog otpada u KAP-u, odlagalište industrijskog otpada – grita u Brodogradilištu Bijela, odlagalište pepela i šljake „Maljevac“ u Pljevljima i flotacijsko jalovište olova i cinka Gradac - rudnik „Šuplja stijena“ u Pljevljima.

Poseban problem predstavljaju **zaostale hemikalije** u starim fabrikama iz vremena SFRJ koje su prošle kroz brojne transformacije i poslovne krize koje su uzrokovale neadekvatno staranje o hemikalijama u krugu fabrike.

Stanje životne sredine Crne Gore prati se na osnovu rezultata mjerenja ostvarenih realizacijom Programa **monitoringa životne sredine** i prikupljenih podataka, kroz direktnu saradnju institucija nadležnih za pojedine tematske oblasti i ovlašćenih laboratorija. Informacije o stanju životne sredine objavljuju se svake godine na web sajtu Vlade.

Ispitivanja uzoraka namirnica i predmeta opšte upotrebe, kao i vode za piće, vrše akreditovane laboratorije, a podatke sakuplja i statistički obrađuje Institut za javno zdravlje. Podaci koji se objavljuju u Statističkom godišnjaku prikazani su na osnovu broja ukupno ispitanih i neispravnih uzoraka u pogledu fizičko-hemijskih i mikrobioloških parametara, ali ne oslikavaju da li je i u kojoj mjeri do neispravnosti ispitivanih uzoraka došlo zbog prisustva hemikalija u nedozvoljenoj količini.

Prioritetni problemi u ovom segmentu analize su **zagađenje** uzrokovano korišćenjem hemikalija u industrijskoj proizvodnji sa **zastarjelim tehnologijama** i decenijskim odlaganjem nastalog otpada na privremene deponije, kao i **izostanak finalnog zbrinjavanja hemijskog /opasnog otpada i zaostalih hemikalija**. Stoga, dio aktivnosti u okviru ove strategije treba usmjeriti na unapređenje tehnologija u industrijskim postrojenjima i rješavanje pitanja industrijskog otpada i zastarjelih hemikalija.

- **Zakonodavni okvir za upravljanje hemikalijama**

Procedure i propisane obaveze u sektoru hemikalija u velikoj mjeri usaglašene su sa zahtjevima EU i relevantnim međunarodnim konvencijama. U Nacionalnoj strategiji za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena, s Akcionim planom za period 2016-2020. godine utvrđeni su vremenski okvir i aktivnosti u vezi s

transpozicijom većeg dijela pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena do kraja 2020. godine, uključujući i sektor hemikalija. Usklađivanje propisa planirano u sektoru hemikalija za period 2016-2017. je u potpunosti realizovano.

Prema Zakonu o hemikalijama iz 2017. godine, supstance pojedinačno, u smješama ili u proizvodu koje se proizvode ili stavljaju na tržište u ukupnim količinama preko 1t godišnje (u kalendarskoj godini), upisuju se u javno dostupan registar. **Registar hemikalija** vodi AZPŽS u elektronskoj formi. Upis hemikalija u registar hemikalija vrši se na osnovu prijave proizvođača odnosno uvoznika, koja se podnosi Agenciji i to najkasnije do 31. marta tekuće godine za hemikalije koje je su proizvedene, odnosno uvezene u prethodnoj godini.

Pravna lica i preduzetnici koji proizvode, uvoze, distribuiraju i dalje koriste i stavljaju u promet hemikalije i određene proizvode, dužna su da **propisno klasifikuju, označavaju i pakuju hemikalije**. Način i kriterijumi za klasifikaciju, označavanje i pakovanje hemikalije propisani su u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom (GHS) i uključuju **procjenu opasnosti** za koju su potrebna određena **stručna znanja i obuke**. S tim u vezi, radi efikasne implementacije propisa kojima se uređuje klasifikacija, pakovanje i označavanje hemikalija potrebno je podići administrativne kapacitete kako u AZPŽS, tako i kod nadležnih inspekcija i drugih nadležnih organa koji u svom radu između ostalog kontrolišu primjenu i ovih propisa.

Zakonom je utvrđeno da se nova ispitivanja hemikalija vrše po propisanim metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalija. Toksikološka i ekotoksikološka ispitivanja može da vrši laboratorija čiji je rad usklađen sa smjernicama dobre laboratorijske prakse (DLP). Smjernice i uslove za DLP propisuje Ministarstvo održivog razvoja i turizma, a po zahtjevu laboratorije, ispunjenost uslova DLP utvrđuje AZPŽS i izdaje DLP sertifikat. DLP sertifikat izdat od strane nadležnog organa države članice Radne grupe za DLP Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) priznaje se u Crnoj Gori.

Opasnu hemikaliju, kao i hemikaliju koja nije klasifikovana, ali sadrži opasne supstance mora da prati **bezbjednosni list** (safety data sheet), koji naročito sadrži identifikaciju hemikalije, podatke o načinu korišćenja, svojstvima hemikalije, mjere zaštite, kao i podatke o snabdjevaču hemikalije i dr. Ovo je dokument namijenjen profesionalnim korisnicima i drugim zainteresovanim stranama i pruža ključne informacije o hemikaliji. Stoga je kvalitet bezbjednosnog lista **od suštinskog značaja za komunikaciju o opasnostima i mjerama zaštite u vezi sa konkretnom hemikalijom**. S tim u vezi, neophodno je podići kapacitete nadležnih organa i privrede kroz obuke o izradi i sadržaju bezbjednosnog lista.

Zabrane i ograničenja za hemikalije za koje je detaljnom procjenom rizika u centralizovanoj proceduri u EU utvrđeno da predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu za određene načine upotrebe ili kada se nađu u određenim proizvodima (Aneks XVII REACH) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo podzakonskim propisom o zabrani i ograničenju korišćenja, stavljanja u promet i proizvodnji hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Ove **zabrane i ograničenja odnose se na određene supstance, pojedinačno, u smješama i/ili u proizvodima** najrazličitije namjene i tipa, između ostalog i u igračkama, sredstvima za čišćenje, tekstilu, materijalima i predmetima koji dolaze u dodir s hranom, elektronskoj i elektronskoj opremi i dr, te predstavljaju odraz propisa o hemikalijama na druge oblasti koja zahtijeva dobru međuresornu komunikaciju.

Detergenti se mogu stavljati na tržište samo ako **površinski aktivne supstance ispunjavaju propisane uslove u pogledu biorazgradljivosti**, kao i druge propisane uslove, a naročito one u pogledu **specifičnog načina obilježavanja** za detergente za opštu upotrebu uključujući i **naznačavanje sastava**. Uslovi u pogledu detergenata zasnovani su na principima ustanovljenim u EU (koji ne obuhvataju koncept zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe, s obzirom da su kroz

ograničenja i zabrane koje se odnose na supstance u sredstvima za čišćenje, utvrđeni ključni parametri kada su u pitanju potencijalni opasni sastojci detergenata).

Postupak davanja saglasnosti po prethodnom obavještanju (**PIC postupak**) sprovodi se za **izvoz** hemikalije koja se nalazi na Listi hemikalija za PIC postupak, odnosno za hemikalije sa Liste Roterdamske konvencije i ove hemikalije se mogu izvoziti samo pod uslovom da se o izvozu saglasi država uvoznica. **Uvoz** hemikalija sa ove Liste u Crnu Goru može se izvršiti ukoliko se izda saglasnost na osnovu prethodnog obavještenja nadležnog organa zemlje izvoznice. AZPŽS sprovodi upravne postupke vezano za PIC proceduru, a Uprava carina kontroliše sprovođenje navedenih odredbi. U daljem radu treba nastaviti sa sprođenjem PIC procedure po uspostavljenom konceptu, uz nastavak saradnje AZPŽS i Uprave carina.

Slobodan promet opasnih hemikalija može da vrši dobavljač kome je izdata **dozvola za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija**. Dozvola se može izdati dobavljaču koji ima **odgovarajući prostor za skladištenje i čuvanje opasnih hemikalija na način kojim se onemogućava dostupnost licima za upotrebu u nedozvoljene svrhe**. Postupak izdavanja dozvole vodi AZPŽS, na zahtjev dobavljača. Ova mjera doprinosi prevenciji neadekvatnog skladištenja i rukovanja hemikalijama.

Zakon o biocidnim proizvodima usaglašen sa odgovarajućim EU propisom (BPR) je donešen 2016. Ovaj zakon je **u početnoj fazi implementacije** s obzirom da je u primjeni od početka 2017. godine, a da je privredi ostavljeno godinu dana tranzicionog perioda da prilagodi svoje poslovanje. Za sada se u pogledu odobravanja stavljanja biocidnih proizvoda sprovodi **prva faza tj. upis u Privremenu listu** koja je daleko manje zahtjevna od druge faze izdavanja dozvole koja je usaglašena sa postupkom autorizacije po BPR i za koju se treba adekvatno pripremiti. **Zahtjevnost postupka autorizacije** reflektovaće se i na nadležne organe i na privredu. Naime, privreda mora da podigne svoje kapacitete radi ispunjavanja obaveza u pogledu autorizacije biocida (tj. druge faze izdavanja dozvole) i da obezbijedi sredstva za potrebna ispitivanja i izradu tehničkog dosijea, odnosno sredstva za dobijanje pristupa relevantnim podacima o aktivnoj supstanci ili sličnom biocidnom proizvodu od vlasnika takvih podataka. Nadležni organi moraju **obezbijediti kapacitete koji će vršiti procjenu biocidnog proizvoda** na osnovu tehničkog dosijea, odnosno procijeniti rizik i utvrditi uticaj biocida na zdravlje ljudi, životinja i životnu sredinu i na ciljane organizme, njegovu efikasnost i rizike prilikom upotrebe. Stoga je propisano da nadležni organ treba da **obrazuje stručnu komisiju** od sedam članova iz reda stručnjaka iz toksikologije, veterinarske medicine, farmacije, biologije, poljoprivrede, ekologije i humane medicine, sa specifičnim stručnim znanjima u pogledu regulatorne procjene rizika. Takođe, zakon ostavlja mogućnost izdavanja dozvole na osnovu priznavanja akta o priznavanju biocidnog proizvoda izdatog u skladu sa propisima EU, ali i u pogledu procjene takvih zahtjeva treba obezbijediti adekvatno obučeno osoblje koje će izvršiti procjenu rezimea dosijea. Podaci iz izdate dozvole o biocidnom proizvodu upisuju se u **Registar biocida koji je sastavni dio Registra hemikalija**. S obzirom da dobijanje dozvole predstavlja uslov za stavljanje biocida na tržište, inspeksijski nadzor u pogledu biocida treba da se zasniva na identifikaciji proizvoda koji spadaju u biocide, kontroli da li je za konkretan biocid izdata dozvola, odnosno rešenje o upisu u privremenu listu u prvoj fazi, te na kontroli klasifikacije i označavanja i bezbjednosnog lista. S obzirom da se radi o propisima koji su u ranoj fazi implementacije, te da ranije biocidi nijesu bili pod nadzorom kao posebna vrsta proizvoda neophodno je **podići kapacitete nadležnih organa kroz specifične obuke** kako u pogledu procjene biocidnog proizvoda, tako i u pogledu kontrole stavljanja na tržište biocida po principima ustanovljenim u EU.

Sistem upravljanja sredstvima za zaštitu bilja usklađen sa relevantnim propisima EU je **uspostavljen**. Otpočelo se sa inicijalnim aktivnostima u vezi sa procesom registracije sredstava za zaštitu bilja po principu priznavanja registracija iz EU. Veliki napredak je učinjen u pogledu uvođenja

principa održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja. Ipak, treba nastaviti sa relevantnim aktivnostima kako bi se sistem održavao i dalje razvijao.

Prioritetni izazov u ovom segmentu analize je dalje unapređenje zakonodavnog okvira kroz **nastavak usaglašavanja postojećih propisa sa relevantnim propisima EU**, imajući u vidu relativno česte izmjene EU propisa u ovoj oblasti radi prilagođavanja tehničkom progresu i/ili usaglašavanja sa zahtjevima međunarodnih sporazuma. Stoga, dio aktivnosti u okviru ove strategije treba da bude usmjeren na izmjene i dopune postojećih propisa radi dalje harmonizacije i ispunjavanja uslova za pristupanje EU, ali i na detaljno izvještavanje u vezi sa učinjenim izmjenama, a radi ažuriranja informacija potrebnih za pregovore o pristupanju EU.

- **Institucionalni okvir za upravljanje hemikalijama; međuresorna saradnja i koordinacioni mehanizmi**

Nadležna ministarstva, agencije i druge državne institucije za upravljanje hemikalijama su uspostavljene i operativne (izuzev Centra za kontrolu trovanja), kao i međuresorna saradnja i koordinacioni mehanizmi. Imajući u vidu da inspekcijski nadzor nad hemikalijama i biocidima uključuje više nadležnih inspekcija potrebno je održavati kontinuiranu razmjenu informacija između nadležnih inspekcija.

Realizacijom Plana reorganizacije i jačanja administrativnih kapaciteta za sektore životne sredine i klimatskih promjena u Crnoj Gori koji predviđa povećanje broja zaposlenih u svim resorima relevantnim za upravljanje hemikalijama za period 2017-2020 biće stvoreni kapaciteti u pogledu ljudstva potrebni i za aktivnosti u pogledu hemikalija u svim fazama njihovog životnog ciklusa.

Vidan napredak u implementaciji nacionalne legislative u sektoru hemikalija ostvaren je u pogledu sprovođenja administrativnih procedura, operativnosti nadležnih tijela, uspostavljanja sistema kontrole i nadzora. Ipak, veliki napor biće potreban u smislu jačanja administrativnih i stručnih kapaciteta kako bi se obezbijedila puna implementacija propisa u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda u narednom periodu i potpuno spremilo za obaveze koje će nastupiti kada Crna Gora postane članica EU. Potreba jačanja administrativnih kapaciteta se odnosi i na **povećanje broja zaposlenih** sa odgovarajućom stručnom spremom i posebnom obukom u pogledu sprovođenja relevantnih propisa, ali i na **poboljšanje IT alata** prvenstveno kako bi se osigurala sigurna veza sa EU bazama i alatima koji su neophodni za sprovođenje procedura u skladu sa REACH i BPR, kao i međusobna razmjena informacija. Pored toga, podaci iz registra hemikalija još uvijek nijesu dostupni u adekvatnoj elektronskoj formi, te je potrebna nabavka i instalacija IT alata kako bi se uspostavio **funkcionalan registar hemikalija** (uključujući i registar biocidnih proizvoda) koji bi omogućio razmjenu informacija između relevantnih nadležnih organa. Takođe, poželjno je objavljivanje statistički obrađenih podataka iz Registra hemikalija preko Informacionog sistema zaštite životne sredine kako bi se relevantne informacije iz registra učinile dostupnim javnosti. Ovaj portal je u probnoj fazi i sadrži veoma mali broj podataka. Uspostavljanje operativnosti ovog sistema je od veoma velikog značaja za čitavu oblast životne sredine, te treba dalje raditi na njegovom razvoju.

Takođe, treba dodatno raditi na **postizanju funkcionalnosti help deska** koji je uspostavljen u maju 2018, kroz dodatno obučavanje kadra u pogledu ovih specifičnih poslova, ali i kroz uvođenje web alata kako bi se što više informacija koje treba pružati u okviru help deska učinilo lako dostupnim bez potrebe za personalnom komunikacijom sa službenicima. Treba naglasiti da EU zakonodavstvo predviđa help desk za pružanje informacija u vezi REACH, CLP i BPR, te da službenici angažovani na helpdesku treba da ima administrativna i stručna znanja iz svih ovih oblasti, kao i komunikacione vještine prilagođene

radu na info pultu, koja se mogu dostići kroz odgovarajuće obuke i prenošenje iskustava od kolega koji u drugim državama rade na ovakvim poslovima.

Kada se radi o poslovima koji zahtijevaju specifična stručna znanja u oblasti toksikologije, ekotoksikologije i drugih oblasti povezanih sa regulatornom procjenom rizika, **nadogradnja potrebnih kapaciteta se može ostvariti kroz saradnju sa naučnim i istraživačkim institucijama uz dodatne obuke eksternih stručnjaka u oblasti regulatorne procjene rizika.** S tim u vezi, treba imati u vidu strateško opredjeljenje Crne Gore za pristupanje EU, te da EU propisi u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda predstavljaju u stručnom pogledu možda najzahtjevnije propise EU i da se od buduće države članice EU zahtjeva da obezbijedi kadrove koji će biti osposobljeni da efikasno sprovedu ove propise, uključujući i regulatornu procjenu rizika.

U pretpristupnom periodu treba iskoristiti tehničku pomoć raspoloživu iz EU fondova koja je na raspolaganju zemljama kandidatima za članstvo u EU i **obučiti administrativno osoblje i eksterne stručnjake za obavljanje poslova u oblasti upravljanja hemikalijama u punom obimu,** onakvom kakav će biti neophodan kada Crna Gora postane članica i dođe do pune primjene EU propisa u ovoj oblasti. S obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno dalje harmonizovati domaće zakonodavstvo, kao i **obezbijediti učešće predstavnika Crne Gore u svojstvu posmatrača u radu tjela ECHA** (poput CARACAL⁴⁷ i HelpNet⁴⁸) kako bi se pravovremeno dobile adekvatne informacije kako o izmjenama EU legislative, tako i mjerama za implementaciju, ali i uspostavila komunikacija i razmjena iskustava sa predstavnicima ECHA i zemalja članica u ovim tijelima.

Prioritetni izazov u ovom segmentu analize je **dalje unapređenje implementacije i jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta** radi ostvarivanja uslova za obavljanje poslova u oblasti upravljanja hemikalijama u punom obimu, kako u vezi sa poslovima u vezi sa procedurama preuzetim kroz nacionalno zakonodavstvo, tako i u pogledu obaveze zemlje kandidata da obezbijedi adekvatne kadrove za izvršavanje poslova koje će preuzeti kada postane punopravna članica. Stoga, dio aktivnosti u okviru ove strategije treba da bude usmjeren na **povećanje broja zaposlenih i poboljšanje IT alata, uspostavljanje registra hemikalija (uključujući i registar biocidnih proizvoda) u elektronskoj formi, postizanje funkcionalnosti help deska, obučavanje administrativnog osoblja i eksternih stručnjaka, ali i obezbjeđivanje učešća predstavnika Crne Gore u tehničkom radu tjela ECHA, poput CARACAL i HelpNet.**

- **Laboratorijska infrastruktura za ispitivanja u oblasti upravljanja hemikalijama**

Metode ispitivanja hemikalija preuzete su Pravilnikom o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije ("Sl. list CG", br. 68/17) iz EU Regulative 440/2008.

Laboratorije u Crnoj Gori imaju kapacitete i opremu za fizičko-hemijska ispitivanja, kao i određene akreditacije koje relativno lako mogu biti upotpunjene i drugim standardima zahtjevanim u

⁴⁷ Imajući u vidu činjenicu da su propisi iz ove oblasti direktno primjenjivi u državama članicama, za potrebe konsultovanja eksperata iz država članica, formirano je tijelo na EU nivou za međusobnu razmjenu informacija i savjetovanje u pogledu propisa koji se odnose na klasifikaciju, označavanje i pakovanje hemikalija (CLP Regulativa) i stavljanje na tržište hemikalija (REACH)- CARACAL. Ovo tijelo čine predstavnici organa vlasti država članica nadležnih za REACH i CLP, predstavnici EFTA i EEA zemalja, kao i predstavnici trećih država, međunarodnih organizacija i zainteresovanih strana u svojstvu posmatrača.

⁴⁸ HelpNet je mreža koju čine ECHA i nacionalne help desk službe za pomoć za BPR, CLP i REACH. Mreža je uspostavljena za poboljšanje saradnje u pitanjima od zajedničkog interesa. Koristi od ove saradnje uključuju postizanje uzajamnog razumijevanja u pogledu pravnih zahtjeva iz regulativa BPR, CLP i REACH te pružanje konzistentnih i usklađenih savjeta industriji i drugim zainteresovanim stranama.

pogledu fizičko-hemijskih ispitivanja iz gore pomenutog pravilnika. To se prvenstveno odnosi na CETI i Institut za javno zdravlje, mada ima i drugih laboratorija koje rade pojedina fizičko-hemijska ispitivanja.

U pogledu toksikoloških i ekotoksikoloških ispitivanja svojstva hemikalija u skladu smjernicama OECD i gore pomenutim pravilnikom, u Crnoj Gori nema institucija koje sprovode ovakva ispitivanja, niti onih koje rade u skladu sa principima dobre laboratorijske prakse (DLP). Ipak, s obzirom da najveći broj hemikalija na tržište Crne Gore dolazi iz uvoza, nije realno očekivati da se pojavi potražnja za većim brojem novih ispitivanja na tržištu Crne Gore. Stoga, ne postoji ekonomska isplativost za ulaganja u opremu i kadrove za takva ispitivanja u laboratorijama u Crnoj Gori, te se nijedna laboratorija nije obratila nadležnom organu za izdavanje DLP sertifikata. Ipak, legislativni uslovi su stvoreni za prihvatanje toksikoloških i ekotoksikoloških ispitivanja urađenih od strane laboratorija koje imaju DLP sertifikat izdat od strane nadležnog organa države članice OECD, te obraćanje takvim laboratorijama može biti opcija za slučaj da se sporadično pojavi potreba za takvim ispitivanjima.

S obzirom na gore opisanu situaciju u pogledu laboratorijskih kapaciteta i potreba u vezi sa ispitivanjima opasnih svojstava hemikalija, u ovom segmentu nijesu predviđene prioritetne aktivnosti za naredni četvorogodišnji period.

- **Upravljanje informacijama, pristup i korišćenje**

Pravo na **informisanje o pitanjima zaštite životne sredine** uređeno je u više propisa, kojima su u potpunosti transponovane odgovarajuće odredbe propisa EU o javnom pristupu informacijama o životnoj sredini i učešću javnosti u donošenju odluka po pitanjima zaštite životne sredine, koji su u skladu sa Arhuskom konvencijom.

U Crnoj Gori postoje **četiri Arhus centra** od kojih dva funkcionišu kao vladini centri u sklopu AZPŽS, dok su druga dva osnovani u sklopu NVO sa zadatkom da **obezbijede dostupnost informacija, učešće javnosti u donošenju odluka i pravo na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine**.

Potrebno je održavati saradnju sa nevladinim organizacijama i kontinuirano ih **uključivati u procese implementacije javnih politika** u ovoj oblasti, uključujući podoblast upravljanja hemikalijama.

Prioritetni izazov u ovom segmentu analize je **poboljšanje dostupnosti informacija o hemikalijama**. Poželjno je da podaci o broju izdatih dozvola i rješenja o hemikalijama i opisu upravnih postupaka u oblasti upravljanja hemikalijama koji su do sada bili sastavni dio Informacije o stanju životne sredine budu **upotpunjeni statistički obrađenim podacima iz registra hemikalija** koji će dati sliku o ključnim količinama hemikalija na tržištu Crne Gore i njihovoj raspodjeli po predviđenoj upotrebi, odnosno o privrednim sektorima u kojima se hemikalije koriste, kao i da relevantni podaci budu **dostupni na internet portalu** Informacionog sistema životne sredine.

- **Svijest o rizicima od hemikalija; Informisanje i edukacija; Aktivnosti nevladinog sektora; Pripremljenost za vanredne situacije**

Svijest potrošača i opšte javnosti o rizicima od hemikalija i potrebi adekvatnog upravljanja hemikalijama je na niskom nivou, iako nadležni organi i ovlašćene institucije u okviru svojih zaduženja sprovode informisanje i edukaciju. Radi zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, veoma je važno podići svijest o mogućem štetnom uticaju hemikalija i proizvoda koji ih sadrže na zdravlje ljudi i životnu sredinu, s posebnim osvrtom na hemikalije koje se upotrebljavaju u domaćinstvu, kao i na izloženost osjetljivih grupa poput djece i trudnica. S tim u vezi, potrebno je uključiti i druge zainteresovane strane u aktivnosti na podizanju svijesti, sa akcentom na uspostavljanje **partnerstva** nadležnih organa sa NVO, udruženjima potrošača i medijima na širenju informacija i podizanju svijesti u ovoj oblasti.

Aktivnosti **industrijskih udruženja** usmjerene su na pitanja od interesa za poslovanje i razvoj privrede, i među njima ključnu ulogu ima PKCG, kao nacionalna privredna komora. Imajući u vidu značajan uticaj koji će novi propisi u oblasti hemikalija u Crnoj Gori imati na privredne subjekte, u narednom periodu PKCG bi trebalo usmjeri dio svojih aktivnosti na edukaciju privrednika o novinama u propisima o hemikalijama i biocidnim proizvodima i pomoć u ispunjavanju sa njima povezanim obavezama, sa posebnim akcentom na potrebu uvođenja bezbjednijih hemikalija i tehnoloških procesa u industrijska postrojenja u Crnoj Gori.

U Crnoj Gori nema organizacije **civilnog društva** kojoj je upravljanje hemikalijama u fokusu. Takođe, pitanje zaštite zdravlja ljudi od hemikalija u proizvodima u svakodnevnoj upotrebi i podizanje svijesti opšte populacije o rizicima i mjerama zaštite prilikom upotrebe hemikalija ili proizvoda koji ih sadrže nije obrađivano od NVO, niti od udruženja potrošača. Ipak, s obzirom na rizike koje hemikalije predstavljaju po zdravlje ljudi i životnu sredinu, kao i novine koje uvođenje EU koncepta u upravljanju hemikalijama donosi, neka od ovih organizacija trebalo bi svoja interesovanja i kapacitete usmjeriti na ovu oblast kako bi se podigla svijest javnosti o ovoj temi i na taj način podstaklo adekvatno upravljanje hemikalijama u Crnoj Gori. S tim u vezi, ovakve aktivnosti civilnog sektora treba podstaći kroz saradnju sa nadležnim organima na realizaciji zajedničkih projekata.

Kadar **naučno-istraživačkog sektora** koji radi u oblasti hemije, tehnologije, medicine i farmacije i sl, s obzirom na postojeća znanja i profesionalne kapacitete, a nakon nadogradnje znanja u pogledu regulatorne procjene rizika, predstavlja opciju za dodatno poboljšanje kapaciteta angažovanjem eksternih stručnjaka koji bi pružali pomoć nadležnim organima u pogledu procjene rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda. Takođe, ovakvi stručnjaci sa izgrađenim profesionalnim autoritetom i specijalističkim znanjima u oblasti hemije, toksikologije i ekotoksikologije mogu dati značajan doprinos upravljanju hemikalijama učešćem u edukaciji ciljnih grupa i profesionalnih korisnika o opasnostima i rizicima od hemikalija.

Vezano za oblast **zaštite na radu**, svi privredni subjekti koji u svom radu rukuju sa hemikalijama ili ih koriste u proizvodnji treba da sprovedu detaljnu procjenu rizika pri izlaganju hemijskim materijama na radnim mjestima i utvrde načine bezbjednog rukovanja da bi se izbjeglo nepotrebno izlaganje ili stepen izlaganja sveo na minimum. Nivo svijesti zaposlenih stručnih lica je uglavnom na zadovoljavajućem nivou, ali potrebno je **nastaviti sa edukacijom zaposlenih** o potencijalnim opasnostima i mjerama zaštite, te uspostavljanjem odgovarajuće tehničke kontrole i/ili primjenom opreme za ličnu zaštitu **minimizovati izloženost na radnim mjestima**.

Pored toga, potrebno je **uspostaviti Centar za kontrolu trovanja** u sklopu jedne od zdravstvenih institucija, kao centralnu tačku za prijem i objedinjavanje informacija o trovanjima i hemikalijama kao potencijalnim uzročnicima trovanja, koja bi medicinskom osoblju ali i građanima bila kontinuirano na raspolaganju za relevantne informacije o reagovanju u slučaju trovanja, adekvatnom tretmanu i antidotima. Obaveza uspostavljanja Centra za kontrolu trovanja u EU proističe iz CLP i BPR regulativa prema kojoj su zemlje članice EU dužne da uspostave organe (često poznate kao centri za trovanje) za prikupljanje i objedinjavanje informacija o trovanjima hemijskim agensima, a u cilju formulisanja odgovarajućih preventivnih i kurativnih mjera u slučaju trovanja. Centar treba da ima osoblje specijalizovano u oblasti toksikologije i/ili urgentne medicine, potrebne baze podataka o adekvatnom tretmanu i antidotima, sredstva za reagovanje u slučaju trovanja, kao i da ima adekvatne komunikacione veze sa svim relevantnim zdravstvenim ustanovama. Takođe, imajući u vidu da je Institut za javno zdravlje zadužen za vođenje evidencija i zdravstveno-statističkih podataka, potrebno je uspostaviti blisku saradnju budućeg Centra za kontrolu trovanja sa ovim institutom radi efikasne i detaljne razmjene podataka u vezi sa trovanjima. Pored toga, budući centar treba da ima komunikaciju sa AZPŽS, ali i UBHVFP radi efikasne razmjene informacija o potencijalnim uzročnicima trovanja (hemikalijama,

biocidnim proizvodima i sredstvima za zaštitu bilja) koji se nalaze na tržištu Crne Gore, kao i preventivnim mjerama koje treba preduzeti za sprječavanje trovanja.

Legislativa i organi nadležni za vanredne situacije, uključujući i **hemijske udes**e, kao i relevantni planovi i koordinacioni mehanizmi su uspostavljeni i operativni. Obezbijedena je oprema koja odgovara potrebama za reagovanje u hemijskom udesu i sprovedene obuke za jedan tim spasilaca Službe zaštite Glavnog grada i dvije vježbe za testiranje odgovora na hemijski udes. Međutim, treba **nastaviti sa jačanjem kapaciteta u lancu službi za reagovanje u slučaju hemijskog akcidenta** na svim nivoima, kroz organizovanje obuka i nabavku adekvatne lične i kolektivne opreme. S tim u vezi preporučuje se uspostavljanje Nacionalnog trening centra za stručno osposobljavanje i usavršavanje pripadnika operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje i drugih učesnika sistema zaštite i spašavanja. Iako prevoz hemikalija predstavlja samo jednu od karika u sistemu u kojem se može dogoditi hemijski udes, tom sistemu treba posvetiti posebnu pažnju, jer iskustvo pokazuje da se značajan broj hemijskih udesa događa upravo u prevozu. Pored toga, treba dodatno osigurati pripremljenost operatera postrojenja u kojima se obavljaju aktivnosti sa značajnim količinama opasnih materija kroz kontrolu izvršavanja obaveza u pogledu izrada planova prevencije i zaštite od udesa.

Prioritetni izazovi i aspekti djelovanja u ovom segmentu analize su višestruki.

Nivo svijesti potrošača i opšte javnosti o rizicima od hemikalija i potrebi adekvatnog upravljanja hemikalijama **još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou**. Iako, nadležni organi i ovlašćene institucije (IJZ) u okviru svojih zaduženja i mogućnosti sprovode informisanje i edukacije određenih ciljnih grupa, da bi se postigao zadovoljavajući nivo svijesti opšte populacije u aktivnosti na podizanju svijesti o rizicima od hemikalija treba uključiti i druge zainteresovane strane, sa akcentom na **uspostavljanje partnerstva nadležnih organa sa NVO i udruženjima potrošača na širenju informacija i podizanju svijesti u ovoj oblasti**.

Potrebno je **uspostaviti Centar za kontrolu trovanja** koji će pored obavljanja uloge centralne tačke za prijem i objedinjavanje informacija o trovanjima, kontinuirano biti na raspolaganju medicinskom osoblju, ali i građanima, za relevantne informacije o reagovanju u slučaju trovanja, adekvatnom tretmanu i antidotima.

U vezi sa **mjerama zaštite pri izlaganju hemijskim materijama** na radnim mjestima, nivo svijesti zaposlenih stručnih lica je uglavnom na zadovoljavajućem nivou, ali potrebno je **nastaviti sa edukacijom zaposlenih** o potencijalnim opasnostima i mjerama zaštite, te uspostavljanjem odgovarajuće tehničke kontrole i/ili primjenom opreme za ličnu zaštitu **minimizovati izloženost na radnim mjestima**.

Takođe, treba **nastaviti sa jačanjem kapaciteta u lancu službi za reagovanje u slučaju hemijskog akcidenta** na svim nivoima kroz organizovanje obuka i nabavku adekvatne lične i kolektivne opreme.

- **Međunarodni sporazumi u vezi sa upravljanjem hemikalijama**

Crna Gora je pristupila glavnim **međunarodnim sporazumima** u oblasti životne sredine, uspostavila institucije i usvojila zakonske norme u ovoj oblasti. Ratifikovane konvencije u oblasti u oblasti hemikalija i otpada, podrazumijevaju **izvršavanje preuzetih obaveza i sprovođenje relevantnih konvencija** na nacionalnom nivou prvenstveno Stokholmske, Roterdamske, Bazelske i Minamatske konvencije. Takođe, s obzirom na dodatne obaveze koje se uvode aneksima na već ratifikovane konvencije, treba kontinuirano pratiti tendencije i dalje diskusije na sastancima u okviru ovih konvencija i blagovremeno se pripremati za ratifikaciju relevantnih amandmana i izvršavanje s njima

povezanim obavezama. **Jačanje međunarodne i regionalne saradnje** trebalo bi da donese višestruke koristi Crnoj Gori **na polju unapređivanja stanja po pitanju hemijske bezbjednosti**, s obzirom da razmjena iskustava u funkcionisanju sistema upravljanja hemikalijama uspostavljenog po principima definisanim u EU može biti od velikog značaja za unapređivanje sistema i definisanje izazova o kojima treba pregovarati u okviru poglavlja 27.

Prioritetni izazov u ovom segmentu analize predstavlja rad na **daljem izvršavanju preuzetih obaveza u pogledu ratifikovanih konvencija u oblasti hemikalija i otpada**. Takođe, s obzirom na strateško oprijedjenje Crne Gore pridruživanju EU, **jačanje međunarodne i regionalne saradnje na polju unapređivanja stanja po pitanju hemijske bezbjednosti** i razmjena iskustava u funkcionisanju sistema upravljanja hemikalijama uspostavljenog po principima definisanim u EU je od velikog značaja za unaprijeđivanje sistema i definisanje izazova o kojima treba pregovarati u okviru poglavlja 27.

III) CILJEVI, AKTIVNOSTI I PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE

3.1. STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI SA PRATEĆIM INDIKATORIMA USPJEHA I AKTIVNOSTIMA

Opšti strateški cilj koji se želi postići ovom strategijom je:

- **Izgradnja sistema upravljanja hemikalijama koji obezbjeđuje visok nivo zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, kao i poboljšanje slobodnog prometa sa državama EU i drugim državama uz podsticanje konkurentnosti crnogorske privrede kroz uvođenje bezbjednijih hemikalija i tehnoloških procesa.**

Navedeni cilj će se postići kroz ostvarivanje slijedećih operativnih ciljeva sa pratećim indikatorima uspjeha prikazanim u tabeli 14.

Tabela 14 - Operativnih ciljevi Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama sa pratećim indikatorima uspjeha

Operativni cilj	Indikator učinka
CILJ 1. Unapređenje regulatornog okvira u oblasti upravljanja hemikalijama kroz dalju harmonizaciju sa propisima EU	<ul style="list-style-type: none"> • Stepenn harmonizacije povećan transponovanjem amandmana na relevantne EU propise u nacionalno zakonodavstvo kroz izmjene i dopune postojećih propisa <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: stepenn harmonizacije pojedinačnog propisa u 2018. - Ciljna vrijednost: povećanje polaznog stepena harmonizacije za najmanje 50%, rok: 2022.
CILJ 2. Unapređenje implementacije postojećih propisa	<ul style="list-style-type: none"> • IT alati za efikasno vođenje Registra hemikalija (i registra biocidnih proizvoda kao sastavnog dijela), kao i statističku obradu podataka funkcionalni <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: registar se vodi u MS Excel koji nije povezan sa drugim informacionim sistemima. - Ciljna vrijednost: softversko rješenje posebno prilagođeno potrebama vođenja Registra hemikalija, podržano odgovarajućim hardverom, rok: 2021.
	<ul style="list-style-type: none"> • Dostupnost informacija preko Help deska poboljšana <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: informacije sa help deska dostupne na zahtjev korisnika upućen e-mailom ili telefonom - Ciljna vrednost: help desk web stranica sa informacijama, uputstvima i odgovorima na česta pitanja dostupna na web sajtu AZPŽS, rok: 2020.
CILJ 3. Jačanje administrativnih kapaciteta za efikasno vršenje nadležnosti u oblasti hemikalija	<ul style="list-style-type: none"> • Povećan broj zaposlenih na poslovima upravljanja hemikalijama <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: MORT 1, AZPŽS 3 - Ciljna vrijednost: MORT 4, AZPŽS 7, rok: 2022.
	<ul style="list-style-type: none"> • Službenici nadležnih organa i eksterni stručnjaci iz naučno-istraživačkih ustanova obučeni za poslove koji uključuju procjenu rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda

	<ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: nema osoblja/stručnjaka sa specifičnim obukama u pogledu procjene rizika - Ciljna vrijednost: 15 učesnika iz Crne Gore pohađalo obuke u pogledu procjene rizika, rok: 2021. <ul style="list-style-type: none"> • Predstavници CG učestvuju u radu tijela ECHA u svojstvu posmatrača <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: nema predstavnika CG koji učestvuju u radu ECHA tijela CARACAL i Help NET Ciljna vrijednost: 2 predstavnika CG učestvuju na sastancima CARACAL i Help NET u svojstvu posmatrača, rok: 2020
<p>CILJ 4. Poboljšanje dostupnosti informacija o hemikalijama i podizanje javne svijesti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podaci o hemikalijama dostupni na internet portalu EIS <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: nema podataka o hemikalijama u EIS - Ciljna vrijednost: podsekcija o hemikalijama uključena u EIS, rok: 2022 • Aktivnosti na podizanju javne svijesti o hemikalijama sprovedene uz učešće NVO i udruženja potrošača <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: nema NVO i udruženja potrošača čije su aktivnosti usmjerene na podizanje javne svijesti o hemikalijama - Ciljna vrijednost: najmanje 1 NVO i 1 udruženje potrošača uključeno u aktivnosti usmjerene na podizanje javne svijesti o hemikalijama, rok: 2022
<p>CILJ 5. Unapređenje mjera zaštite i pripremljenosti za slučajeve trovanja i hemijskih udesa</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljen Centar za kontrolu trovanja <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: nema ustanove koja obavlja poslove Centra za kontrolu trovanja u Crnoj Gori - Ciljna vrijednost: Centar za kontrolu trovanja uspostavljen u okviru jedne od zdravstvenih ustanova u CG, sprovedene dodatne obuke postojećeg kadra i potrebne specijalizacije, kao i nabavka opreme kako bi navedeni centar funkcionisao kao zasebna cjelina, rok 2020
<p>CILJ 6. Unapređenje tehnologija u industrijskim postrojenjima i rješavanje pitanja industrijskog otpada i zastarjelih hemikalija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Trajno zbrinjavanje otpada koji sadrži PCB <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: oko 700 tona opreme i otpada koji sadrži PCB se nalazi u CG - Ciljna vrijednost: identifikovane količine otpada koji sadrži PCB izvezene iz CG radi trajnog zbrinjavanja, rok: 2022
<p>CILJ 7. Unapređenje međunarodne i regionalne saradnje i sprovođenje relevantnih konvencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o ratifikaciji Minamata konvencije usvojen <ul style="list-style-type: none"> - Polazna vrijednost: Minamata konvencija potpisana 2014. - Ciljna vrijednost: Donesen Zakon o ratifikaciji Minamatske konvencije, rok: 2019

Aktivnosti koje se nalaze u funkciji ostvarivanja operativnih ciljeva, a koje se preporučuju za realizaciju u četvorogodišnjem periodu 2019-2022, su sljedeće:

- CILJ 1. Unapređenje zakonodavnog okvira kroz dalju harmonizaciju sa propisima EU u oblasti hemikalija i povezanim oblastima.

Aktivnost 1.1. Izmjene i dopune propisa o biocidnim proizvodima, uključujući i ažuriranje liste aktivnih supstanci dozvoljenih u biocidnom proizvodu;

Aktivnost 1.2. Izmjene i dopune propisa o sredstvima za zaštitu bilja, uključujući i ažuriranje liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja;

Aktivnost 1.3. Ažuriranje liste opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen;

Aktivnost 1.4. Izmjena i dopuna odredbi propisa kojima se u nacionalno zakonodavstvo transponuje EU uredba o živi radi usaglašavanja sa odredbama nove Regulative (EU) 2017/852 o živi, kao i ispunjavanja budućih obaveza koje proističu iz ratifikacije Minamatske konvencije;

Aktivnost 1.5. Ažuriranje liste klasifikovanih supstanci;

Aktivnost 1.6. Ažuriranje liste supstanci koje izazivaju zabrinutost;

Aktivnost 1.7. Izmjena i dopuna odredbi propisa o sredstvima za ishranu bilja;

Aktivnost 1.8. Ažuriranje propisa o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu;

Aktivnost 1.9. Priprema izvještaja o unapređenju zakonodavnog okvira u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda.

- CILJ 2. Unapređenje implementacije postojećih propisa

Aktivnost 2.1. Razvoj nacionalnog Help desk-a;

Aktivnost 2.2. Uspostavljanje Registra hemikalija u elektronskom obliku;

Aktivnost 2.3. Uspostavljanje Registra biocidnih proizvoda;

Aktivnost 2.4. Sprovođenje propisanih administrativnih postupaka u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima;

Aktivnost 2.5. Formiranje Komisije za procjenu biocida na osnovu tehničkog dosijea;

Aktivnost 2.6. Sprovođenje inspeksijskog nadzora nad primjenom propisa o hemikalijama i biocidnim proizvodima;

Aktivnost 2.7. Sprovođenje propisa o sredstvima za zaštitu bilja i dalje unapređenje održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja;

Aktivnost 2.8. Redovno izještavanje o implementaciji u oblasti upravljanja hemikalijama i biocidnim proizvodima.

- CILJ 3. Jačanje administrativnih kapaciteta za efikasno vršenje nadležnosti u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda.

Aktivnost 3.1. Jačanje administrativnih kapaciteta za sprovođenje pravne tekovine EU;

Aktivnost 3.2. Izgradnja kapaciteta za učešće u radu tijela ECHA;

Aktivnost 3.3. Edukacija o procjeni opasnosti hemikalija (CLP) i komunikaciji opasnosti putem etikete i SDS;

Aktivnost 3.4. Edukacija o procjeni rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda;

Aktivnost 3.5. Studijska posjeta EU o principima kontrole i nadzora u oblasti upravljanja hemikalijama i biocidima;

Aktivnost 3.6. Edukacija o korišćenju odgovarajućih IT alata (IUCLID i R4BP).

- CILJ 4. Poboljšanje dostupnosti informacija o hemikalijama i podizanje javne svijesti

Aktivnost 4.1. Prikupljanje i objavljivanje podataka o hemikalijama;

Aktivnost 4.2. Podizanje svijesti o hemikalijama i načinima za minimizaciju njihovih štetnih efekata po zdravlje ljudi i životnu sredinu;

Aktivnost 4.3. Informisanje i edukacija stanovništva uz participaciju NVO i udruženja potrošača.

- CILJ 5. Unapređenje mjera zaštite i pripremljenosti za slučajeve trovanja i hemijskih udesa

Aktivnost 5.1. Dalje jačanje mjera zaštite pri izlaganju hemijskim materijama na radnim mjestima;

Aktivnost 5.2. Uspostavljanje Centra za kontrolu trovanja;

Aktivnost 5.3. Dalje jačanje pripremljenosti za reagovanje u slučaju hemijskog udesa.

- CILJ 6. Unapređenje tehnologije u industrijskim postrojenjima i rješavanje pitanja industrijskog otpada i zastarjelih hemikalija

Aktivnost 6.1. Primjena mjera za smanjenje emisija opasnih hemikalija na izvoru uz uvođenje najboljih dostupnih tehnika (BAT);

Aktivnost 6.2. Stvaranje uslova za izbacivanje iz upotrebe ili dekontaminaciju opreme koja sadrži PCB i trajno zbrinjavanje otpada koji sadrži PCB;

Aktivnost 6.3. Izrada programa za rješavanje pitanja istorijskog industrijskog otpada;

Aktivnost 6.4. Izrada programa za rješavanje pitanja zaostalih i napuštenih hemikalija.

- CILJ 7. Unapređenje međunarodne i regionalne saradnje i sprovođenje relevantnih konvencija

Aktivnost 7.1. Jačanje međunarodne i regionalne saradnje;

Aktivnost 7.2. Sprovođenje obaveza u skladu sa međunarodnim ugovorima;

Aktivnost 7.3. Ratifikacija Minamatske konvencije.

Detaljan opis aktivnosti za ostvarivanje operativnih ciljeva, kao i rokovi, nosioci aktivnosti, indikatori realizacije i finansijska procjena/izvori finansiranja, dati su u sklopu Akcionog plana u poglavlju V Strategije.

3.2. PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA

3.2.1. Praćenje sprovođenja strategije i godišnje izvještavanje

U cilju praćenja ostvarenja ciljeva utvrđenih Strategijom, neophodno je redovno praćenje: sprovođenja konkretnih aktivnosti, ispunjenosti rokova i indikatora. Izvještavanje o praćenju sprovođenja izvršiće se po zavšetku svake kalendarske godine u okviru perioda na koji se odnosi Strategija. U godišnjem

izvještaju sumiraće se ostvareni rezultati i dati predlozi za eventualna poboljšanja realizacije u toku sprovođenja Strategije.

S tim u vezi, kao mjera za osiguranje adekvatnog praćenja i koordinaciju svih nosilaca aktivnosti uključenih u realizaciju Akcionog plana preporučuje se da Radna grupa osnovana radi izrade Strategije, bude zadužena i za praćenje njenog sprovođenja, uz eventualne izmjene i dopune članova po potrebi. Radna grupa za praćenje treba da se sastoji od predstavnika nadležnih organa koji su identifikovani kao nosioci pojedinih aktivnosti iz Akcionog plana, sa posebnim fokusom na sledeće odgovornosti u pogledu obezbijedivanja podataka:

- MORT- podaci o propisima u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima, aktivnostima na projektima u oblasti upravljanja hemikalijama i otpadom uključujući sprovođenje konvencija, i sl;
- AZPŽS- podaci o upravnim postupcima u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima, o radu Help desk, o Registru hemikalija/biocidnih proizvoda;
- UIP -podaci o inspekcijskom nadzoru koji sprovode ekološka i sanitarna inspekcija;
- UBHVFP - podaci u vezi sa propisima i upravnim postupcima u vezi sa sredstvima za zaštitu i ishranu bilja, podaci o aktivnostima u vezi održive upotrebe pesticida, kao i o inspekcijskom nadzoru koje sprovode fitosanitarna i veterinarska inspekcija;
- MRSS (Direkcija za poslove zaštite i zdravlja na radu) - podaci o aktivnostima u vezi sa zaštitom zdravlja na radu pri izlaganju hemijskim materijama;
- MZ - podaci u vezi sa uspostavljanjem i radom Centra za kontrolu trovanja;
- IJZ i CETI - podaci o aktivnostima u vezi sa laboratorijskim ispitivanjima hemikalija i proizvoda koji ih sadrže;
- UCG – podaci o učešću u edukacijama u oblasti hemikalija;
- ME - podaci o aktivnostima u vezi zaštite potrošača u pogledu hemijske bezbjednosti proizvoda;
- MUP (Direktorat za vanredne situacije) - podaci o aktivnostima u vezi sa hemijskim udesima i prevozom opasnih materija.

Aktivnosti na praćenju sprovođenja Strategije koordiniraće MORT. Svaki nosilac aktivnosti iz Akcionog plana dužan je da po završetku kalendarske godine, a po potrebi i češće, dostavi MORT podatke u vezi sa realizacijom aktivnosti utvrđenih Akcionim planom. MORT je zadužen za objedinjavanje podataka i pisanje Godišnjeg izvještaja o sprovođenju Strategije, a na osnovu podataka sa kojima raspolaže kao primarno nadležan organ za upravljanje hemikalijama, kao i podataka koje dostave drugi nosioci pojedinih aktivnosti iz Akcionog plana u skladu sa svojim nadležnostima. Godišnji izvještaj dostavlja se Vladi preko Generalnog sekretarijata Vlade⁴⁹ do 31. marta tekuće za prethodnu godinu. Godišnji izvještaj se objavljuje na internet stranici MORT-a.

3.2.2. Evaluacija i završno izvještavanje

Po završetku četvorogodišnjeg perioda 2019-2022. na koji se odnosi Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama, potrebno je izvršiti evaluaciju implementacije Strategije, odnosno analizu efekata svih sprovedenih aktivnosti i stepena ispunjenosti ciljeva Strategije kako bi se izveli zaključci i preporuke za naredni četvorogodišnji period.

⁴⁹ Prije dostavljanja izvještaja Vladi, potrebno je da Generalni sekretarijat Vlade da mišljenje na Izvještaj, odnosno provjeri njegovu strukturu i sadržinu u pogledu usaglašenosti sa zahtjevima Metodologije koja prati Uredbu o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strategijskih dokumenata.

Osnovni princip procesa evaluacije biće da obezbijedi nezavisnost i objektivnost u analizi relevantnosti, efikasnosti, efektivnosti i održivosti aktivnosti i programa u oblasti upravljanja hemikalijama, s ciljem da se odrede jasne smjernice za dalje unapređenje sistema upravljanja hemikalijama.

Stoga se preporučuje da evaluaciju sprovođenja ove strategije izradi nezavisni evaluator, a sredstva za njegovo angažovanje treba predvidjeti u sklopu budžeta za završnu godinu sprovođenja Strategije.

Evaluacija se sprovodi nakon završetka perioda na koji se odnosi strateški dokument i sastavni je dio Završnog izvještaja o sprovođenju Strategije. Pored evaluacije efekata i stepena ispunjenosti ciljeva Strategije za realizovani period, Završni izvještaj sadrži i podatke o sprovedenim aktivnostima, napomene u vezi sa teškoćama koje su se javile u realizaciji i predloge za njihovo otklanjanje, kao i obrazloženja za izostanak realizacije pojedinih aktivnosti. Proces evaluacije koordiniraće MORT, koji će biti zadužen i za dostavljanje Završnog izvještaja Vladi preko Generalnog sekretarijata Vlade, a podatke potrebne za evaluaciju sprovedenih aktivnosti u okviru svojih nadležnosti obezbijediće predstavnici nadležnih organa u okviru radne grupe (MORT, AZPŽS, UIP, UBHVFP, MRSS, MZ, ME, MUP, UCG, IJZ i CETI). Završni izvještaj se objavljuje na internet stranici MORT-a.

IV) REZIME

4.1 KRATKA INFORMACIJA O CILJEVIMA I OČEKIVANIM REZULTATIMA STRATEGIJE

Hemikalije predstavljaju veoma bitnu kariku privrednog razvoja, neophodne su za ostvarenje savremenog načina života i sastavni su dio svakodnevice. Bez dobre prakse u upravljanju i odlaganju, hemikalije mogu da predstavljaju rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Počev od 2006. godine, kada je na nivou UN usvojen i **Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama (SAICM)** širom svijeta raste posvećenost uspostavljanju adekvatnog sistema upravljanja hemikalijama. Između ostalog, SAICM podstiče države da naprave procjenu situacije i izrade nacionalne programe bezbjednog upravljanja hemikalijama. Evropska unija preporučuje izradu Strategije upravljanja hemikalijama kao osnove za uspostavljanje integrisanog, djelotvornog i racionalnog sistema za bezbjedno upravljanje hemikalijama usklađenog s propisima i praksom Evropske unije, a prvenstveno REACH. U nacionalnom kontekstu, članom 63 Zakona o hemikalijama ("Sl. list CG", br. 51/17) predviđeno je donošenje Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama u cilju obezbjeđivanja adekvatnog upravljanja hemikalijama, od proizvodnje, odnosno uvoza do odlaganja.

Nacionalna strategija upravljanja hemikalijama 2019-2022. godina, s Akcionim planom za period 2019-2022. godine, na bazi opsežne analize i ocjene stanja hemijske bezbjednosti u Crnoj Gori, utvrđuje glavne strateške pravce i mjere za razvoj sistema upravljanja hemikalijama u Crnoj Gori, uzimajući u obzir potrebu za nadogradnjom postojećeg sistema, kao i daljim usaglašavanjem sa zakonodavstvom i praksom Evropske unije.

Opšti strateški cilj koji se želi postići ovom strategijom je:

- Izgradnja sistema upravljanja hemikalijama koji obezbjeđuje visok nivo zaštite zdravlja ljudi i životne sredine, kao i poboljšanje slobodnog prometa sa državama EU i drugim državama uz podsticanje konkurentnosti crnogorske privrede kroz uvođenje bezbjednijih hemikalija i tehnoloških procesa.

To će se postići kroz ostvarivanje sljedećih **operativnih ciljeva**:

1. Unapređenje regulatornog okvira u oblasti upravljanja hemikalijama kroz dalju harmonizaciju sa propisima EU;
2. Unapređenje implementacije postojećih propisa;
3. Jačanje administrativnih kapaciteta za efikasno vršenje nadležnosti u oblasti hemikalija;
4. Poboljšanje dostupnosti informacija o hemikalijama i podizanje javne svijesti;
5. Unapređenje mjera zaštite i pripremljenosti za slučajeve trovanja i hemijskih udesa;
6. Unapređenje tehnologija u industrijskim postrojenjima i rješavanje pitanja industrijskog otpada i zastarjelih hemikalija;
7. Unapređenje međunarodne i regionalne saradnje i sprovođenje relevantnih konvencija.

U tu svrhu utvrđen je Akcioni plan koji sadrži 36 aktivnosti koje treba realizovati u periodu 2019-2022. godine kako bi se unaprijedio sistem upravljanja hemikalijama u Crnoj Gori. Realizacijom planiranih aktivnosti postići će se neophodni uslovi i obezbjediti potrebni kapaciteti da se stavljanje na tržište, snabdijevanje, upotreba, skladištenje i odlaganje hemikalija u Crnoj Gori obavlja na bezbjedan način uz primjenu savremene prakse i principa usklađenih sa EU. Posebna pažnja posvetiće se adekvatnom informisanju o hemikalijama i podizanju javne svijesti o mogućem štetnom uticaju hemikalija i odgovarajućim mjerama prevencije. Strategijom se predviđa da se u određene aktivnosti, pored nadležnih organa kao nosilaca aktivnosti, uključe i drugi akteri, poput naučnoistraživačkog sektora, NVO i udruženja potrošača i sl. koji svojim djelovanjem mogu doprinijeti adekvatnom informisanju i podizanju javne svijesti.

Aktivnosti iz Akcionog plana finansiraće se dijelom iz budžeta (u ukupnom iznosu €54.000), dok će se dio aktivnosti u vezi sa jačanjem kapaciteta, unapređenjem implementacije propisa i podizanjem javne svijesti finansirati iz eksternih izvora, i to IPA, TAIEX, SAICM- Quick start programe i sl. u iznosu navedenom za svaku relevantnu aktivnost iz Akcionog plana za koju treba aplicirati za sredstva iz donacija (u ukupnom iznosu €500.000).

V) AKCIONI PLAN

5.1. AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE NACIONALNE STRATEGIJE UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Radi ostvarivanja ciljeva utvrđenih Nacionalnom strategijom upravljanja hemikalijama s Akcionim planom za period 2019-2022. potrebno je sprovesti aktivnosti utvrđene Akcionim planom u tabeli 15.

Za finansiranje aktivnosti predviđenih Akcionim planom obezbijeđeno je finansiranje dijelom iz budžeta (u ukupnom iznosu od 54.000 €), dok je za finansiranje dijela aktivnosti u vezi sa jačanjem kapaciteta, unapređenjem implementacije propisa i podizanjem javne svijesti predviđeno finansiranje iz donatorskih sredstava i to IPA, TAIEX, SAICM- Quick start programe i sl. u iznosu navedenom za svaku relevantnu aktivnost iz Akcionog plana za koju treba aplicirati za sredstva iz donacija (u ukupnom iznosu od 500.000 €). S obzirom da je donošenje i sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama obaveza utvrđena Zakonom o hemikalijama, te da se za njeno sprovođenje, odnosno obavljanje poslova u vezi sa upravljanjem hemikalija, sredstva redovno odobravaju iz Budžeta Crne Gore, kao i usljed činjenice da su za poslove u vezi sa transpozicijom, implementacijom i primjenom pravne tekovine EU u ovoj oblasti već opredeljena sredstva u vezi sa sprovođenjem relevantnog dijela Nacionalne strategije za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena, a radi izbjegavanja dvostrukog planiranja sredstava za iste namjene, sredstva koja će se izdvojiti iz budžeta za sprovođenje pojedinih aktivnosti iz Akcionog plana nijesu posebno naznačena, već samo budžet kao njihov izvor.

Tabela 15 - Akcioni plan sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja hemikalijama za period 2019-2022. godine

Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
CILJ 1: Unapređenje zakonodavnog okvira kroz dalju harmonizaciju sa propisima EU u oblasti hemikalija i povezanim oblastima				
Aktivnost 1.1. Izmjene i dopune propisa o biocidnim proizvodima, uključujući i ažuriranje liste aktivnih supstanci dozvoljenih u biocidnom proizvodu	2019-kontinuirano	MORT	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> S obzirom da se radi o relativno novim propisima na čijoj implementaciji tek treba raditi radi daljeg poboljšanja zakonodavnog okvira u pogledu biocida planirana je izmjena i dopuna većeg broja pravilnika.				

Aktivnost 1.2. Izmjene i dopune propisa o sredstvima za zaštitu bilja, uključujući i ažuriranje liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja	2019- kontinuirano	MPRR	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Nacionalni propisi u oblasti sredstava za zaštitu bilja su u značajnoj mjeri usklađeni sa propisima EU, ali s obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno sprovesti aktivnosti dalje harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim amandmanima na propise EU u pogledu sredstava za zaštitu bilja.				
Aktivnost 1.3. Ažuriranje liste opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen	2020	MORT	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Nacionalni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama su u značajnoj mjeri usklađeni sa propisima EU, ali s obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno sprovesti aktivnosti dalje harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim amandmanima na propise EU, koji uključuju amandmane u pogledu opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen.				
Aktivnost 1.4. Izmjene i dopune odredbi propisa kojima se u nacionalno zakonodavstvo transponuje EU uredba o živi radi usaglašavanja sa odredbama nove Regulative (EU) 2017/852 o živi, kao i ispunjavanja budućih obaveza koje proističu iz ratifikacije Minamatske konvencije	2020	MORT	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Radi usaglašavanja sa odredbama nove Regulative (EU) 2017/852 o živi, kao i ispunjavanja budućih obaveza koje proističu iz ratifikacije Minamata konvencije biće potrebne izmjene i dopune postojećih nacionalnih propisa koji sadrže odredbe o živi.				
Aktivnost 1.5. Ažuriranje liste klasifikovanih supstanci	2021	MORT	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Nacionalni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama su u značajnoj mjeri usklađeni sa propisima EU, ali s obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno sprovesti aktivnosti dalje harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim amandmanima na propise EU, koji uključuju amandmane u pogledu liste klasifikovanih supstanci.				

Aktivnost 1.6. Ažuriranje liste supstanci koje izazivaju zabrinutost	2021	MORT	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Nacionalni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama su u značajnoj mjeri usklađeni sa propisima EU, ali s obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno sprovesti aktivnosti dalje harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim amandmanima na propise EU, koji uključuju amandmane u pogledu liste supstanci koje izazivaju zabrinutost.				
Aktivnost 1.7. Izmjene i dopune odredbi propisa o sredstvima za ishranu bilja	2022	MPPR	Usvojene izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Radi usaglašavanja sa odredbama najavljenih amandmana na Uredbu (EU) 2003/2003 biće potrebno dalje usaglašavanje nacionalnih propisa o sredstvima za ishranu bilja.				
Aktivnost 1.8. Ažuriranje propisa o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu	2022	MORT	izmjene i dopune propisa	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Nacionalni propisi u oblasti upravljanja hemikalijama su u značajnoj mjeri usklađeni sa propisima EU, ali s obzirom na kontinuirano prilagođavanje EU propisa tehničkom napretku biće potrebno sprovesti aktivnosti dalje harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantnim amandmanima na propise EU u pogledu zabrana i ograničenja.				
Aktivnost 1.9. Priprema izvještaja o unapređenju zakonodavnog okvira u oblasti hemikalija	Kontinuirano	MORT	Izvještaj o daljoj harmonizaciji propisa u oblasti hemikalija	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> U vezi sa procesom pregovora o pristupanju EU i otvaranje pregovora u okviru poglavlja relevantnih za hemikalije, te će u toku pregovora biće potrebne ažurirane informacije i dodatna pojašnjenja od organa nadležnih za pojedine oblasti. S tim u vezi, biće potrebna priprema adekvatnih izvještaja o harmonizaciji nacionalnih propisa u sektoru hemikalija sa odredbama relevantnih propisa EU.				

CILJ 2. Unapređenje implementacije postojećih propisa

Aktivnost 2.1. Razvoj nacionalnog help deska	Kontinuirano	AZPŽS	<ul style="list-style-type: none"> • Broj pruženih odgovora u kontinuiranom porastu za 20% godišnje • Relevantne informacije dostupne na web stranici help deska 	Redovna aktivnost (0.00 €) (za redovan rad nadležnih organa) i IPA (€10.000 za razvoj vještina zaposlenih)
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Crna Gora je u maju 2018. uspostavila nacionalni help desk u okviru AZPŽS, odnosno službu za pomoć korisnicima koja pruža informacije i savjete (proizvođačima, uvozniciima i distributerima) o odgovornostima i obavezama u vezi sa nacionalnim propisima o hemikalijama i biocidnim proizvodima, što je u skladu sa zahtjevima propisanim EU regulativama REACH i CLP, kao i BPR. Nacionalni help desk treba da sprovedenje svojih zadataka obavlja pružanjem konkretnih odgovora u direktnim konsultacijama sa korisnicima putem telefona ili e-maila, ali i preko internet prezentacije, uputstava, brošura, seminara i sl. S tim u vezi, neophodno je obučiti službenike koji rade na help desku za ove specifične poslove kako u pogledu potrebnih znanja u pogledu tumačenja odredbi relevantnih propisa, ali i u vještinama komunikacije, za šta se preporučuje edukacija u okviru EU tehničke pomoći (IPA) i/ili razmjena iskustava sa kolegama iz drugih sličnih službi u okviru sastanaka Help Net mreže, u kojoj je Crna Gora, kao zemlja kandidat, dobila status posmatrača u avgustu 2018. Takođe, neophodno je izraditi web stranicu na internet stranici AZPŽS, na kojoj će se nalaziti sva relevantna uputstva i materijali u elektronskom obliku, odnosno direktno dostupni korisnicima.</p>				
Aktivnost 2.2. Uspostavljanje Registra hemikalija u elektronskom obliku	2021-Kontinuirano	AZPŽS, MORT	<ul style="list-style-type: none"> • IT alati nabavljeni i instalirani • Registar dostupan u elektronskom obliku 	€120,000 Izvor: IPA
<p><i>Opis aktivnosti:</i> U cilju ispunjavanja obaveza preuzetih novim Zakonom o hemikalijama neophodno je uspostavljanje elektronskog Registra hemikalija. Ovo je neophodno radi adekvatnog čuvanja i adekvatne statističke obrade podataka o hemikalijama na tržištu Crne Gore. S tim u vezi neophodno je razviti adekvatne IT alate (softwere i hardware), koji bi omogućili adekvatno čuvanje i statističku obradu dostupnih podataka u prvoj</p>				

fazi, on-line podnošenje prijave za upis u registar u drugoj fazi, ali i dali potporu za uspostavljanje sigurne veze sa EU bazama podataka u trećoj fazi. S tim u vezi, ova aktivnost treba da se sprovede u okviru relevantnog IPA projekta, a sve u cilju da elektronski Registar hemikalija postane u operativan najkasnije do kraja 2020. Nadležnim organima koji u svom radu koriste podatke o hemikalijama, poput MORT, UIP, Uprave carina, budućeg Centra za kontrolu trovanja i dr. treba omogućiti odgovarajuće nivoe pristupa, a određene podatke iz registra treba učiniti javno dostupnim, ukoliko je moguće povezivanjem statističkih podataka sa portalom Informacionog sistema životne sredine.

Aktivnost 2.3. Uspostavljanje Registra biocidnih proizvoda	2021- Kontinuirano	AZPŽS, MORT	Registar uspostavljen kao sastavni dio Registra hemikalija	Sredstva u okviru aktivnosti 2.2.
---	-----------------------	-------------	--	-----------------------------------

Opis aktivnosti: U skladu sa Zakonom o biocidnim proizvodima potrebno je uspostaviti Registar biocidnih podataka na osnovu podataka iz dozvole. Registar treba da bude sastavni dio Registra hemikalija i da se vodi u elektronskoj formi te u tom smislu prilikom razvijanja IT alata za Registar hemikalija treba imati u vidu i potrebu uključivanja relevantnih podataka o biocidnim proizvodima. Kroz IPA II 2014-2020 (koja je odobrena u decembru 2016.), Crna Gora planira da izradi Registar hemikalija i biocidnih proizvoda, koji će biti uspostavljeni u AZPŽS u skladu sa zahtjevima Regulative REACH i Regulative o biocidima.

Aktivnost 2.4. Sprovođenje propisanih administrativnih postupaka	Kontinuirano	AZPŽS	Broj izdatih akata u upravnim postupcima	Redovna aktivnost (0.00 €)
---	--------------	-------	--	----------------------------

Opis aktivnosti: Kako bi se nesmetano odvijalo stavljanje u promet hemikalija i biocidnih proizvoda, ukoliko su propisani uslovi ispunjeni, neophodno je nastaviti sa sprovođenjem propisanih upravnih postupaka, uključujući izdavanje dozvola za obavljanje slobodnog prometa hemikalija, sprovođenje PIC procedura, upis hemikalija u Registar hemikalija, upis biocida u privremenu listu, odnosno izdavanje dozvola za stavljanje biocida u promet i upotrebu i dr.

Aktivnost 2.5. Formiranje Komisije za procjenu biocida na osnovu tehničkog dosijea	Kada bude podnesen zahtjev	AZPŽS	Odluka o formiranju Komisije usvojena	4.000€ Aktivnost pokrivena iz budžeta ⁵⁰
---	----------------------------	-------	---------------------------------------	--

Opis aktivnosti: S obzirom da je u drugoj fazi postupka za izdavanje dozvole za biocidne proizvode neophodna pomoć stručnjaka sa multidisciplinarnim znanjima, Zakonom o biocidnim proizvodima predviđeno je formiranje stručne Komisije koja se sastoji od sedam članova iz

⁵⁰ U slučaju da bude podnesen zahtjev.

reda stručnjaka iz toksikologije, veterinarske medicine, farmacije, biologije, poljoprivrede, ekologije i humane medicine. Nakon izvršene procjene biocida na osnovu tehničkog dosijea, Komisija sačinjava stručno mišljenje za izdavanje dozvole.				
Aktivnost 2.6. Sprovođenje inspekcijskog nadzora nad primjenom propisa o hemikalijama i biocidnim proizvodima	2019-Kontinuirano	UIP, UBHVFP	Izveštaji o sprovedenom nadzoru	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> U pogledu inspekcijskog nadzora u ovoj oblasti treba nastaviti sa sprovođenjem kontrola prema postojećoj podjeli nadležnosti na više inspekcija, uz kontinuiranu razmjenu saznanja i iskustava u nadzoru nad primjenom propisa o hemikalijama i biocidnim proizvodima, a s obzirom na unakrsnu prirodu propisa.				
Aktivnost 2.7. Sprovođenje propisa o sredstvima za zaštitu bilja i dalje unapređenje održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja	Kontinuirano	UBHVFP, MPRR	<ul style="list-style-type: none"> • Broj izdatih akata u upravnim postupcima • Broj održanih seminara 	Redovna aktivnost (0.00 €)
<i>Opis aktivnosti:</i> Sistem upravljanja sredstvima za zaštitu bilja usklađen sa relevantnim propisima EU je uspostavljen i funkcionalan. Otpočelo se sa pripremom sprovođenja procesa registracije sredstava za zaštitu bilja po principu priznavanja registracija iz EU. Veliki napredak je učinjen u pogledu uvođenja principa održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja. Ipak, treba nastaviti sa relevantnim aktivnostima kako bi se sistem održavao i dalje razvijao.				
Aktivnost 2.8. Redovno izještavanje o upravljanju hemikalijama	Kontinuirano	AZPŽS, MORT	<ul style="list-style-type: none"> • Godišni izvještaj o upravljanju hemikalijama • Godišni izvještaj o sprovođenju Strategije 	Redovna aktivnost (0.00 €)

Opis aktivnosti: Shodno Zakonu o hemikalijama Agencija vrši praćenje upotrebe i stavljanja na tržište hemikalija i na osnovu praćenja hemikalija sačinjava Izvještaj o upravljanju hemikalijama koji dostavlja Ministarstvu, najkasnije do 31. marta tekuće za prethodnu godinu. Podaci iz ovog izvještaja su sastavni dio Informacije o stanju životne sredine. Takođe, potrebno je redovno izještavanje o realizaciji strateških dokumenata.

CILJ 3. Jačanje administrativnih kapaciteta za efikasno vršenje nadležnosti u oblasti hemikalija i biocidnih proizvoda

Aktivnost 3.1. Jačanje administrativnih kapaciteta za sprovođenje pravne tekovine EU	Kontinuirano	MORT, APŽS	Povećanje broja zaposlenih (MORT-sa 1 na 4, AZPŽS-sa 3 na 6)	Aktivnost pokrivena iz budžeta
---	--------------	------------	--	--------------------------------

Opis aktivnosti: Biće neophodni veliki naponi u pogledu jačanja administrativnih kapaciteta, kako u pogledu broja službenika, tako i u pogledu potrebnih stručnih znanja za sprovođenje pravne tekovine na ovom polju. Naime, MORT i AZPŽS moraju da na poslovima u vezi upravljanja hemikalijama angažuju dovoljno osoblja s odgovarajućim tehničkim znanjem i obukom kako bi postojao kapacitet za obezbjeđivanje djelotvornog sprovođenja pravne tekovine. Iz tog razloga potrebno je obezbijediti adekvatan administrativni kadar i usmjeriti resurse na uspostavljanje mreže stručnjaka u ovoj oblasti koji bi kasnije kroz dodatne obuke nadogradili znanja. To se posebno odnosi na kapacitete za procjenu rizika koji zahtijevaju značajno jačanje i veoma specifična stručna znanja. Primjera radi, u pogledu obaveza iz REACH Uredbe, Crna Gora još uvijek nema sopstvene kapacitete za evaluaciju supstanci, kao ni za izradu i dostavljanje dosijea za identifikaciju supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost. Takođe, u pogledu obaveza iz BPR Regulative, nedostaju kapaciteti za procjenu biocidnog proizvoda na osnovu tehničkog dosijea, kao i kapaciteti za procjenu aktivnih supstanci koje zemlje članice treba da obezbijede. S tim u vezi, poželjno je da se odnos između nadležnih organa i eksternih stručnjaka/institucija formalizuje Sporazumom ili Ugovorom kojim bi se definisala prava i obaveze u pogledu pružanja stručne pomoći u vezi sa procjenom rizika.

Aktivnost 3.2. Izgradnja kapaciteta za učešće u radu tijela ECHA	2020- Kontinuirano	MORT, AZPŽS	Učešće 2 predstavnika CG na sastancima CARACAL i Help Net u svojstvu posmatrača	€10.000 Izvor: IPA
---	-----------------------	-------------	---	---------------------------

Opis aktivnosti: Identifikovana je potreba za daljom izgradnjom kapaciteta kako bi predstavnici Crne Gore uspješno učestvovali u radu ECHA-e i drugih stručnih tijela kao što su ekspertske grupe. U tom pogledu, predstavnici nadležnih organa treba da nadgrade svoja znanja i iskustvo u

pogledu funkcionisanja organa i tijela ECHA kroz učešće na sastanacima CARACAL i Help Net, kako bi se adekvatno pripremili za izvršavanje obaveza propisanih REACH i BPR i pratećih EU regulativa, koje će u punom obimu nastupiti kada Crna Gora postane članica EU.

Aktivnost 3.3. Edukacija o procjeni opasnosti hemikalija (CLP) i komunikaciji opasnosti putem etikete i SDS	Kontinuirano	MORT, AZPŽS, CETI, IJZ, UCG, UIP, UBHVFP	Broj učesnika ≥30-trodnevna obuka	€30.000 Izvor: IPA ili TAIEX
--	--------------	--	-----------------------------------	---------------------------------

Opis aktivnosti: Procjena opasnosti hemikalija odnosno njihova klasifikacija i označavanje predstavlja veoma važnu kariku u upravljanju hemikalijama, uključujući biocidne proizvode i sredstva za zaštitu bilja, za koje etiketa i SDS predstavljaju inicijalne instrumente za komunikaciju o opasnosti i mjerama zaštite sa korisnicima. Stoga je potrebno unaprijediti znanja o pravilima za klasifikaciju i označavanje, kao i o sadržini kvalitetne etikete i SDS kroz trodnevnu obuku organizovanu uz tehničku pomoć iz EU. U ove obuke treba uključiti sve relevantne nadležne organe, uključujući i inspekciju koja u svom radu kontroliše primjenu relevantnih odredbi, ali i istraživačke institucije koje mogu ponuditi svoju ekspertizu kao pomoć nadležnim organima u slučajevima koji zahtjevaju stručno mišljenje i analizu kvaliteta podataka, Takođe, s obzirom na vezu postupka procjene opasnosti sa propisanim metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalija potrebno je da obuka da osvrt na ove metode, kao i DLP uslove u pogledu toksikoloških i ekotoksikoloških ispitivanja.

Aktivnost 3.4. Edukacije o procjeni rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda	Kontinuirano	MORT, AZPŽS, CETI, IJZ, UCG	Broj učesnika ≥15—višednevna obuka sa nekoliko modula	€80.000 Izvor: IPA ili TAIEX
---	--------------	-----------------------------	---	---------------------------------

Opis aktivnosti: Procjena rizika predstavlja u stručnom pogledu najzahtjevnije poslove u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima, jer u zavisnosti da li se procjenjuje rizik na osnovu fizičko-hemijskih svojstava, ili svojstava koja utiču na zdravlje ljudi ili životnu sredinu zahtijeva specifična znanja u oblasti hemije, toksikologije, ekotoksikologije i sl. Za biocidne proizvode dodatno je potrebna i procjena efikasnosti, koja zahtijeva specifična znanja u oblasti biologije ciljnih organizama, fitomedicine i/ili veterine. Stoga je potrebno obezbijediti adekvatne, višednevne obuke u nekoliko modula koje će pored administrativnog osoblja, pohađati i kadar iz naučno-istraživačkog sektora koji, s obzirom na postojeća znanja i profesionalne kapacitete, ima dobru osnovu za dalju nadogradnju u pogledu regulatorne procjene rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda. Naime, kadar iz naučno-istraživačkog sektora nakon ovakve nadogradnje znanja, može da predstavlja opciju za dodatno poboljšanje kapaciteta nadležnih organa angažovanjem eksternih stručnjaka koji bi pružali stručnu pomoć u pogledu procjene rizika. Takođe, ovi eksterni stručnjaci mogu dati značajan doprinos upravljanju hemikalijama učešćem u daljoj edukaciji ciljnih grupa i profesionalnih korisnika o opasnostima i rizicima od hemikalija i mjerama prevencije.

Aktivnost 3.5. Studijska posjeta o EU principima kontrole i nadzora u oblasti upravljanja hemikalijama i biocidima	2021	UIP, UBHVFP, AZPŽS	Broj učesnika ≥10	€20.000 Izvor: IPA ili TAIEX
<p><i>Opis aktivnosti:</i> S obzirom na novine koje je donio sistem upravljanja hemikalijama i biocidima uspostavljen prema modelu iz EU potrebno je, u pretpristupnom periodu, pristup kontroli hemikalijama na tržištu prilagoditi za vršenje nadzora u skladu sa praksom i principima uspostavljenim u EU– to se posebno odnosi na detergente i biocidne proizvode za opštu upotrebu, gdje su propisi zasnovani na potpuno novom konceptu, te ove proizvode treba posmatrati kao specifične vrste hemikalija za koje postoje dodatni zahtjevi koji se ne odnose na ostale hemikalije, a principe nadzora nad ovim proizvodima dodatno uskladiti sa praksom i principima uspostavljenim u EU prenošenjem iskustava kroz obuke inspektora organizovane u sklopu programa tehničke pomoći iz IPA ili TAIEX projekata. Studijska posjeta može biti organizovana kroz posjetu predstavnika Crne Gore relevantnoj inspekciji neke od zemalja članica EU, i/ili kroz dolazak predstavnika inspeksijskih službi neke od zemalja EU i zajedničku posjetu odabranom privrednom subjektu u Crnoj Gori gdje bi nadzor zajednički sprovedla nadležna inspekcija u Crnoj Gori i gostujuća inspekcija EU. U oba slučaja studijska posjeta treba da na osnovu razmjene iskustava obezbjedi identifikaciju sličnosti i razlika u pristupu inspeksijskom nadzoru u Crnoj Gori i EU s ciljem definisanja rokova i potrebnih uslova za dalje prilagođavanje vršenja nadzora u skladu sa praksom i principima uspostavljenim u EU.</p>				
Aktivnost 3.6. Edukacija o korišćenju odgovarajućih IT alata (IUCLID i R4BP)	2021	MORT, AZPŽS, CETI, IJZ, UCG	Broj učesnika ≥30	10.000 Izvor: IPA ili TAIEX
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Poznavanje IT alata koji industriji i nadležnim tijelima u EU omogućuju podnošenje, odnosno evaluaciju zahtjeva propisanih u REACH i BPR, te međusobnu razmjenu informacija u vezi sa hemikalijama i biocidnim proizvodima neophodno je za primjenu relevantnih EU propisa u punom obimu. Stoga, u pretpristupnom periodu treba iskoristiti tehničku pomoć koja je na raspolaganju zemljama kandidatima za</p>				

članstvo u EU i obučiti administrativno osoblje i eksterne stručnjake za korišćenje IT alata u oblasti upravljanja hemikalijama koje će biti neophodno kada Crna Gora postane članica i dođe do pune primjene EU propisa u ovoj oblasti.

CILJ 4. Poboljšanje dostupnosti informacija o hemikalijama i podizanje javne svijesti

Aktivnost 4.1. Prikupljanje i objavljivanje podataka o hemikalijama	Kontinuirano	MORT, AZPŽS	Informacija o stanju životne sredine sa podacima o upravljanju hemikalijama	Aktivnost pokrivena iz budžeta ⁵¹
--	--------------	-------------	---	--

Opis aktivnosti: Shodno Zakonu o hemikalijama AZPŽS vrši praćenje upotrebe i stavljanja na tržište hemikalija i na osnovu praćenja hemikalija sačinjava izvještaj o upravljanju hemikalijama. Podaci iz ovog izvještaja su sastavni dio Informacije o stanju životne sredine. Ovi podaci se uglavnom zasnivaju na broju izdatih dozvola i rješenja, kao i na opisu upravnih postupaka koji se vode kod Agencije. Poželjno bi bilo da se ovim podacima dodaju i statistički obrađeni podaci iz registra hemikalija koji će dati sliku o ključnim količinama hemikalija na tržištu Crne Gore i njihovoj raspodjeli po predviđenoj upotrebi, odnosno o privrednim sektorima u kojima se hemikalije koriste, kao i da relevantni podaci budu dostupni na internet portalu Informacionog sistema životne sredine shodno sadržini ovog sistema definisanoj u Zakonu o životnoj sredini.

Aktivnost 4.2. Podizanje svijesti o hemikalijama i načinima za minimizaciju njihovih štetnih efekata po zdravlje ljudi i životnu sredinu	Kontinuirano	AZPŽS	Brošure, lifleti i sl. izrađeni i distribuirani	€30.000 Aktivnost pokrivena iz budžeta
---	--------------	-------	---	---

Opis aktivnosti: Potrebno je izraditi i distribuirati odgovarajuće edukativne i informativne materijale prilagođene ciljnoj grupi kako bi se podigla svijest opšte populacije, ali i posebno osjetljivih grupa (poput trudnica, porodilja i djece) o mogućim štetnim efektima hemikalija po zdravlje ljudi i životnu sredinu, adekvatnim preventivnim mjerama, kao i načinima za minimizaciju rizika. U pogledu hemikalija na koje treba skrenuti posebnu pažnju treba imati u vidu POPs, živu, azbest, kao i hemikalije sa kojima su potrošači u kontaktu u svakodnevnom životu, a mogu biti uzročnici akutnih trovanja ili pak pri dugotrajnom izlaganju daju veoma štetne efekte (poput CMR). Takođe, u skladu sa Zakonom o hemikalijama Agencija je dužna da o rizicima koji proizlaze iz upotrebe hemikalija, radi zaštite zdravlja ljudi i životne sredine obavještava javnost putem medija, a i da priprema vodiče o rizicima i bezbjednoj upotrebi hemikalija ili proizvoda.

⁵¹ U sklopu Programa monitoringa životne sredine

Aktivnost 4.3. Informisanje i edukacija stanovništva uz participaciju NVO i udruženja potrošača	2020-2022	MORT, AZPŽS, ME	Projekat izgradnje strateškog partnerstva na edukaciji uz participaciju NVO sproveden-verifikacija: završni izvještaj	€200.000 (izvor: Quick Start programme - SAICM)
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Sadašnja situacija u Crnoj Gori vezana za upravljanje i problematiku hemikalija ukazuje na to da je nivo saznanja o njima i njihovom negativnom uticaju na životnu sredinu i zdravlje ljudi zadovoljavajuća unutar stručnih institucija. Aktivnosti nadležnih organa u pogledu edukacija o mogućem štetnom uticaju hemikalija na zdravlje ljudi i životnu sredinu do sada su uglavnom bile usmjerene na edukacije u obrazovnim institucijama. Međutim, nivo saznanja unutar prosječne populacije je na relativno niskom nivou. Takođe, NVO i udruženja potrošača u Crnoj Gori do sada nijesu imale aktivnosti podizanja javne svijesti o hemikalijama, niti su u svom radu posebno obrađivale temu hemikalija. Preporučuje se uspostavljanje saradnje nadležnih organa sa NVO i udruženjima potrošača na informisanju opšte javnosti o hemikalijama kako bi se kapaciteti i kanali NVO iskoristili za što šire plasiranje relevantnih informacija prema opštoj populaciji, a istovremeno podigla znanja NVO (uključujući udruženja potrošača) i zainteresovanost za oblast hemikalija, čime bi se dugoročno obezbijedili kapaciteti van nadležnih organa koji bi mogli da kontinuirano podižu svijest javnosti o opasnostima i rizicima koje hemikalije predstavljaju bilo kad se koriste u obliku supstance ili smješe, ili pak kada su sastavni dio proizvoda, kao i o preventivnim mjerama. Od posebnog značaja je informisanje o mogućim neusaglašenostima određenih proizvoda u pogledu hemijske bezbjednosti, kako bi potrošači umjeli da prepoznaju ovakve proizvode i bili upućeni na prava koja im daje regulativa o zaštiti potrošača, kao i regulativa o hemikalijama, a posebno član 23. Zakona o hemikalijama. S tim u vezi, u okviru saradnje potrebno je organizovati obuke NVO i udruženja potrošača po principu „training trenera“ a potom i zajedničke aktivnosti na informisanju i edukaciji stanovništva. S obzirom da bi se na ovaj način moglo napraviti strateško partnerstvo nadležnih organa sa zainteresovanim stranama u oblasti hemikalija na ostvarenju SAICM ciljeva, postoji mogućnost za apliciranje za projekat koji bi bili finansirani iz sredstva „Quick Start“ programa-SAICM.</p>				
CILJ 5. Unapređenje mjera zaštite i pripremljenosti za slučajeve trovanja i hemijskih udesa				
Aktivnost 5.1. Dalje jačanje mjera zaštite pri izlaganju hemijskim materijama na radnim mjestima	2022	MRSS, UIP	Smanjenje broja privrednih subjekata kod kojih su u inspeksijskom	€10.000 Aktivnost pokrivena iz budžeta

			nadzoru uočene nepravilnosti po pitanju ispunjenosti propisanih uslova u pogledu procjene rizika na radnim mjestima	
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Svi privredni subjekti koji u svom radu rukuju sa hemikalijama ili ih koriste u proizvodnji treba da sprovedu detaljnu procjenu rizika pri izlaganju hemijskim materijama na radnim mjestima i utvrde načine bezbjednog rukovanja da bi se izbjeglo nepotrebno izlaganje ili stepen izlaganja sveo na minimum. Potrebno je nastaviti sa edukacijom zaposlenih o potencijalnim opasnostima i mjerama zaštite, kao i uspostavljanjem odgovarajuće tehničke kontrole i/ili primjenom opreme za ličnu zaštitu minimizovati izloženost na radnim mjestima.</p>				
Aktivnost 5.2. Uspostavljanje Centra za kontrolu trovanja	2020	MZ	Centar uspostavljen kao zasebna cjelina u sklopu KCCG i operativan	Sredstva obezbijediti iz IPA ili TAIEX (iznos za pojedinačne aktivnosti definisati u okviru izrade predloga projekta)
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Potrebno je uspostaviti Centar za kontrolu trovanja, kao centralnu tačku za prijem i objedinjavanje informacija o trovanjima i hemikalijama kao potencijalnim uzročnicima trovanja, koja bi medicinskom osoblju, ali i građanima bila na raspolaganju za relevantne informacije o reagovanju u slučaju trovanja, adekvatnom tretmanu i antidotima. Obaveza uspostavljanja Centra za kontrolu trovanja u EU proističe iz CLP regulative prema kojoj su zemlje članice EU dužne da uspostave organe za prikupljanje i objedinjavanje informacija o trovanjima hemijskim agensima, a u cilju formulisanja odgovarajućih preventivnih i kurativnih mjera u slučaju trovanja. U cilju racionalizacije troškova, u ovaj Centar mogao bi da funkcioniše kao zasebna cjelina u sklopu Kliničkog centra Crne Gore (KCCG), ali bi se oslanjao na neposrednu saradnju i korišćenje više zdravstvenih ustanova. Centar treba da ima osoblje specijalizovano u oblasti urgentne medicine i/ili toksikologije obučeno za rad u ovakvom centru, potrebne baze podataka o adekvatnom tretmanu i antidotima, sredstva za reagovanje u slučaju trovanja, kao i da ima adekvatne komunikacione veze sa svim relevantnim zdravstvenim ustanovama. Takođe, imajući u vidu da je Institut za javno zdravlje zadužen za vođenje evidencija i zdravstveno-statističkih podataka, potrebno je uspostaviti blisku saradnju budućeg Centra za kontrolu trovanja sa ovim institutom radi efikasne i detaljne razmjene podataka u vezi sa trovanjima. Pored toga, budući centar treba da ima komunikaciju sa AZPŽS, ali i UBHVFP, radi efikasne razmjene informacija o potencijalnim hemijskim agensima koji mogu uzrokovati trovanje (hemikalijama, biocidnim proizvodima i sredstvima za zaštitu bilja) na tržištu Crne Gore, kao i o preventivnim mjerama koje treba preduzeti radi spriječavanja trovanja. U cilju njegovog nesmetanog rada</p>				

neophodno je nabaviti i instalirati tehničku opremu i organizovati adekvatne obuke za osoblje ovog centra. IPA instrument se smatra ključnim izvorom finansiranja realizacije ove mjere. Takođe, preporučuje se korišćenje Uputstva za kontrolu trovanja koje je u okviru Internacionalnog programa za hemijsku bezbjednost izradila Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). , kao i novi Aneks VIII CLP regulative u pogledu harmonizovanog pristupa prikupljanju informacija u vezi sa kontrolom trovanja, kojem Crna Gora kao buduća članica EU takođe treba da se prilagodi.

Aktivnost 5.3. Dalje jačanje pripremljenosti za reagovanje u slučaju hemijskog udesa	kontinuirano	MUP	Održane obuke i terenske vježbe	€10.000 Aktivnost pokrivena iz budžeta
---	--------------	-----	---------------------------------	---

Opis aktivnosti: U pogledu pripremljenosti Crne Gore za slučaj hemijskog udesa opšti zaključak sa održanih vježbi je da je država pokazala da ima kapacitete da odgovori na ovu vrstu udesa. Međutim, treba nastaviti sa jačanjem kapaciteta na svim nivoima kroz organizovanje obuka i nabavku adekvatne lične i kolektivne opreme. S tim u vezi preporučuje se uspostavljanje Nacionalnog trening centra za stručno osposobljavanje i usavršavanje pripadnika operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje i drugih učesnika sistema zaštite i spašavanja. Iako prevoz hemikalija predstavlja samo jednu od karika u sistemu u kojem se može dogoditi hemijski udes, tom sistemu treba posvetiti posebnu pažnju, jer iskustvo pokazuje da se značajan broj hemijskih udes događa upravo u prevozu. Pored toga, treba dodatno osigurati pripremljenost operatera postrojenja u kojima se obavljaju aktivnosti sa značajnim količinama opasnih materija kroz kontrolu izvršavanja obaveza u pogledu izrade planova prevencije i zaštite od udesa.

CILJ 6. Unapređenje tehnologije u industrijskim postrojenjima i rješavanje pitanja industrijskog otpada i zastarjelih hemikalija

Aktivnost 6.1. Primjena mjera za smanjenje emisija opasnih hemikalija na izvoru uz uvođenje najboljih dostupnih tehnika (BAT)	kontinuirano	AZPŽS	Broj izdatih integrisanih dozvola	Redovna aktivnost (€0.00)
--	--------------	-------	-----------------------------------	---------------------------

Opis aktivnosti: Ovo se prije svega odnosi na primjenu principa prevencije iz Zakona o životnoj sredini, kao i odredbi Zakona o hemikalijama po kojima je dobavljač dužan da preduzima mjere predostrožnosti za hemikalije koje proizvodi i stavlja na tržište, odnosno upotrebljava, radi sprečavanja, odnosno smanjenja njihovih štetnih uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu. Pri tom posebnu pažnju treba posvetiti aktivnostima i postrojenjima za koje se izdaje integrisana dozvola, te kontroli industrijskog zagađenja i primjeni najboljih dostupnih tehnika, sa akcentom na uvođenje bezbjednijih hemikalija i/ili čistijih tehnoloških procesa. S tim u vezi, treba podstaći privredna udruženja, poput PKCG, da preuzmu učešće u informisanju i organizovanju edukacija privrede u pogledu uvođenja bezbjednijih hemikalija i/ili čistijih tehnoloških procesa.

<p>Aktivnost 6.2. Stvaranje uslova za izbacivanje iz upotrebe ili dekontaminaciju opreme koja sadrži PCB i trajno zbrinjavanje otpada koji sadrži PCB</p>	2022	MORT; AZPŽS	<p>Projekat “Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje otpadom koji sadrži polihlorovane bifenile (PCB) u Crnoj Gori” sproveden - verifikacija- izvještaj</p>	<p>Sredstva koja su opredeljena za kompletan projekat iznose \$23 miliona, od čega Globalni fond za životnu sredinu (GEF) finansira \$3,5 miliona, a ostatak Vlada i partneri na projektu, odnosno: CEDIS, Kombinat aluminijuma Podgorica i ostali manji subjekti.</p>
<p><i>Opis aktivnosti:</i> U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom („Službeni list CG“, br:64/11 i 39/16) i NIP-om za period 2014-2021, ove aktivnosti trebalo bi da budu kompletirane do 2020. S tim u vezi, u toku je realizacija projekta UNDP “Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje otpadom koji sadrži polihlorovane bifenile (PCB) u Crnoj Gori”, u kojem je CETI implementator u saradnji sa MORT i Crnogorskim elektrodistributivnim sistemom (CEDIS). Cilj projekta je da se identifikuju oprema i otpad koji sadrži PCB, odnosno da se izradi inventar, kako bi se zatim pristupilo dekontaminaciji ili njegovom trajnom zbrinjavanju. Budžet koji je opredijeljen za kompletan projekat iznosi \$23 miliona, od čega Globalni fond za životnu sredinu (GEF) finansira \$3,5 miliona, a ostatak Vlada (in kind) i partneri na projektu, odnosno CEDIS, Kombinat aluminijuma Podgorica i ostali manji subjekti.</p>				
<p>Aktivnost 6.3. Izrada programa za rješavanje pitanja industrijskog otpada</p>	2022	MORT; AZPŽS	<p>Projekat “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje” sproveden u dijelu koji se odnosi na izradu programa upravljanja industrijskim otpadom</p>	<p>Ugovor o kreditu za realizaciju ovog projekta potpisan je 10. X 2014. sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD) na €50 miliona. Ugovorom je predviđeno da se kredit vraća u periodu od 27 godina, sa grejs periodom od 5 godina.</p>
<p><i>Opis aktivnosti:</i> U Crnoj Gori ne postoji infrastruktura za odlaganje opasnog otpada koja je tehnički i tehnološki riješena u skladu sa evropskim standardima. Iz tog razloga opasan otpad se privremeno skladišti, a potom izvozi iz Crne Gore. U Crnoj Gori se rješava problem naslijeđenih deponija industrijskog otpada kroz projekat “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje” koji se odnosi na 4 crne ekološke tačke. Radovi na remedijaciji lokacije Brodogradilišta Bijela su u toku, i biće završeni u martu 2020. Sredinom 2019. godine počće radovi na remedijaciji lokacija flotacionog</p>				

jalovišta Gradac i deponije pepela i šljake Maljevac u Pljevljima, dok je izrada tehničke dokumentacije za lokacije (deponija čvrstog otpada i bazeni crvenog mulja) u Kombinat aluminijuma Podgorica u toku.

Aktivnost 6.4. Izrada programa za rješavanje pitanja zaostalih i napuštenih hemikalija	2022	MORT; AZPŽS	Izrađen Program za rješavanje pitanja zaostalih i napuštenih hemikalija	€20.000 Izvor: IPA
---	------	-------------	---	-----------------------

Opis aktivnosti: U pogledu zaostalih i napuštenih hemikalija koje se nalaze u starim fabrikama iz vremena SFRJ, ne može se uvijek definisati vlasnik ovakvih hemikalija koji bi preuzeo obavezu njihovog zbrinjavanja, jer su ove fabrike prošle kroz brojne vlasničke transformacije u kojima nijesu do kraja precizno utvrđeni pravni nasljednici. Ovaj problem treba riješiti programski, a s obzirom da se u najvećem broju slučajeva u pogledu zaostalih i napuštenih hemikalija radi o opasnom otpadu koji treba zbrinuti na adekvatan način, a prilikom izrade programa treba uzeti u obzir praksu koja bude utvrđena kao adekvatna za upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje 4 crne ekološke tačke.

CILJ 7. Unapređenje međunarodne i regionalne saradnje i sprovođenje relevantnih konvencija

Aktivnost 7.1. Jačanje regionalne i međunarodne saradnje	Kontinuirano	MORT	Razmjena iskustava u funkcionisanju sistema upravljanja uspostavljena sa EU i zemljama kandidatima u okruženju	Sredstva obezbijediti iz IPA (iznos za pojedinačne aktivnosti definisati u okviru izrade predloga projekta)
---	--------------	------	--	--

Opis aktivnosti: Jačanje međunarodne i regionalne saradnje trebalo bi da donese višestruke koristi Crnoj Gori na polju unapređivanja stanja po pitanju hemijske bezbjednosti, s obzirom da razmjena iskustava u funkcionisanju sistema upravljanja hemikalijama uspostavljenog po principima definisanim u EU može biti od ključnog značaja za efikasno funkcionisanje sistema u Crnoj Gori i definisanje izazova o kojima treba pregovarati u okviru poglavlja 27. S tim u vezi, na raspolaganju su opcije za saradnju i razmjenu iskustava u okviru IPA programa.

Aktivnost 7.2.	Sprovođenje obaveza u skladu sa međunarodnim ugovorima	Kontinuirano	MORT	<ul style="list-style-type: none"> • Redovni izvještaji o sprovođenju konvencija • Usvojen Revidirani NIP 	Redovna aktivnost (€0.00)	
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Oblast upravljanja hemikalijama obuhvaćena je sa nekoliko međunarodnih konvencija koje je Crna Gora ratifikovala. Takođe, proces EU integracija obuhvata značajne obaveze u vezi sa hemikalijama. Pored praćenja donošenja propisa u ovoj oblasti, potrebno je detaljno praćenje implementacije, kako u pogledu aktivnosti koje sprovode nadležni organi, tako i u pogledu primjene propisa i izvršavanja obaveza od strane privrede. Međunarodni ugovori podrazumijevaju i obimno izvještavanje i participaciju na sastancima na kojima se diskutuje o relevantnim izazovima i donose odluke u pogledu amandmana na Aneксе konvencija, te stvaranje uslova za implementaciju dodatnih obaveza utvrđenih aneksima u svakoj od država potpisnica. S tim u vezi, a s obzirom na dodatne POPs hemikalije koje su proteklih godina obuhvaćene aneksima Stokholmske konvencije, u toku je ažuriranje Nacionalnog implementacionog plana za Stokholmsku konvenciju (NIP).</p>						
Aktivnost 7.3.	Ratifikacija konvencije o živi	Minamatske	2019	MORT	Donešen Zakon o ratifikaciji	Redovna aktivnost (€0.00)
<p><i>Opis aktivnosti:</i> Crna Gora potpisala je Minamatsku konvenciju o živi 24. septembra 2014. godine. Radi pripreme za ratifikaciju i izvršavanje budućih obaveza u skladu s Minamatskom konvencijom, Crna Gora je pristupila izradi Izvještaja o Minamata inicijalnoj procjeni za živu koji sadrži inventar izvora ispuštanja žive u Crnoj Gori, i obrađuje sve druge aspekte bitne za sprovođenje Minamatske konvencije u Crnoj Gori.</p>						

PREGLED RELEVANTNOG NACIONALNOG ZAKONODAVSTVA

DIO 1. KROVNI PROPISI U OBLASTI UPRAVLJANJA HEMIKALIJAMA

Tabela A1. Važeći propisi kojima se uređuje upravljanje hemikalijama

Propis	Nadležni organ	Regulisana kategorija hemikalija	Cilj propisa i usklađenost sa EU propisima
Zakon o hemikalijama ("Sl. list CG", br. 51/17)	MORT	hemikalije sa izuzetkom onih hemikalija koje su pod posebnim režimom	Propisuje uspostavljanje, održavanje i unaprjeđivanje jedinstvenog sistema upravljanja hemikalijama. Odredbe ovog zakona usaglašene su sa Uredbom EU 1907/2006-REACH, kao i Uredbom EU 1272/2008, Uredbom EU 440/2008, Uredbom EU 648/2004, Uredbom EU 649/2012, Uredbom EU 850/2004 i Direktivom 2004/42/EC
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa i usklađenost sa EU propisima</i>
Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa globalno harmonizovanim sistemom UN ("Sl. list CG", br. 85/17)	MORT	Sve hemikalije, uključujući i sredstva za zaštitu bilja i biocide	Propisuje način klasifikacije, označavanja i pakovanja u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom UN. Odredbe pravilnika i prateći prilozi su harmonizovani sa EU Uredbom 1272/2008 (tzv. CLP uredba)
Pravilnik o Listi klasifikovanih supstanci ("Sl. list CG", br. 11/18)	MORT	Supstance za koje je utvrđena harmonizovana klasifikacija u EU	Propisuje listu klasifikovanih supstanci. Lista se preuzima iz Aneksa 6 Regulative 1272/2008.

Pravilnik o svojstvima supstance za koju može da se upotrijebi alternativni hemijski naziv ("Sl. list CG", br. 23/18)	MORT	Supstance u smješi	Propisuje svojstva supstance za koju može da se upotrijebi alternativni hemijski naziv i sadržaj zahtjeva za upotrebu alternativnog hemijskog naziva. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa članom 24 EU Regulative 1272/2008 (tzv. CLP regulativa)
Pravilnik o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije ("Sl. list CG", br. 81/17)	MORT	Sve hemikalije klasifikovane kao opasne, PBT ili vPvB ili druge supstance koje predstavljaju ekvivalentnu zabrinutost	Propisuje bliži sadržaj bezbjednosnog lista koji prati opasne hemikalije, hemikalije koje sadrže supstance identifikovane kao perzistentne -bioakumulativne - toksične i koje izazivaju visoku zabrinutost i hemikalije koje se stavljaju u promet. Sadržaj bezbjednosnog lista je usklađen sa Aneksom 2 REACH.
Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije ("Sl. list CG", br. 68/17)	MORT	Sve hemikalije	Propisuje metode ispitivanja opasnih svojstava hemikalija koje se preuzimaju iz EU Regulative 440/2008.
Pravilnik o bližem sadržaju dosijea i registra hemikalija ("Sl. list CG", br. 12/18)	MORT	supstance pojedinačno, u smješama ili u proizvodu koje se proizvode ili stavljaju na tržište u ukupnim količinama preko 1t godišnje	Propisuje podatke koje sadrže dosije i registar hemikalija
Pravilnik o listi supstanci koje se ne upisuju u registar hemikalija i ne podliježu stručnoj procjeni ("Sl. list CG", br. 14/18)	MORT	Pojedine supstance koje se koriste u proizvodnji hrane i lijekova, gasovi, supstance koje nijesu opasne i sl.	Propisuje supstance koje se ne upisuju u registar hemikalija i ne podliježu stručnoj procjeni. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa Aneksom IV i V REACH.

Pravilnik o listi supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost ("Sl. list CG", br. 65/17)	MORT	supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost	Utvrđuje listu supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost. Lista se preuzima iz Aneksa XIV REACH.
Pravilnik o bližem sadržaju prethodnog obavještanja za izvoz hemikalija ("Sl. list CG", br. 61/17)	MORT	supstance sa Liste Roterdamske konvencije, kao i hemikalije koje sadrže te supstance	Propisuje bliži sadržaj obavještenja, postupak i rokove za sprovođenje postupka prethodnog obavještenja. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa EU Uredbom 649/2012
Pravilnik o listi opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen ("Sl. list CG", br. 71/18)	MORT	dugotrajne organske zagađujuće supstance i živa i njena jedinjenja	Propisuje liste opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen, a koja je preuzeta iz Aneksa V EU Regulative 649/2012 i odnosi se na zabranu izvoza POPs hemikalija koje su obuhvaćene Stokholmskom konvencijom, kao i metalnu živu, određena jedinjenja žive i kozmetičke sapune koji sadrže živu
Pravilnik o kriterijumima za identifikaciju supstance kao perzistentne, bioakumulativne, toksične i veoma perzistentne i bioakumulativne ("Sl. list CG", br. 84/17)	MORT	PBT i vPvB supstance	Propisuje kriterijume za identifikaciju supstance kao: perzistentne, bioakumulativne i toksične supstance (PBT supstanca) i veoma perzistentne i veoma bioakumulativne supstance (vPvB supstanca). Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa Aneksom XIII REACH
Pravilnik o načinu izrade i sadržaju izvještaja o bezbjednosti hemikalije ("Sl. list CG", br. 37/18)	MORT	supstance uvezene ili proizvedene u količinama od najmanje 10 t godišnje	Propisuje način izrade i sadržaj Izvještaja o bezbjednosti hemikalije. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa Aneksom I REACH.
Pravilnik o načinu vođenja evidencije o hemikalijama i izdatim dozvolama za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija ("Sl. list CG", br. 36/18)	MORT	hemikalije	Propisuje način na koji se vode i dostavljaju evidencija o hemikalijama i izdatim dozvolama za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija, podaci o uvezenim, odnosno izvezenim količinama hemikalija i izvještaj o stvarnim

			količinama izvezenih, odnosno uvezenih hemikalija ili proizvoda
Pravilnik o bližim uslovima za skladištenje, mjerama za bezbjedno čuvanje, odnosno korišćenje opasnih hemikalija ("Sl. list CG", br. 28/13)	MORT	opasne hemikalije	Propisuje način i uslove skladištenja opasnih hemikalija.
Pravilnik o bližem sadržaju zahtjeva i sertifikata dobre laboratorijske prakse ("Sl. list CG", br. 78/18)	MORT	hemikalije u nekliničkim ispitivanjima	Propisuje podatke koji sadrže zahtjev i sertifikat dobre laboratorijske prakse (DLP).
Pravilnik o smjernicama i uslovima dobre laboratorijske prakse ("Sl. list CG", br. 85/18)	MORT	Hemikalije u nekliničkim ispitivanjima	Propisuje smjernice i uslove dobre laboratorijske prakse za laboratorije koje vrše neklinička ispitivanja hemikalija radi procjene rizika i njihove opasnosti za život i zdravlje ljude i životnu sredinu. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa EU Direktivom 2004/10/EC.
Uredba o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu ("Sl. list CG", br. 70/18)	MORT	hemikalije ili određeni proizvodi koji predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu	Propisuje ograničenja i zabrane stavljanja u promet i korišćenja hemikalija ili određenog proizvoda koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Odredbe ovog propisa su usklađene sa Aneksom XVII REACH, Uredbom EU 850/2004 o dugotrajnim organskim zagađivačima i Direktivom 2004/42/EC o isparljivim organskim jedinjenjima u određenim bojama.
Pravilnik o metodama ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance, načinu obilježavanja i sastavu detergenta ("Sl. list CG", br. 71/18)	MORT	detergenti	Propisuje metode ispitivanja biorazgradljivosti površinski aktivne supstance u detergentima, način obilježavanja detergenta i sadržaj Liste o sastavu detergenta za medicinske potrebe. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa Uredbom EU 648/2004.

Pravilnik o utvrđivanju liste površinski aktivnih supstanci koje se mogu koristiti u detergentu ("Sl. list CG", br. 71/18)	MORT	detergenti	Utvrđuje listu površinski aktivnih supstanci koje se mogu koristiti u detergentu, a koja se preuzima iz Aneksa V Regulative EU 648/2004.
--	------	------------	--

DIO 2. PROPISI KOJI SE ODOSE NA HEMIKALIJE SA SPECIFIČNIM DEJSTVOM I NAMJENOM

Tabela A2. Važeći propisi koji se odnose na oblast biocidnih proizvoda

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa i usklađenost sa EU
Zakon o biocidnim proizvodima ("Sl. list CG", br. 54/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Uređuje način stavljanja u promet i upotrebu biocidnog proizvoda, uvoz, izvoz, kao i druga pitanja od značaja za upotrebu biocida. Odredbe ovog zakona su usaglašene sa BPR.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa i usklađenost sa EU</i>
Pravilnik o uslovima za stavljanje biocidnih proizvoda u promet i upotrebu ("Sl. list CG", br. 59/16).	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuju se uslovi za stavljanje biocidnih proizvoda u promet i upotrebu i sadržaj dozvole za stavljanje biocida u promet i upotrebu.
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 62/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuje se sadržaj i način vođenja registra biocidnih proizvoda.
Pravilnik o načinu procjene rizika biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 62/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuje se način procjene rizika biocidnog proizvoda na osnovu tehničkog dosijea. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa Aneksom VI BPR.
Pravilnik o vrstama biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 66/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuju se vrste biocidnih proizvoda sa opisom koji je usaglašen sa Aneksom V BPR.
Pravilnik o sadržaju izvještaja o uvozu biocidnih proizvoda ("Sl. list CG", br. 69/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Izvještaj o uvozu biocidnih proizvoda sadrži podatke utvrđene ovim pravilnikom.

Pravilnik o listama aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i biocidnim proizvodima manjeg rizika ("Sl. list CG", br. 72/16)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovaj pravilnik sadrži Listu aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i sadrži aktivne supstance koje su odobrene u EU u skladu sa procedurom iz člana 4-16 BPR, koje su kao takve preuzete, kao i Listu aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidima manjeg rizika koja je preuzeta iz Aneksa I BPR.
Pravilnik o sadržaju tehničkog dosijea i osnovnim podacima o biocidu ("Sl. list CG" br. 5/17 i 19/18)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuju se bliži sadržaj tehničkog dosijea i osnovnih podataka o biocidu. Odredbe ovog pravilnika su usklađene sa odredbama Aneksa II-IV BPR.
Pravilnik o metodama za ispitivanje efikasnosti biocidnih proizvoda ("Sl. list CG" br. 5/17)	MORT	Biocidni proizvodi	Efikasnost biocidnih proizvoda za tehnički dosije ispituje se metodama utvrđenim ovim pravilnikom.
Pravilnik o sadržaju zahtjeva za izdavanje dozvole za biocidne proizvode ("Sl. list CG" br. 17/17)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom utvrđuje se sadržaj zahtjeva za izdavanje dozvole za biocidne proizvode za koje je izdata dozvola u državi članici Evropske unije i uslovi za stavljanje u promet i upotrebu biocidnih proizvoda.
Pravilnik o uslovima u pogledu kadra, prostora i opreme za pravna lica koja profesionalno koriste biocidne proizvode ("Sl. list CG" br. 23/17)	MORT	Biocidni proizvodi	Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi u pogledu kadra, prostora i opreme za pravna lica koja profesionalno koriste biocidne proizvode i pravna lica koja obavljaju djelatnost proizvodnje, prometa, upotrebe i skladištenja biocida

Tabela A3. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za zaštitu bilja

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 51/08, 40/11, 18/14 i 30/17)	MPPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje uslove za registraciju radi stavljanja u promet, proizvodnju i uvoz i promet na veliko i malo sredstava za zaštitu bilja.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>

Pravilnik o sadržaju liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 67/2009)	MPRR/ UBHVFP	Aktivne materije u sredstvima za zaštitu bilja	Propisuje sadržaj Liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja
Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 12/18)	MPRR/ UBHVFP	Aktivne materije u sredstvima za zaštitu bilja	Utvrđuje listu aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja koja se preuzima iz EU.
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o upotrebi sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 24/13)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Evidencija o upotrebi sredstava za zaštitu bilja, sadrži podatke i vodi se na način utvrđen ovim pravilnikom.
Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju registra sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 17/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuje se način vođenja i sadržaj registra sredstava za zaštitu bilja i sadržaj Liste registrovanih sredstava za zaštitu bilja.
Lista registrovanih sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 43/17)	MPRR/ UBHVF	sredstva za zaštitu bilja	Organ uprave utvrđuje Listu registrovanih sredstava za zaštitu bilja koja se objavljuje u "Službenom listu Crne Gore", jednom godišnje.
Pravilnik o označavanju sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 46/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje bliži sadržaj podataka i oznaka na pakovanju, uputstva za upotrebu, sadržaj etikete, standardne i dodatne izraze kojima se upozorava na posebne opasnosti i mjere bezbjednosti za sredstva za zaštitu bilja.
Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora za skladištenje i promet sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 15/13)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi u pogledu prostora za skladištenje, odnosno prodaju sredstava za zaštitu bilja, koje treba da ispunjavaju privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici, obrazac, sadržaj i način vođenja registra za promet sredstava za zaštitu bilja na veliko i malo, dokumentaciju koja se prilaže uz

			zahtjev za upis, bliži sadržaj evidencije i način vođenja evidencije i dostavljanja podataka.
Pravilnik o pravilima dobre poljoprivredne prakse za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 45/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje pravila dobre poljoprivredne prakse za primjenu sredstava za zaštitu bilja.
Pravilnik o integralnoj zaštiti bilja ("Službeni list CG", br. 68/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje pravila za integralnu zaštitu bilja kroz racionalnu upotrebu kombinacije: bioloških, biotehnoloških, hemijskih i drugih mjera za uzgoj bilja, uz ograničenu upotrebu sredstava za zaštitu bilja, neophodnih za održavanje populacije štetnih organizama na nivou koji ne izaziva ekonomski neprihvatljivu štetu ili gubitak, a za upotrebu onih sredstava za zaštitu bilja koriste se ona sredstva za zaštitu bilja koja imaju najmanji rizik za zdravlje ljudi i životnu sredinu.
Pravilnik o metodama uzorkovanja za utvrđivanje rezidua sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 48/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Utvrđuje metode uzorkovanja za utvrđivanje rezidua sredstava za zaštitu bilja.
Pravilnik o maksimalnom nivou rezidua sredstava za zaštitu bilja na ili u bilju, biljnim proizvodima, hrani ili hrani za životinje ("Službeni list CG" br. 21/15 i 44/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se maksimalni nivoi rezidua sredstava za zaštitu bilja na/u bilju ili biljnim proizvodima, hrani ili hrani za životinje, kao i bilje i biljni proizvodi, hrana ili hrana za životinje za koju se utvrđuju maksimalni nivoi rezidua pesticida, radi zaštite potrošača i monitoring rezidua pesticida.
Pravilnik o priznavanju registracije sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 50/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuje se sadržaj zahtjeva za registraciju sredstava za zaštitu bilja, bliži uslovi i način za priznavanje registracije sredstava za zaštitu bilja, dodjela jedinstvenog registracionog broja i procjena uporedivosti prilika i klimatskih uslova, način dostavljanja i sadržaj dokumentacije za priznavanje registracije, bliži sadržaj rješenja o registraciji sredstava za zaštitu

			bilja i visina naknade za registraciju sredstava za zaštitu bilja i naknade za članove Komisije za sredstva za zaštitu bilja.
Pravilnik o uslovima za izdavanje dozvole za proširenje namjene registrovanog sredstva za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 48/16)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje uslove za izdavanje dozvole za proširenje namjene registrovanog sredstva za zaštitu bilja, sadržaj dozvole i uslove za određivanje malih kultura bilja ili malih namjena.
Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjavaju pravna lica koja vrše edukaciju lica odgovornih za promet i upotrebu sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 28/16 i 66/16)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se uslovi u pogledu stručnog kadra, opreme i uređaja za pravna lica koja vrše edukaciju lica odgovornih za promet i upotrebu sredstava za zaštitu bilja.
Pravilnik o programu specijalističkog kursa za sredstva za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br.35/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Specijalistički kurs za lica odgovorna za nabavku, promet, smještaj, čuvanje i izdavanje sredstava za zaštitu bilja i za lica koja profesionalno koriste sredstva za zaštitu bilja sprovodi se po programu utvrđenom ovim pravilnikom.
Pravilnik o načinu izdavanja i izgledu Legitimacije za profesionalno korišćenje sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 67/15 i 84/17)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Propisuje način izdavanja i izgled legitimacije za profesionalno korišćenje sredstava za zaštitu bilja.
Pravilnik o mjerama predostrožnosti koje se odnose na sredstva za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 69/16)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Mjere predostrožnosti koje se odnose na sredstva za zaštitu bilja, radi smanjenja rizika po zdravlje ljudi, životinja, bilja i životne sredine sprovode se u skladu sa ovim pravilnikom.
Nacionalni plan za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG" br. 57/16)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Nacionalnim planom za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja utvrđuju se ciljevi, mjere, indikatori, rokovi i aktivnosti za smanjenje rizika i negativnih efekata sredstava za zaštitu bilja na zdravlje ljudi i na životnu sredinu, odnosno za postizanje održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja.

Program monitoringa post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja za 2018. godinu ("Službeni list CG" br. 12/18)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Programom monitoringa post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja određuju se vršioc, broj i vrsta uzoraka, način uzimanja uzoraka, vrsta ispitivanja.
Pravilnik o uslovima za istraživanje u naučne i razvojne svrhe neregistrovanog sredstva za zaštitu bilja u životnoj sredini ("Službeni list CG" br. 58/17)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za zaštitu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se uslovi za istraživanje u naučne i razvojne svrhe neregistrovanog sredstva za zaštitu bilja u životnoj sredini, sadržaj zahtjeva i dozvole, uslovi za sprovođenje istraživanja i rok istraživanja.

Tabela A4. Važeći propisi koji se odnose na oblast sredstava za ishranu bilja

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o sredstvima za ishranu bilja ("Sl. list RCG", br. 48/07 i "Sl. list CG", br. 76/08, 30/17 i 43/18)	MPRR/UBHVFP	sredstva za ishranu bilja (đubriva)	Ovim zakonom uređuju se uslovi za proizvodnju, promet, karakteristike i primjenu sredstava za ishranu bilja, kao i druga pitanja od značaja za proizvodnju i promet sredstava za ishranu bilja.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o posebnim uslovima za stavljanje u promet i primjenu amonijum nitrata (AN) kao sredstva za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 18/11)	MPRR/UBHVFP	amonijum nitrat kao sredstvo za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se posebni uslovi za stavljanje u promet i primjenu amonijum nitrata (AN) sa visokom koncentracijom azota kao supstance koja predstavlja rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu.
Pravilnik o bližim uslovima za skladišta sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 27/14)	MPRR/UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom uređuje se način vođenja knjige evidencije o prometu sredstava za ishranu bilja i načinu dostavljanja podataka o prometu sredstava za ishranu bilja, uslovi koje treba da ispunjavaju skladišta, kao i uslovi skladištenja, čuvanja i rukovanja sredstvima za ishranu bilja, način vođenja registra za distributere

			na veliko, malo i uvoznike i način podnošenja zahtjeva za upis u Registar.
Pravilnik o načelima dobre poljoprivredne prakse za primjenu sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 29/14)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se načela dobre poljoprivredne prakse i detaljna uputstva za primjenu sredstava za ishranu bilja.
Pravilnik o načinu donošenja i sprovođenja mjera za sredstva za ishranu bilja koja predstavljaju rizik za zdravlje ljudi, životinja, bilja i životnu sredinu ("Sl. list CG", br. 35/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuje se način donošenja i sprovođenja mjera ukoliko se naučnim i tehničkim saznanjima utvrdi da sredstva za ishranu bilja predstavljaju rizik za zdravlje ljudi, životinja, bilja i životnu sredinu
Pravilnik o upisu u Registar sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG" br. 45/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi za upis u registar sredstava za ishranu bilja, sadržaj i način vođenja Registra, sadržaj zahtjeva i dokumentacije koja se prilaže uz zahtjev za upis u Registar, sadržaj Liste sredstava za ishranu bilja i visina naknada za dobijanje odobrenja za stavljanje u promet sredstava za ishranu bilja.
Pravilnik o načinu skladištenja i rukovanja amonijum-nitratnim đubrivima sa visokim sadržajem azota ("Sl. list CG" br. 45/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja na bazi amonijum-nitrata	Ovim pravilnikom propisuje se način skladištenja i rukovanja amonijum - nitratnim đubrivima sa visokim sadržajem azota.
Pravilnik o tipovima đubriva, uslovima za amonijum-nitratna đubriva visoke koncentracije azota, načinu označavanja i pakovanja đubriva ("Sl. list CG" br. 32/15)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuju se tipovi mineralnih (neorganskih) đubriva, uslovi za amonijum-nitratna đubriva visoke koncentracije azota u pogledu karakteristika, graničnih vrijednosti, kao i metode za provjeru usklađenosti sa graničnim vrijednostima, otpornosti na detonacije, karakteristike i drugi uslovi za proizvodnju đubriva, bliži sadržaj deklaracije, način označavanja i pakovanja đubriva u

			prometu, metode ispitivanja i uzorkovanja za utvrđivanje karakteristika đubriva i dozvoljena odstupanja.
Program monitoringa karakteristika sredstava za ishranu bilja za 2018. godinu ("Sl. list CG", br. 16/18)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Programom monitoringa karakteristika sredstava za ishranu bilja određuju se vršoci, broj i vrsta uzoraka, način uzimanja uzoraka i vrsta ispitivanja.
Pravilnik o bližem sadržaju zahtjeva za izdavanje odobrenja za istraživanja i ispitivanja novih sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG" br. 60/16)	MPRR/ UBHVFP	sredstva za ishranu bilja	Ovim pravilnikom propisuje se bliži sadržaj zahtjeva za izdavanje odobrenja za istraživanja i ispitivanja novih sredstava za ishranu bilja.

DIO 3. DRUGI PROPISI OD ZNAČAJA ZA BEZBJEDNO UPRAVLJANJE HEMIKALIJAMA

- **Propisi u oblasti životne sredine**

Tabela A5. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o životnoj sredini

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 25/16)	MORT	opasne materije ⁵² koje imaju štetne uticaje na životnu sredinu, hemikalije	Uređuju se principi zaštite životne sredine i održivog razvoja, instrumenti i mjere zaštite životne sredine i druga pitanja od značaja za životnu sredinu
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o kriterijumima koje treba da ispunjava referentna laboratorija za monitoring životne sredine ("Sl. list CG", br. 11/17)	MORT	hemikalije u životnoj sredini	Referentna laboratorija za monitoring životne sredine u pogledu međulaboratorijske provjere kvaliteta rada i iskustva za pojedine poslove monitoringa, treba da ispunjava kriterijume utvrđene ovim pravilnikom.

⁵² Opasna materija je materija, supstanca ili smješa koja je u postrojenju prisutna kao sirovina, proizvod, nusproizvod ili poluproizvod, uključujući i one materije za koje se može pretpostaviti da mogu nastati u slučaju udesa.

Pravilnik o bližem sadržaju plana prevencije i plana zaštite od udesa ("Sl. list CG", br. 67/16)	MORT	hemikalije u vezi sa hemijskim udesima	Propisuje bliži sadržaj Plana prevencije udesa i Obavještenja o seveso postrojenju, sadržaj i metodologiju izrade Izvještaja o bezbjednosti i Plana zaštite od udesa.
Pravilnik o količinama opasnih materija po kategorijama kojima se određuje stepen rizika seveso postrojenja ("Sl. list CG", br. 67/16)	MORT	opasne materije (hemikalije)	Utvrdjuje količinu opasnih materija po kategorijama shodno kojima se određuje stepen rizika Seveso postrojenja.
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu vođenja katastra zagađivača životne sredine ("Sl. list CG", br. 45/17)	MORT	zagađujuće materije i otpad	Propisuje bliži sadržaj i način vođenja katastra zagađivača, obveznike, način, rokove prikupljanja i dostavljanja podataka o emisijama, odnosno ispuštanju i druge podatke od značaja.
Pravilnik o bližim uslovima, kriterijumima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka ("Sl. list CG", br. 50/17)	MORT	proizvodi namijenjeni opštoj potrošnji (uključujući i hemikalije), koji u poređenju sa sličnim proizvodima manje zagađuju životnu sredinu	Propisuje bliže uslove, kriterijume i postupak za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka (Eko znaka), visinu troškova za dodjelu prava na korišćenje Eko znaka, izgled i način upotrebe Eko znaka za proizvode i usluge
Uredba o popisu vrsta opasnih materija, dozvoljenim količinama i kriterijumima za kategorizaciju opasnih materija ("Sl. list CG", br. 5/11)	MORT	opasne materije	Propisuje popis vrsta opasnih materija, dozvoljene količine i kriterijume za kategorizaciju opasnih materija koje se nalaze ili nastaju obavljanjem djelatnosti u postrojenjima, odnosno koje mogu nastati prilikom velikog udesa.
Uredba o Nacionalnoj listi indikatora zaštite životne sredine ("Sl. list CG", br. 19/13)	MORT	zagađujuće materije u životnoj sredini	Izvještaj o stanju životne sredine izrađuje se na osnovu Nacionalne liste indikatora o stanju biodiverziteta, kopnenih voda, mora, zemljišta, vazduha, klimatskih promjena, kao i indikatora uticaja proizvodnje otpada, poljoprivrede, ribarstva, energetike, saobraćaja i turizma na životnu sredinu.

Tabela A6. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine („Sl. list RCG”, br. 80/05 i „Sl. list CG”, br. 54/09, 42/15, 54/16 i 55/ 18)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Ovim zakonom uređuju se uslovi i postupak izdavanja integrisane dozvole za postrojenja i aktivnosti koje mogu imati negativne uticaje na zdravlje ljudi, životnu sredinu ili materijalna dobra, vrste aktivnosti i postrojenja, nadzor i druga pitanja od značaja za sprječavanje i kontrolu zagađivanja životne sredine.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o vrstama aktivnosti i postrojenja za koje se izdaje integrisana dozvola („Sl. list CG”, br. 07/08)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Propisuje vrste aktivnosti, postrojenja i granične kapacitete u okviru svake vrste aktivnosti za koje se izdaje integrisana dozvola.
Uredba o kriterijumima za određivanje najboljih dostupnih tehnika, za primjenu standarda kvaliteta, kao i za određivanje graničnih vrijednosti emisija u integrisanoj dozvoli („Sl. list CG”, br. 07/08)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Utvrđuje se kriterijume za određivanje najbolje dostupnih tehnika, za primjenu standarda kvaliteta životne sredine, kao i za određivanje graničnih vrijednosti emisija u integrisanoj dozvoli.
Uredba o sadržini programa mjera prilagođavanja rada postojećeg postrojenja ili aktivnosti propisanim uslovima („Sl. list CG”, br. 07/08)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Propisuje bližu sadržinu programa mjera prilagođavanja rada postojećeg postrojenja ili aktivnosti propisanim uslovima za izdavanje integrisane dozvole.
Program usklađivanja pojedinih privrednih grana sa Zakonom o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Propisuje rokove usklađivanja pojedinih privrednih grana sa odredbama Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine za postojeća

sredine („Sl. list CG", br. 19/12, 3/14 i 10/16)			postrojenja ili aktivnosti za koje se izdaje integrisana dozvola.
Pravilnik o sadržini i načinu vođenja registra izdatih integrisanih dozvola („Sl. list CG", br. 03/08)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Bliže uređuje sadržinu i način vođenja registra izdatih integrisanih dozvola
Pravilnik o sadržini, obliku i načinu popunjavanja zahtjeva za izdavanje integrisane dozvole („Sl. list CG", br. 03/08)	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Bliže uređuje sadržinu, oblik i način popunjavanja zahtjeva za izdavanje integrisane dozvole, kao i druga pitanja od značaja za podnošenje zahtjeva.
Pravilnik o sadržini i izgledu integrisane dozvole („Sl. list CG", br. 03/08).	MORT	hemikalije u vezi sa IPPC postrojenjima	Bliže uređuje sadržinu i oblik integrisane dozvole.

Tabela A7. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine-Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (»Sl.list RCG«, br 75/18)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati životnu sredinu	Ovim zakonom uređuje se postupak procjene uticaja na životnu sredinu.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG", br. 20/07)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati na životnu sredinu	Ovom uredbom utvrđuju se projekti za koje je obavezna procjena uticaja na životnu sredinu i projekti za koje se može zahtijevati procjena uticaja.

Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG”, br. 14/07)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati na životnu sredinu	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj dokumentacije koju nosilac projekta podnosi uz zahtjev za odlučivanje o potrebi procjene uticaja na životnu sredinu
Pravilnik o sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG”, br. 14/07)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati na životnu sredinu	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za određivanje obima i sadržaja Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.
Pravilnik o sadržaju, obliku i načinu vođenja javne knjige o postupcima i odlukama o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG”, br. 14/07)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati na životnu sredinu	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržina, oblik i način vođenja evidencije o sprovedenim postupcima i donijetim odlukama u postupku procjene uticaja na životnu sredinu.
Pravilnik o sadržini elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG”, br. 14/07)	MORT	hemikalije u vezi sa projektima koji mogu uticati na životnu sredinu	Ovim pravilnikom bliže se propisuje sadržaj Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

Tabela A8. Važeći propisi koji se odnose na oblast životne sredine - Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG”, br. 80/05 i „Sl. list CG”, br. 59/2011 i 52/2016)	MORT	hemikalije u vezi sa planovima i programima koji mogu uticati životnu sredinu	Ovim zakonom uređuje se uticaj određenih planova i programa na životnu sredinu.

Tabela A9. Važeći propisi koji se odnose na oblast upravljanja otpadom

<i>Propis</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Zakon o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16)	MORT	Otpad uključujući i otpadne hemikalije	Ovim zakonom utvrđuju se vrste i klasifikacija otpada, planiranje, uslovi i način upravljanja otpadom i druga pitanja od značaja za upravljanje otpadom.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o načinu i uslovima skladištenja otpada ("Sl. list CG", br. 33/13 i 65/15)	MORT	sve vrste otpada	Utvrđuje uslove i način skladištenja otpada u privremenim skladištima, skladištima obrađivača otpada i podzemnim skladištima.
Pravilnik o bližem sadržaju dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za izdavanje dozvole za uvoz, izvoz i tranzit otpada, listi klasifikacije otpada i sadržaju i načinu vođenja registra izdatih dozvola ("Sl. list CG", br. 83/16 i 76/17)	MORT	otpad u prekograničnom kretanju	Utvrđuje sadržaj dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za izdavanje dozvole za uvoz, izvoz i tranzit otpada, listu klasifikacije otpada i sadržaj, oblik i način vođenja registra izdatih dozvola za prekogranično kretanje otpada.
Pravilnik o klasifikaciji otpada i katalogu otpada ("Sl. list CG", br. 59/13 i 83/16)	MORT	sve vrste otpada	Propisuje se klasifikacija otpada, katalog otpada, postupci obrade, odnosno prerade i odstranjivanja otpada
Pravilnik o sadržaju zahtjeva i dokumentaciji za izdavanje dozvole za preradu i/ili zbrinjavanje otpada iz rudarstva ("Sl. list CG", br. 48/12)	MORT	otpad iz rudarstva	Propisuje se sadržaj zahtjeva i dokumentacija za izdavanje dozvole za preradu i/ili zbrinjavanje otpada iz rudarstva.
Pravilnik o bližim karakteristikama lokacije, uslovima izgradnje, sanitarno-tehničkim uslovima, načinu rada i zatvaranja deponija ("Sl. list CG", br. 31/13 i 25/16)	MORT	otpad na deponijama	Propisuje karakteristike lokacije (geološke, hidrološke, morfološke, meteorološke, seizmološke i druge), uslove izgradnje, sanitarno-tehničke uslove, način rada i zatvaranje deponija, stručnu spremu i kvalifikacije rukovodioca deponije i vrste otpada i uslove za prihvatanje otpada na deponiju.
Pravilnik o postupanju sa opremom i otpadom koji sadrži PCB ("Sl. list CG", br. 48/12)	MORT	PCB	Uređuje način sačinjavanja Plana upravljanja opremom i otpadom koji sadrži PCB, način i postupak vođenja evidencije, način označavanja dekontaminirane opreme, način i

			postupak obrade opreme i otpada koji sadrži PCB i dekontaminacije opreme i količine PCB u opremi.
Pravilnik o postupanju sa otpadnim uljima ("Sl. list CG", br. 48/12)	MORT	Otpadna ulja	Uređuje postupanje sa otpadnim uljima u skladu sa tehničkim i tehnološkim uslovima obrade otpadnih ulja.
Pravilnik o uslovima, načinu i postupku obrade medicinskog otpada ("Sl. list CG", br. 49/12)	MZ MORT	Medicinski otpad	Utvrđuje uslove, način i postupak obrade medicinskog otpada
Pravilnik o postupanju sa građevinskim otpadom, načinu i postupku prerade građevinskog otpada, uslovima i načinu odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada ("Sl. list CG", br. 50/12)	MORT	Građevinski otpad uključujući i onaj koji sadrži azbest	Uređuje postupanje sa građevinskim otpadom, način i postupak prerade građevinskog otpada, uslove i način odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada i uslove koje treba da ispunjava postrojenje za preradu građevinskog otpada.
Pravilnik o načinu vođenja evidencije otpada i sadržaju formulara o transportu otpada ("Sl. list CG", br. 50/12)	MORT	otpad	Utvrđuje način vođenja evidencije otpada (količine i vrste otpada), sadržaj i način popunjavanja formulara o transportu otpada i način sačinjavanja godišnjih izvještaja o otpadu.
Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjava privredno društvo odnosno preduzetnik za preradu i/ili odstranjivanje otpada ("Sl. list CG", br. 53/12)	MORT	otpad	Utvrđuje uslove koje u pogledu opreme, postrojenja i broja zaposlenih treba da ispunjava privredno društvo, odnosno preduzetnik koje vrši preradu i/ili odstranjivanje otpada i bliži sadržaj opisa radnog procesa postrojenja za preradu ili odstranjivanje otpada.
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu podnošenja godišnjih izvještaja o sprovođenju planova upravljanja otpadom ("Sl. list CG", br. 53/12)	MORT	otpad	Utvrđuje bliži sadržaj i način podnošenja godišnjih izvještaja o sprovođenju državnog plana upravljanja otpadom, plana upravljanja medicinskim otpadom, plana upravljanja veterinarskim otpadom, plana upravljanja kanalizacionim muljem i Lokalnog plana upravljanja komunalnim otpadom.
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu sačinjavanja plana upravljanja otpadom proizvođača otpada ("Sl. list CG", br. 05/13)	MORT	otpad	Uređuje sadržaj i način izrade plana upravljanja otpadom proizvođača otpada.
Pravilnik o načinu pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest ("Sl. list CG", br. 11/13)	MORT	Otpad koji sadrži azbest	Uređuje uslove pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest.

Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjava privredno društvo, odnosno preduzetnik za sakupljanje, odnosno transport otpada ("Sl. list CG", br. 16/13)	MORT	otpad	Uređuje uslove koje treba da ispunjava privredno društvo za sakupljanje, odnosno transport otpada
Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju zahtjeva za upis u registar izvoznika neopasnog otpada ("Sl. list CG", br. 27/13)	MORT	otpad	Uređuje način vođenja i sadržaj zahtjeva za upis u registar izvoznika neopasnog otpada
Pravilnik o spaljivanju i/ili suspaljivanju otpada („Sl. list CG“, br. 33/13)	MORT	otpad	Uređuje način obrade otpada u postrojenju za spaljivanje ili suspaljivanje otpada, uslove koje treba da ispunjavaju objekti u postrojenju, tehničko-tehnološke postupke spaljivanja ili suspaljivanja pojedinih vrsta otpada, način sprječavanja nastanka i upravljanja otpadom nastalim procesom spaljivanja ili suspaljivanja, stručnu spremu i kvalifikaciju rukovodioca postrojenja i način funkcionisanja procesa spaljivanja i/ili suspaljivanje otpada.
Pravilnik o bližim uslovima za upis u registar posrednika i trgovaca otpadom ("Sl. list CG", br. 46/13 i 21/14)	MORT	otpad	Uređuje uslove u pogledu kadra i opreme za upis u registar posrednika i trgovaca otpadom.
Pravilnik o vođenju registra izdatih dozvola za preradu i/ili odstranjivanje otpada, registra sakupljača prevoznika, trgovaca i posrednika otpada ("Sl. list CG", br. 47/13)	MORT	otpad	Uređuje način vođenja registra izdatih dozvola za preradu i odstranjivanje otpada, registar sakupljača otpada, registar prevoznika i registar trgovaca i posrednika.
Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava otpada i bližim uslovima koje treba da ispunjava akreditovana laboratorija za ispitivanje opasnih svojstava otpada ("Sl. list CG", br. 21/14)	MORT	ugljovodonici, PAH, PCB, elementi, Cr(VI)	Utvrđuje metode ispitivanja opasnih svojstava otpada i bliže uslove koje treba da ispunjava akreditovana laboratorija za ispitivanje opasnih svojstava otpada.
Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih baterija i akumulatora i rada tog sistema ("Sl. list CG", br. 39/12 i 47/12)	MORT	Otpadne baterije i akumulatori	Uređuje način i postupak osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih baterija i akumulatora, rada tog sistema i način izračunavanja prosječne mase preuzetih otpadnih baterija i akumulatora.

Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadne ambalaže i rada tog sistema ("Sl. list CG", br. 42/12)	MORT	Otpadna ambalaža, uključujući i onu koja sadži opasne materije	Uređuje način i postupak osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadne ambalaže, kao i rada tog sistema
Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih guma i rada tog sistema ("Sl. list CG", br. 39/12)	MORT	Otpadne gume	Uređuje se način i postupak osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih guma i rada tog sistema, kao i godišnje količine otpadnih guma koje se moraju preraditi, obraditi i reciklirati
Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih vozila i rada tog sistema ("Sl. list CG", br. 28/12)	MORT	Otpadna vozila	Propisuje se način i postupak osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih vozila i rada tog sistema, kao i godišnje količine otpadnih vozila koje se moraju obraditi, preraditi ili reciklirati.
Pravilnik o sakupljanju i predaji otpadnih vozila čiji je imalac nepoznat ("Sl. list CG", br. 47/13)	MORT	Otpadna vozila	Sakupljanje i predaja otpadnih vozila čiji je imalac nepoznat vrši se na način utvrđen ovim pravilnikom.
Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpada od električnih i elektronskih proizvoda i rada tog sistema ("Sl. list CG", br. 24/12)	MORT	Otpada od električnih i elektronskih proizvoda	Propisuje način i postupak osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpada od električnih i elektronskih proizvoda i rada tog sistema, kao i godišnje količine otpada od električnih i elektronskih proizvoda koje se moraju preraditi, obraditi i reciklirati
Uredba o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju materije ili predmeti koji nastaju iz proizvodnog procesa za sporedne proizvode ("Sl. list CG", br. 30/15)	MORT	sporedni proizvodi	Materije ili predmeti, koji nastaju kao rezultat proizvodnog procesa čiji primarni cilj nije proizvodnja tih materija ili predmeta su sporedni proizvodi, a ne otpad ako ispunjavaju uslove utvrđene ovom uredbom.
Pravilnik o uslovima za preradu biootpada i kriterijumima za određivanje kvaliteta produkata organskog recikliranja iz biootpada ("Sl. list CG", br. 47/15)	MORT	biootpad	Propisuje uslove za preradu biootpada i kriterijume za određivanje kvaliteta produkata organskog recikliranja iz biootpada.
Uredba o bližim kriterijumima, visini i načinu plaćanja posebne naknade za upravljanje otpadom ("Sl. list CG", br. 39/12)	MORT	baterije ili akumulatori, motorna ulja, gume,	Propisuje bliže kriterijume, visinu i način plaćanja posebne naknade za upravljanje otpadom.

		ambalaža u koju je upakovana roba, ambalaža koja nije namijenjena pakovanju robe, električni i elektronski proizvodi i vozila;	
Pravilnik o načinu obračuna i plaćanja naknade za privremeno skladištenje komunalnog i neopasnog građevinskog otpada ("Sl. list CG", br. 31/18)	MORT	otpad	Obračun i plaćanje naknade za privremeno skladištenje komunalnog i neopasnog građevinskog otpada na lokacijama određenim od strane jedinica lokalnih samouprava vrši se na način utvrđen ovim pravilnikom.
Pravilnik o metodologiji za utvrđivanje sastava i količine komunalnog otpada na teritoriji jedinice lokalne samouprave ("Sl. list CG", br. 25/18)	MORT	otpad	Propisuje metodologiju za utvrđivanje sastava i količine (mase) komunalnog otpada sakupljenog na teritoriji jedinice lokalne samouprave.
Pravilnik o načinu izračunavanja minimalnih suma osiguranja za slučaj štete pričinjene trećim licima ili njihovim stvarima ("Sl. list CG", br. 40/15)	MORT	otpad	Propisuje način izračunavanja minimalnih suma osiguranja za slučaj štete pričinjene trećim licima ili njihovim stvarima, prilikom obavljanja djelatnosti prerade i/ili odstranjivanja otpada.

Tabela A10. Važeći propisi koji se odnose na oblast zaštite vazduha

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 25/10, 40/11 i 43/2015)	MORT	emisije u vazduh	Uređuje način praćenja kvaliteta vazduha, mjere zaštite, ocjenjivanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, kao i planiranje i upravljanje kvalitetom vazduha.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Uredba o utvrđivanju vrsta zagađujućih materija, graničnih	MORT	emisija hemikalija u vazduh- sumpor dioksid, azot dioksid, suspendovane	Utvrđuje vrste zagađujućih materija, granične vrijednosti i druge standarde kvaliteta vazduha,

vrijednosti i drugih standarda kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 25/2012)		čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen-monoksid, teški metali (arsen, kadmijum i nikal) i benzo(a)piren	granice ocjenjivanja, ciljne vrijednosti, kritične nivoe i potrebne mjere zaštite zdravlja ljudi, koje se pri njihovoj pojavi moraju preduzeti, kao i rokove za postepeno dostizanje graničnih i ciljnih vrijednosti kvaliteta vazduha i dugoročnih ciljeva za ozon.
Uredba o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 44/2010 i 13/2011)	MORT	sumpor- dioksid, azot-dioksid i azotni oksidi, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen-monoksid, benzo(a)piren, arsen, kadmijum i nikal	Utvrđuje zone kvaliteta vazduha u Crnoj Gori, kriterijume za određivanje lokacija mjernih mjesta i minimalnog broja mjernih mjesta, smanjivanje broja mjernih mjesta, broj, raspored i tačne lokacije mjernih mjesta, njihovu namjenu i karakteristike i vrste zagađujućih materija čije se koncentracije prate za svako mjerno mjesto pojedinačno.
Uredba o djelatnostima koje utiču ili mogu uticati na kvalitet vazduha ("Sl. list CG", br. 61/12)	MORT	Hemikalije koje se emituju u vezi sa djelatnošću	Utvrđuje djelatnosti koje utiču ili mogu uticati na kvalitet vazduha.
Pravilnik o načinu i uslovima praćenja kvaliteta vazduha ("Sl. list CG", br. 21/11 i 32/16)	MORT	sumpor dioksid, azot dioksid i oksidi azota, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen monoksid, prizemni ozon, arsen, kadmijum, živa, nikal, benzo(a)piren (kao marker policikličnih aromatičnih ugljovodonika) i fluoridi	Utvrđuje uslove i način praćenja kvaliteta vazduha, standardizaciju mjerenja, uslove koje mora ispunjavati oprema za ocjenjivanje kvaliteta vazduha, referentne metode, kriterijume za postizanje kvaliteta podataka, obezbjeđivanje kvaliteta podataka i validaciju podataka kao i sadržaj rezultata ocjenjivanja kvaliteta vazduha.
Pravilnik o sadržaju i načinu izrade godišnje informacije o kvalitetu vazduha ("Sl. list CG", br. 27/12)	MORT	sumpor dioksid, azot dioksid i oksidi azota, suspendovane čestice PM10 i PM2.5, olovo, benzen, ugljen monoksid, prizemni ozon, arsen, kadmijum, živa, nikal, benzo(a)piren (kao marker policikličnih aromatičnih ugljovodonika) i fluoridi	Propisuje bliži sadržaj i način izrade godišnje informacije o kvalitetu vazduha.
Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole o dozvoljenim	MORT	Hemikalije iz emisija u vazduh	Dozvola o dozvoljenim emisijama zagađujućih materija u vazduh izdaje se na osnovu dokumentacije i na način utvrđen ovim pravilnikom.

emisijama zagađujućih materija u vazduh ("Sl.list CG", br. 25/13 i 61/13)			
Uredba o graničnim vrijednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora ("Sl.list CG", br. 10/11)	MORT	ukupne praškaste materije, Hg, Tl, Pb, Co, Ni, Se, Te, Sb, Cr, CN, F, Cu, Mn, V, Sn, kancoregene materije sa oznakom R40, materije štetne za reprodukciju sa oznakom R62 ili R63, mutagene materije sa oznakom R68, AsH ₃ , CNCl, SOSI ₂ , PH ₃ , HBr, Cl ₂ , HCN, HF, H ₂ S, NH ₃ , HCL, SO ₂ , NO ₂ , 1-bromo-3-hloropropan, 1,1-dihloretan, 1,2 dihloretan, etanska kiselina, metil formijat, nitroetan, nitrometan, oktametilciklotetrasiloksan, 1,1,1-trihloretan, 1,3,5-trioksan, otrovne ili jako otrovne materije sa oznakom R23, R24, R25, R26, R27, R28, R39 ali R48, akrilamid, akrilonitril, dinitrotoluen, etilen oksid, 4-vinil-1,2-cikloheksandioksid, benzen, bromoetan, 1,3-butadien, 1,2-dihloroetan, 1,2-propilen oksid (1,2-epoksi propan), stiren oksid, o-toluidin, trihloroeten, vinil hlorid, kancerogene materije sa oznakom R45 ili 49, otrovne materije štetne za reprodukciju sa oznakom R60 ili R61, mutagene materije sa oznakom R46, polihlorisani dibenzodioksini (PCDD) i polihlorisani dibenzofurani (PCDF)	Propisuje granične vrijednosti emisija zagađujućih materija i druge mjere zaštite vazduha od emisija iz stacionarnih izvora i aktivnosti koje uzrokuju emisije zagađujućih materija u vazduh

Uredba o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla ("Sl.list CG", br. 17/2017)	MORT	ugljovodonici (olefini, aromati, benzen), oksigenati (methanol, etanol, izo-propil alkohol, terc-butil alkohol, izo-butil alkohol, estri sa pet i više C atoma po molekulu i ostali oksigenati), S, Pb, PAH, FAME	Ovom uredbom propisuju se vrste tečnih goriva naftnog porijekla, granične vrijednosti sadržaja zagađujućih materija, sadržaj aditiva na bazi metala i druge karakteristike goriva, koje u pogledu zaštite životne sredine treba da ispunjavaju goriva koja se stavljaju u promet, upotreba goriva na plovnim objektima u lukama, teritorijalnim vodama i isključivim ekonomskim zonama i zonama kontrole emisija oksida sumpora, način utvrđivanja i praćenja karakteristika goriva, metode za smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh i izvještavanje o usklađenosti sa graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija.
Uredba o maksimalnim nacionalnim emisijama određenih zagađujućih materija ("Sl. list CG", br. 3/12)	MORT	sumpor(IV)-oksid (SO ₂), oksidi azota (NO _x), isparljiva organska jedinjenja i amonijak (NH ₃)	Propisuje maksimalne nacionalne emisije za acidifikujuće i eutrofikujuće zagađujuće materije i prekursore ozona u cilju unaprijeđenja i zaštite životne sredine i zdravlja ljudi od štetnog dejstva acidifikacije, eutrofikacije i prizemnog ozona.
Uredba o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama ("Sl. list CG", br. 5/11)	MORT	hlorofluorougjovodonici, ostali potpuno halogenovani hloroflorougjovodonici, haloni, ugljen tetrahlorid, 1, 1, 1-trihloretan (metil-hloroform), metilbromid, hidrohlorofluorougjovodonici, hidrobromofluorougjovodonici i bromohlorometan, kao i nove kontrolisane supstance: dibromodifluorometan, 1-bromopropan, bromoetan, trifluoroidometan i hromometan, bilo da su same ili u mješavini, iz prve prerade, rekuperovane, reciklirane	Propisuje postupno smanjivanje potrošnje supstanci koje oštećuju ozonski omotač, postupanje sa supstancama koje oštećuju ozonski omotač i alternativnim supstancama, postupanje sa proizvodima koji sadrže te supstance ili su pomoću tih supstanci proizvedeni, uvoz, izvoz i stavljanje u promet tih supstanci i proizvoda, postupanje sa tim supstancama nakon prestanka upotrebe proizvoda koji ih sadrži, način njihovog prikupljanja, korišćenja i trajnog odlaganja, način označavanja proizvoda koji sadrže alternativne supstance i uslovi koje moraju ispuniti pravna lica i preduzetnici koji obavljaju djelatnost održavanja, popravke, kao i isključivanja iz upotrebe proizvoda koji sadrže supstance koje

		ili regenerisane, uključujući i njihove izomere, fluorovani gasovi (fluorouglijvodonici, perfluorogljenici i sumporheksafluorid) i njihove smješe čiji je potencijal oštećenja ozonskog omotača jednak nuli, ali doprinose globalnom zagrijavanju	oštećuju ozonski omotač, odnosno alternativne supstance.
Pravilnik o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina ("Sl. list CG", br. 07/14)	MORT	naftni derivati	Propisuje tehničke standarde zaštite životne sredine za uređaje za skladištenje i pretakanje benzina na terminalima i benzinskim stanicama, kao i za cistijerne koje se koriste za prevoz benzina od jednog terminala do drugog ili od terminala do benzinske stanice i rokove za njihovo postizanje.

- **Propisi u oblasti zaštite i zdravlja na radu**

Tabela A11. Važeći propisi koji se odnose na zaštitu na radu

<i>Propis</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Zakon o zaštiti i zdravlju na radu ("Sl. list CG", br. 34/14)	MRSS	opasne materije koje se proizvode, koriste ili skladište u procesu rada, kao i materije koje sadrže te supstance i mogu da budu opasne po život i zdravlje zaposlenih	Ovaj zakon reguliše zaštitu i zdravlje na radu.
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama	MRSS	opasne materije u radnoj sredini	Propisuje minimalne zahtjeve koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu, uključujući i granične vrijednosti, radi otklanjanja ili

("Sl. list CG", br. 81/16, 30/17 i 40/18)			smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi sa radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog hemijskim materijama.
Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim ili mutagenim materijama ("Sl. list CG", br. 60/16 i 11/17)	MRSS	Kancerogene i mutagene materije u radnoj sredini	Propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu uključujući i granične vrijednosti, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi sa radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog kancerogenim ili mutagenim materijama.
Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti azbestu ("Sl. list CG", br. 14/17)	MRSS	Azbest u radnoj sredini	Propisuje minimalne zahtjeve koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu, uključujući i granične vrijednosti, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi sa radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog azbestu.
Pravilnik o mjerama zaštite od rizika izloženosti eksplozivnoj atmosferi ("Sl. list CG", br. 27/17 i 31/17)	MRSS	Eksplozivna atmosfera, tj. smješa materija u obliku gasova, para, magle ili prašine sa vazduhom u atmosferskim uslovima u kojima se, nakon što je došlo do paljenja, sagorijevanje proširuje na cijelu smještu koja nije sagorjela.	Ovim pravilnikom propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radnim mjestima na kojima se obavljaju poslovi pri kojima su zaposleni izloženi ili mogu biti izloženi riziku od eksplozivne atmosfere, uključujući i poslove na kojima se pri radu koriste transportna sredstva koja su namijenjena za

			upotrebu u potencijalno eksplozivnim atmosferama.
Pravilnik o mjerama zaštite na radnom mjestu ("Sl. list CG", br. 40/15)	MRSS	hemijske materije i štetnosti	Propisuje minimalne mjere zaštite na radnom mjestu, koje se, između ostalog, odnose i na hemijske materije i štetnosti.

- **Propisi u oblasti prevoza opasnih materija**

Tabela A12. Važeći propisi koji se odnose na oblast prevoza opasnih materija

Propis	Nadležni organ	Regulisana hemikalija	Cilj propisa
Zakon o prevozu opasnih materija ("Sl. list CG", br. 33/14 i 13/18)	MUP/DVS	Opasne materije prema kriterijumima navedenim u ADR/RID	Uređuje uslove pod kojima se vrši prevoz opasnih materija i radnje koje su u vezi s tim prevozom (pripremanje materije za prevoz, utovar i istovar i usputne manipulacije), kao i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona
<i>Podzakonski propisi za sprovođenje ovog zakona</i>	<i>Nadležni organ</i>	<i>Regulisana hemikalija</i>	<i>Cilj propisa</i>
Pravilnik o sadržaju i obrascu zapisnika o pregledu ispravnosti vozila za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 52/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje sadržaj i obrazac zapisnika o pregledu ispravnosti vozila za prevoz opasnih materija.
Pravilnik o bližem sadržaju evidencije o izdatim sertifikatima o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 47/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži sadržaj evidencije o izdatim sertifikatima o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija po klasi opasne materije.
Pravilnik o sadržaju i obrascu zapisnika o inspeksijskom nadzoru nad prevozom opasnih materija u drumskom saobraćaju („Sl. list CG“, br. 58/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži sadržaj i obrazac zapisnika o inspeksijskom nadzoru nad prevozom opasnih materija u drumskom saobraćaju.
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o licu zaduženom za bezbjednost prevoza opasnih materija („Sl. list CG“, br. 58/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliže podatke licu zaduženom za bezbjednost prevoza opasnih materija (savjetnik za bezbjednost) koje prevoznik u drumskom i željezničkom saobraćaju,

			pošiljalac i primalac dostavljaju organu državne uprave nadležnom za poslove zaštite i spašavanja, kao i sadržaj i način vođenja evidencije o tim podacima.
Pravilnik o osposobljavanju zaposlenih u vezi prevoza opasnih materija i godišnjeg izvještaja o primjeni mjera bezbjednosti u prevozu opasnih materija („Sl. list CG“, br. 2/15)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži sadržaj evidencija o osposobljavanju zaposlenih u vezi prevoza opasnih materija i godišnjeg izvještaja o primjeni mjera bezbjednosti u prevozu opasnih materija.
Pravilnik o obrascu sertifikata o ispravnosti vozila za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 52/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Sertifikat o ispravnosti vozila za prevoz opasnih materija izdaje se na obrascu koji se propisuje ovim pravilnikom.
Pravilnik o obrascu Godišnjeg izvještaja o sprovođenju nadzora nad prevozom opasnih materija („Sl. list CG“, br. 59/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje obrazac godišnjeg izvještaja o nadzoru nad sprovođenjem zakona kojim se uređuje prevoz opasnih materija.
Pravilnik o bližem sadržaju zahtjeva za izdavanje i obrascu sertifikata o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 26/15)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži sadržaj zahtjeva za izdavanje sertifikata o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija po klasi opasne materije i obrazac sertifikata o osposobljenosti vozača.
Pravilnik o bližem sadržaju evidencije o izdatim sertifikatima o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 47/14)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži sadržaj evidencije o izdatim sertifikatima o osposobljenosti vozača za prevoz opasnih materija po klasi opasne materije.
Pravilnik o bližem načinu organizovanja i sprovođenja provjere znanja lica zaduženog za bezbjednost prevoza opasnih materija („Sl. list CG“, br. 31/15)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži način organizovanja i sprovođenja provjere znanja lica zaduženog za bezbjednost prevoza opasnih materija u drumskom i željezničkom saobraćaju, obrascu uvjerenja o osposobljenosti za bezbjednost u prevozu opasnih materija, kao i način i postupak priznanja uvjerenja o osposobljenosti za bezbjednost u prevozu opasnih materija koje je izdao nadležni organ druge države.
Pravilnik o bližem načinu organizovanja i sprovođenja provjere znanja vozača za prevoz opasnih materija („Sl. list CG“, br. 31/15)	MUP/DVS	Opasne materije u prevozu	Propisuje bliži način organizovanja i sprovođenja provjere znanja lica za upravljanje vozilom koje prevozi opasne materije u drumskom saobraćaju.

- Ostali propisi

Tabela A13. Važeći propisi iz ostalih oblasti koji su od značaja za upravljanje hemikalijama

Propis	Nadležni organ	Značaj propisa za upravljanje hemikalijama
Zakon o bezbjednosti hrane ("Sl. list CG", br. 57/15)	MPRR/ UBHVFP	Ovim zakonom propisuju se uslovi za bezbjednost hrane i hrane za životinje, obaveze i odgovornosti subjekata u poslovanju sa hranom i hranom za životinje, uključujući i tradicionalne proizvode, kao i druga pitanja od značaja za bezbjednost hrane i hrane za životinje, radi zaštite života i zdravlja ljudi, životne sredine, potrošača i efikasnog funkcionisanja tržišta. Između ostalog, ovaj zakon daje ovlašćenje za propisivanja maksimalno dozvoljenih koncentracija kontaminenata u hrani.
Uredba o maksimalno dozvoljenim količinama kontaminenata u hrani ("Sl. list CG", br. 48/16)	MPRR/ UBHVFP	Ovom uredbom propisuju se maksimalno dozvoljene količine kontaminenata u hrani i način sprječavanja stavljanja na tržište hrane koja sadrži kontaminante koji prelaze propisane granice. Uredba se odnosi na MDK za sljedeće kontaminante: nitrati, mikotoksini, metali, 3-monohloropropan-1,2-diol (3-mcpd), dioksini i polihlorovani bifenili (PCB), policiklični aromatični ugljovodonici, melamin i njegovi strukturni analozi, nerazdvojivi biljni toksini.
Pravilnik o načinu uzimanja uzoraka hrane i metodama laboratorijskih ispitivanja kontaminenata u hrani ("Sl. list CG", br. 19/17 i 38/17)	MPRR/ UBHVFP	Ovim pravilnikom propisuje se način uzimanja uzoraka hrane, metode za laboratorijska ispitivanja i način praćenja kontaminenata u hrani.
Uredba o načinu praćenja nivoa dioksina u hrani ("Sl. list CG", br. 73/16)	MPRR/ UBHVFP	Ovom uredbom propisuje se način praćenja nivoa dioksina, polihlorovanih bifenila, sličnih dioksinima i polihlorovanih bifenila koji nijesu slični dioksinima u hrani.
Uredba o maksimalno dozvoljenim količinama nepoželjnih supstanci u hrani za životinje ("Sl. list CG", br. 31/17)	MPRR/ UBHVFP	Ovom uredbom propisuju se maksimalno dozvoljene količine nepoželjnih supstanci u hrani za životinje i način postupanja kod utvrđivanja izvora pojedinih nepoželjnih supstanci. Između ostalog nepoželjne supstance uključuju i određene neorganske kontaminante i azotna jedinjenja, mikotoksine, organska jedinjenja hlora (POPs pesticide), dioksine i PCB.

Pravilnik o bližim zahtjevima koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava voda za piće ("Sl. list CG", br. 24/12 i 32/15)	MPRR/ UBHVFP	Propisuju se bliži zahtjevi koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava voda za piće. Između ostalog, ovim pravilnikom utvrđene su i maksimalno dozvoljene vrijednosti: fizičkih, fizičko-hemijskih i hemijskih parametara u vodi za piće.
Pravilnik o bližim zahtjevima koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava prirodna mineralna, stona i izvorska voda za piće("Sl. list CG", br. 32/15)	MPRR/ UBHVFP	Ovim pravilnikom propisuju se bliži zahtjevi koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava prirodna mineralna, stona i izvorska voda za piće, uključujući i Spisak materija koje mogu da predstavljaju rizik za zdravlje i njihove maksimalno dozvoljene koncentracije u vrijeme punjenja vode u ambalažu, kao i vode koja se nalazi na tržištu.
Uredba o predmetima i materijalima koji dolaze u kontakt sa hranom koji se mogu stavljati na tržište("Sl. list CG", br. 80/16)	MPRR/ UBHVFP	Ovom uredbom propisuju se predmeti i materijali koji dolaze u kontakt sa hranom, koji se mogu koristiti u proizvodnji, pripremi i preradi hrane i stavljati na tržište, način njihovog označavanja i dobra proizvođačka praksa.
Zakon o vodama („Sl. list RCG“, br. 27/07 i „Sl. list CG“, br. 73/10, 32/11, 47/11, 48/15 i 52/16, 55/16, 2/17 i 80/17)	MPRR/ Uprava za vode	Između ostalog, ovim zakonom uređuje se zaštita voda od zagađivanja, kao i kontrola kvaliteta vode za vodosnabdijevanje.
Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Sl. list CG", br. 14/08 I 47/15)	MPRR/ UBHVFP	Ovim zakonom uređuju se: prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica za zaštitu dobrobiti životinja, između ostalog, i u pogledu zaštite životinja od mučenja pri vršenju eksperimenata, pravila postupanja sa životinjama, kao i drugapitanja od značaja za zaštitu dobrobiti životinja.
Zakon o poljoprivrednom zemljištu ("Sl. list RCG", br. 15/92, 59/92, 27/94 i "Sl. list CG", br. 73/10 i 32/11)	MPRR MORT	Poljoprivredno zemljište, kao dobro od opšteg interesa, uživa posebnu zaštitu i koristi se pod uslovima i na način propisan ovim zakonom. Zabranjeno je ispuštanje opasnih i štetnih materija u količini koja može da ošteti i promijeni proizvodna svojstva poljoprivrednog zemljišta i kvalitet poljoprivrednih kultura, kao i nepravilna upotreba vještačkih đubriva i sredstava za zaštitu bilja.
Zakon o zaštiti i spašavanju ("Sl. list CG", br. 13/07, 32/11 i 54/16)	MUP	Između ostalog, ovim zakonom uređuje se skup mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i sprječavanja opasnosti od požara, tehničko-tehnoloških nesreća, hemijskih, bioloških, nuklearnih i radioloških kontaminacija, i drugih nesreća, kao i spašavanja građana i materijalnih dobara ugroženih njihovim djelovanjem. Zaštitu i spašavanje vrše operativne jedinice za zaštitu i spašavanje.

Zakon o zapaljivim tečnostima i gasovima ("Sl. list CG", br. 26/10, 31/10 i 48/15)	MUP	U cilju zaštite života, zdravlja i bezbjednosti ljudi, životinja i biljaka, životne sredine i imovine, prilikom izgradnje i rekonstrukcije objekata, skladištenja, držanja, prometa, rukovanja i upotrebe zapaljivih tečnosti i gasova, moraju da se sprovede preventivne i zaštitne mjere bezbjednosti propisane ovim zakonom.
Zakon o opštoj bezbjednosti proizvoda (Sl. list CG", br. 45/14 i 13/18)	ME	Ovim zakonom uređuju se opšti zahtjevi bezbjednosti, kriterijumi bezbjednosti koje moraju da ispunjavaju proizvodi koji se isporučuju na tržište, obaveze proizvođača i distributera i način informisanja i razmjene informacija o opasnim proizvodima i rizicima koje ti proizvodi predstavljaju za potrošače i druge krajnje korisnike.
Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usaglašenosti ("Sl. list CG", br. 53/11)	ME	Ovim zakonom uređuje se način propisivanja tehničkih zahtjeva za proizvode, ocjenjivanje usaglašenosti proizvoda sa propisanim tehničkim zahtjevima, obaveze isporučioaca proizvoda, važenje isprava o usaglašenosti i znakova usaglašenosti izdatih u inostranstvu, notifikacija tehničkih propisa i postupaka ocjenjivanja usaglašenosti.
Pravilnik o aerosolnim raspršivačima ("Sl. list CG", br. 10/15)	ME	Ovim pravilnikom propisuju se tehnički zahtjevi koje mora da ispunjava aerosolni raspršivač, koji se isporučuje na tržište, odnosno stavlja u upotrebu.
Pravilnik o bezbjednosti igračaka ("Sl. list CG", br. 04/15)	MZ	Ovim pravilnikom propisuju se zahtjevi koje treba da ispunjavaju igračke u pogledu bezbjednosti i zaštite zdravlja djece, postupci ocjenjivanja usaglašenosti, znak usaglašenosti i stavljanje znaka usaglašenosti, kao i drugi zahtjevi čije ispunjavanje omogućava njihovo stavljanje na tržište
Zakon o zaštiti potrošača („Sl. list CG“, br. 2/14, 6/14, 43/15 i 70/17)	ME	Ovim zakonom uređuje se zaštita prava potrošača pri kupovini i drugim oblicima prometa proizvoda na tržištu, a naročito: zaštita ekonomskih interesa, pravna zaštita, informisanje i obrazovanje, udruživanje potrošača radi zaštite njihovih interesa i druga pitanja od značaja za zaštitu potrošača.
Zakon o kontroli izvoza robe dvostruke namjene („Sl list CG“, br: 30/12)	ME	Ovim zakonom uređuju se uslovi pod kojima se može vršiti izvoz i tranzit robe dvostruke namjene, pružanje brokerskih usluga i tehničke pomoći u vezi sa robom dvostruke namjene, nadležnost organa u sprovođenju ovog zakona, kao i druga pitanja od značaja za izvoz i tranzit robe dvostruke namjene.
Odluka o utvrđivanju nacionalne kontrolne liste robe dvostruke namjene („Sl list CG“, br: 38/18)	ME	Ovom odlukom utvrđuje se Nacionalna kontrolna lista robe dvostruke namjene.